

Koninklijke bezoeken aan Zwolle

Wim Huijsmans

Suikerhistorie

(Collectie Rudi Neplenbroek)

Koningin Juliana en prins Bernhard bezochten ter gelegenheid van hun vijfentwintigjarig huwelijk in 1962 alle provincies. Op 5 mei 1962 deden ze Zwolle aan, samen met hun dochters, de prinsessen Beatrix, Irene, Margriet en Christina. Het koninklijk gezelschap nam vanaf een speciaal hiervoor opgerichte tribune voor het bordes van Wientjes een defilé af van praalwagens en delegaties uit heel Overijssel. (Collectie HCO)

Grand Hotel Wientjes

In een nummer grotendeels gewijd aan koninklijke bezoeken aan Zwolle kan Hotel Wientjes niet ontbreken. Steevast streek de koninklijke familie in Zwolle neer in Wientjes om een defilé, dat in een lange stoet over de Stationsweg voorbijtrok, vanaf het terras in ogenschouw te nemen.

Het pand ligt vlakbij het station. De eerste trein reed in 1864 Zwolle binnen. Het station kwam in 1868 gereed. Tussen het station en het centrum verzezen grote en voorname panden. Stationsweg 7, het latere Wientjes, werd in 1867 gebouwd als woning voor jhr. W.C.Th. van Nahuijs toen hij als burgemeester in Zwolle aantrad. Na hem bewoonden vooraanstaande en rijke Zwollenaren de wit gepleisterde villa. Hotelier Frans Wientjes kocht het in 1928 aan voor 34.000 gulden en liet het tot hotel verbouwen. Het pand werd daarbij meer dan verdubbeld. Het was een chique hotel met veel luxe en van alle gemakken voorzien. Het viel in de smaak bij de goeie burgerij.

Rond 1980 werd het hotel van top tot teen gerenoveerd en flink uitgebreid. De capaciteit werd ongeveer verdubbeld, maar het oorspronkelijke front bleef in tact. Na drie generaties Wientjes maakt het hotel sinds 1992 deel uit van de Bilderberggroep onder de naam Grand Hotel Wientjes. Van de historische grandeur heeft het hotel wel iets verloren maar nog steeds straalt het een zekere voornaamheid uit. Het hotel is niet alleen een begrip in Zwolle en omstreken maar gezien alle koninklijke bezoeken ook bij de Oranjes.

Redactioneel

In dit nummer strijden drie aan de actualiteit gelinkte onderwerpen om de voorrang: natuurlijk het koninklijk bezoek op Koningsdag 2016 aan Zwolle, een beschuldiging van matchfixing in 1936 bij PEC en de vondst van de kaak van Thomas a Kempis in een Franse abdij. Het resultaat is een dubbeldik nummer van het Zwols Historisch Tijdschrift. We beginnen natuurlijk met koninklijke bezoeken in Zwolle door de jaren heen. Dat blijken er sinds 1811 heel wat geweest te zijn. De redenen waarom een monarch de provincie of een provinciale hoofdstad zoal kan bezoeken worden nader bekeken en verder worden een aantal gebeurtenissen en gelegenheden waarbij Zwolle met een koninklijk bezoek vereerd werd beschreven door Frank Inklaar, Wim Coster en Harry Stalknecht. Aranka Wijnbeek schrijft over een verwant onderwerp, de vermaarde Oranjecollectie van haar vader David Wijnbeek.

De populariteit van sommige sporten heeft als schaduwzijde dat er ook (grote) belangen mee gepaard gaan, dat dit ook al het geval was in de jaren dertig is door Steven ten Veen ontrafeld. En dan de kaak van Thomas a Kempis. Deze werd medio negentiende eeuw als relik uit Zwolle meegenomen door een Franse benedictijn. Lydie van Dijk kwam dit gegeven drie jaar geleden op het spoor en heeft nu eindelijk uitsluitsel: de kaak bevindt zich in de benedictijner abdij van Solesmes! Deze vondst opent de weg naar een reconstructie van het hoofd van Thomas, wat een paar jaar geleden juist door het ontbreken van dit onderdeel van de schedel niet lukte. Ton Hendrikman geeft een overzicht van de omzwervingen van het gebeente van Thomas door de eeuwen heen. Dit nummer wordt gecombineerd met aflevering 10 uit de Tijlstory van Willem van der Veen en de boekenrubriek.

Inhoud

Suikerhistorie Wim Huijsmans	2
‘Wij stellen Ons veel voor van Ons bezoek aan Zwolle’ <i>Koninklijke bezoeken aan Zwolle vanaf 1811</i> Frank Inklaar	4
Koning Willem III en een dominee in april 1862 Wim Coster	8
‘De jonge Koningin betreedt thans Neerlands troon!’ <i>De Kroningsfeesten te Zwolle in 1898</i> Frank Inklaar	11
Zwolle bejubelt vorstenpaar Harry Stalknecht	15
Koningin Juliana en de miljoenste naoorlogse woning <i>Een defilé aan de Hogenkampsweg in 1962</i> Frank Inklaar	20
Een stop bij het gebouw Eben Haëzer van de Keiezen <i>Het bezoek van koningin Juliana in 1970 aan Holtenbroek</i> Frank Inklaar	24
David Wijnbeek, de Zwolse Oranjekenner (1915-1975) Aranka Wijnbeek	27
Matchfixing avant la lettre: PEC beschuldigd van omkoping in 1936 <i>‘Onze mensen zijn aan de schandpaal genageld’</i> Steven ten Veen	35
De kaak van Thomas a Kempis Lydie van Dijk	44
Relicten en relieken <i>Omzwervingen van Thomas’ gebeente</i> Ton Hendrikman	46
Twee eeuwen de krant van Tijl <i>Aflevering 10: Verandering van hoofdredacteur viel niet mee</i> Willem van der Veen	56
Recent verschenen	62
Mededelingen	64
Auteurs	65

Coverfoto: Mei 1921, koningin Wilhelmina heeft net het Vrouwenhuis bezocht aan de Melkmarkt 53. (Collectie HCO)

‘Wij stellen Ons veel voor van Ons bezoek aan Zwolle’*

Koninklijke bezoeken aan Zwolle vanaf 1811

Frank Inklaar

‘**H**unne Majesteiten Koning Willem-Alexander en Koningin Máxima zijn woensdag 27 april 2016 aanwezig bij de viering van Koningsdag in de gemeente Zwolle, in de provincie Overijssel. De keuze voor Zwolle is in overleg met de burgemeester tot stand gekomen.’ Zo luidde nieuwsbericht 331 van de Rijksvoorlichtingsdienst op 10 december 2015. Willem-Alexander en Máxima zijn zeker niet de eerste majesteiten die naar Zwolle komen. Een rij bezoeken is hieraan vooraf gegaan. Dat zijn zowel officiële als niet-officiële bezoeken. Dit artikel gaat vooral over de officiële bezoeken van regerend

vorsten. Dus niets over de overnachtingen van Bernhard in de villa Frisia State aan de Ruiterlaan in de jaren dertig, of het bezoek van Beatrix en Claus in 1971, of de vele andere niet-officiële bezoeken van leden van het koninklijk huis aan Zwolle. En zelfs de officiële bezoeken zullen niet allemaal aan bod komen.

Lodewijk Napoleon

Het eerste koninklijke bezoek aan Zwolle was niet van een Oranje, maar van Lodewijk Napoleon, Koning van Holland. Hij maakte tijdens zijn koningschap meerdere rondreizen door het koninkrijk. Bij zijn rondreis door Overijssel in 1811 deed hij ook Zwolle aan. De overnachting van de koning overviel de Zwolse autoriteiten wat, want het bleef tot zeer kort voor de dag een verrassing wanneer Lodewijk zou komen. Dat hij in Zwolle bleef overnachten had waarschijnlijk te maken met de status van Zwolle als provinciale hoofdstad. Dat feit gaf, en geeft tot op de dag van vandaag, Zwolle een voorsprong. Immers officiële kennismakingsbezoeken van nieuwe monarchen, of provinciale herdenkingen worden meestal in de provinciehoofdstad gehouden.

Na Lodewijk Napoleon zijn alle Oranjevorsten, met uitzondering van koning Willem I, een of meerdere keren in Zwolle geweest. Koning Willem II bezocht de stad tijdens een rondreis door Overijssel in 1842. Zijn opvolger, Koning Willem III, deed hetzelfde in 1862. In beide gevallen bleven de vorsten meerdere dagen in de stad, waardoor ze ook uitgebreid kennis konden maken met Zwolle en haar inwoners. Er was geen specifieke reden voor de bezoeken van Lodewijk Napoleon en de beide Willems. Als vorst diende je zo af en toe te vertonen aan je onderdanen in de provincie. Een vorst wilde ook nog wel eens langskomen na een grote ramp, maar daar bleef Zwolle

Nadat koning Willem II tijdens een reis door de noordelijke provincies op 23 juli 1846 in Kampen de derde Overijsselsche Nijverheid en Kunsttentoonstelling had bezocht, voer hij met zijn stoomjacht van Kampen naar het Katerveer bij Zwolle, waar hij aan boord overnachtte. De volgende dag hield de koning in Zwolle een intocht en audiëntie en was er een lintjesregen. Op de achtergrond de kerk van Hattem. Lithografie door S.H. Serné. (Collectie HCO)

gelukkig van verschoond. Een andere reden kon de opening van een belangrijk infrastructureel object zijn, een kanaal, een spoorlijn, of een brug, maar in het geval van het negentiende-eeuwse Zwolle kwamen daar geen vorsten voor. Wel voor tentoonstellingen, Willem II deed de stad nog aan in 1846, nadat hij in Kampen de derde Overijselsche Nijverheid en Kunsttentoonstelling aldaar met zijn aanwezigheid had opgeluisterd.

Koninklijke bezoeken konden ook ingezet worden om de populariteit van het koningshuis te vergroten. Met de benoeming van koningin-weduwe

Het programma voor het koninklijk bezoek in 1895 van koningin-regentes Emma en het jonge koninginnetje Wilhelmina. Het kostte tien cent, maar omvatte ook maar liefst 78 pagina's. Alle hoogwaardigheidsbekleders, feestcommissies, koor- en orkestleden, aan de optochten deelnemende verenigingen, praalwagens en versierde boten stonden er in, met heel veel advertenties van Zwolse bedrijven. (Collectie auteur)

Emma als regentes in 1890 was zo'n publiciteitsoffensief zeer welkom, want er waren enige twijfels over een vrouw als vorst en de positie van de Oranjes in een constitutionele eenheidsstaat. Daarom reisde Emma, met haar jonge dochter Wilhelmina, de toekomstige koningin, systematisch het hele land af. Deze bezoeken trokken voor het eerst massale aandacht van het publiek. Zo ook in 1895 in Zwolle bij het bezoek van beide vorstinnen. Sedertdien heeft een koninklijk bezoek altijd veel publieke belangstelling gehad.

Emma en Wilhelmina in de Luttekstraat, tijdens hun rondrit door Zwolle in 1895. Op de achtergrond is de fraai 'in Moorschen stijl' versierde Nieuw Havenbrug nog zichtbaar. (Collectie Wijnbeek)

In de twintigste eeuw stierf het meerdaagse vorstenbezoek uit. In 1921 kwamen koningin Wilhelmina, prins Hendrik en de twaalfjarige Juliana nog drie dagen naar Zwolle. Het is het eerste koninklijk bezoek aan Zwolle waarvan filmbeelden zijn. Het laatste meerdaagse bezoek was dat van koningin Juliana en prins Bernhard in 1949. Daarentegen nam de frequentie van bezoeken toe. Dat had ongetwijfeld te maken met de verbeterde transportmogelijkheden. Zeker na de Tweede Wereldoorlog werd het simpel om even een paar uurtjes langs te komen. Overigens werd op een ander terrein een bezoek alleen maar moeilijker. Beveiliging is een factor geworden waar zeker de laatste decennia Zwolse bestuurders steeds meer grijze haren van kregen.

Koningin Wilhelmina bezocht tijdens het meerdaags koninklijk bezoek in mei 1921 ondermeer het Vrouwenhuis aan de Melkmarkt 53. In het houtwerk boven de deur staat de spreuk 'Praestant Aeterna Caducis', het eeuwige gaat boven het vergankelijke. (Collectie HCO)

Het 'kersverse' koningspaar Beatrix en Claus (ingehuldigd op 30 april) is op 9 mei 1980 aanwezig bij de opening van een door de Centrale Commissie Oranje georganiseerd twee dagen durend oranjecongres in de Nieuwe Buitensociëteit. (Collectie HCO)

Provinciehoofdstad

Waarom komen vorsten en vorstinnen eigenlijk naar Zwolle? Een belangrijk punt blijft dat de monarchie met enige regelmaat 'gezien' moet wor-

den. Dat gebeurt bijvoorbeeld bij de zogenaamde kennismakingsbezoeken. Het bezoek van 1921 was voor prinses Juliana een soort van kennismakingsbezoek. Maar zeker zodra er een nieuwe vorst op de troon komt reist hij/zij het land door om kennis te maken met de bevolking. Zwolle heeft dan het voordeel om provinciehoofdstad te zijn, want juist die steden worden in de kennismakingstournee bezocht. Het genoemde bezoek in 1949 van Juliana, die een jaar eerder de troon besteeg, valt in deze categorie. Maar ook Beatrix in 1980 en Willem-Alexander en Máxima in 2013 bezochten bij hun rondreis door Nederland de stad.

In de rol van provinciehoofdstad staat Zwolle ook vaak in het middelpunt bij herdenkingen. En die zijn op hun beurt weer vaak reden voor het koninklijk huis om een bezoek te brengen. Zo vierde in 1970 koningin Juliana 25 jaar bevrijding mee in Zwolle. Bij jubilea werkt het precies zo. Dat kunnen jubilea zijn die direct te maken hebben met het koninklijk huis zelf, zoals

het bezoek in 1962 vanwege de viering van het 25-jarig huwelijksjubileum van koningin Juliana en prins Bernhard. Ook de functie van monarch kan centraal staan in jubilea, zoals bij de viering van het 25-jarig regeringsjubileum van koningin Beatrix in 2005, of vorig jaar nog, bij de viering van 200 jaar Koninkrijk met Willem-Alexander en Máxima. Maar ook jubilea van organisaties en verenigingen kunnen aanleiding zijn voor een koninklijk bezoek, zoals bij de viering van 150 jaar Odeon (1989), 150 jaar VORG (Vereeniging tot beoefening van Overijselsch Regt en Geschiedenis, 2008) tot zelfs 1000 jaar Russisch Orthodoxe kerk (1988). Speciale evenementen trekken ook koninklijke belangstelling. Zo verschenen koningin Wilhelmina en prins Hendrik bij de tentoonstelling PONT (Provinciale Overijsselsche Nijverheidstentoonstelling) in 1913, terwijl koningin Beatrix acte de présence gaf op het landelijke Oranjecongres van de Stichting Centrale Commissie in 1980. En tenslotte zijn er de 'gewone' of 'werkbezoeken', zoals het bezoek van Juliana aan Overijssel en Zwolle in 1979.

Core business

Op 13 oktober 1999 meldde prins Claus bij de opening van het hoofdkantoor van de ABN AMRO in Amsterdam: 'Ik ben de bank heel dankbaar voor de uitnodiging. Ik kan teruggaan naar mijn "core business": het doorknippen van een lint. Dat heb ik heel lang niet gedaan.' En inderdaad, openingen vormen de core business van koninklijke personen, ook in Zwolle. Zo kwam koningin Juliana om de

De feestelijk vlaggende en versierde Oude Vismarkt ter gelegenheid van het koninklijk bezoek van 27-29 mei 1921. (Collectie HCO)

miljoenste naoorlogse nieuwbouwwoning te openen (1962) en het nieuwe Provinciehuis (1973). Het stokje, of misschien beter gezegd de schaar, werd overgenomen door Beatrix voor de opening van Hogeschool Windesheim (1987), De Spiegel (2006) en de Hanzespoorlijn (2012), terwijl kort geleden (2013) koningin Máxima de nieuwbouw van de Isala Klinieken heeft geopend en koning Willem-Alexander het nieuwe distributiecentrum van Wehkamp (2015).

Herdenkingen, jubilea, evenementen en openingen, dat waren de voornaamste redenen voor koninklijk bezoek. Soms bestond de behoefte de band met de bevolking nader aan te halen en de plaats van de monarchie te versterken. In alle gevallen had Zwolle het voordeel van de status als provinciehoofdstad. Hierdoor is Zwolle goed bedeed geweest bij bezoeken van regerende vorsten. En dan nu Koningsdag 2016. De bekroning van al die prinsesse-, koninginne- en koningsdagen die al vanaf het eind van de negentiende eeuw enthousiast in Zwolle zijn gevierd. En dat enthousiasme past helemaal in het plaatje dat je bij al die koninklijke bezoeken steeds weer ziet. Nog steeds kunnen de koninklijke bezoekers met recht zich veel voorstellen van een bezoek aan deze stad.

* Koningin Wilhelmina bij het bezoek aan Zwolle in 1921, <https://koninklijkebezoekenzwolle.mijnstad-mijndorp.nl/verhalen/1921-koninginnefeest-en-een-punterende-prinses>

Links: Koningin Juliana bezocht op 18 oktober 1979 West-Overijssel en Zwolle. Tijdens een stadswandeling bekeek ze de vorderingen met de renovatie van het oude stadscentrum. Hier wandelt ze met burgemeester Drijber over het Pelserbrugje. (Collectie HCO)

Koning Willem III en een dominee in april 1862

Wim Coster

In april 1862 mocht Zwolle zich vereerd voelen met een bezoek van koning Willem III. Over de persoon van deze vorst bestonden, toen hij in 1849 werd ingehuldigd na het plotselinge overlijden van zijn vader Willem II, veel zorgen. Hij stond niet bekend als bijzonder tactvol, wel om zijn reactionaire opvattingen en zijn erotische escapades. Zijn huwelijk met Sophie van Württemberg, een volle nicht van hem, gold als dramatisch slecht. Desondanks kregen zij drie kinderen voordat zij vanaf 1855, na zestien miserabele jaren, gescheiden van elkaar verder gingen leven.

Koning Willem III
omstreeks 1865.
(Internet)

Erg veel trek om zijn vader op te volgen had de in 1817 geboren Willem III niet gehad. Van zowel minister Thorbecke als diens Grondwet van 1848 had hij een hartgrondige afkeer. Het laatste, omdat zijn bevoegdheden als soeverein vorst daardoor werden beperkt. In zijn ogen was Nederland niet alleen zijn land, maar ook zijn persoonlijk bezit, waarover hij naar eigen inzichten mocht regeren. De praktijk was anders. Zelfs zijn positie als kroonprins had hij om die reden formeel willen opgeven ten behoeve van zijn zoontje Willem, maar dat was staatsrechtelijk niet mogelijk. In de jaren vijftig dreigde hij verschillende keren de brui aan het koningschap te geven, maar noodgedwongen bleef hij morrend en wel op de troon.

Willems geringe populariteit kreeg in 1861 een duwtje in de goede richting door zijn optreden bij een grote watersnoodramp. Het jaar daarop zou zijn optreden leiden tot een nieuwe ramp, maar dat gebeurde geheel buiten zijn schuld. Op 1 mei 1862 had hij Enschede bezocht. De textielstad was nog in feeststooi gehuld, toen er op 7 mei in het huis van een fabrieksarbeider brand uitbrak. Toen er ook nog een stevige wind begon te waaien, bood het verdorde groen volop brandstof voor het gretige vuur, waardoor een groot deel van de stad in de as werd gelegd.

Uit ieders borst de juichtoon'

Maar dat gebeurde allemaal ná het achtdaagse koninklijk bezoek aan Overijssel, dat op woensdag 23 april was begonnen in Zwolle. Liefst vijf dagen verbleef de koning in de provinciehoofdstad, van waaruit hij overigens ook de nabije omgeving bezocht. Volgens de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* was het één groot feest, vol van gelukzalige momenten voor zowel de stad als de koning zelf. De banden tussen vorst en volk zouden daardoor nauw zijn aangehaald.

Minder dan twee weken had Zwolle gehad om zich voor te bereiden op het bezoek van koning Willem. Maar toen hij de 23ste om vijf uur 's middags vanuit Apeldoorn van over de IJssel arriveerde bij het Katerveer, stond iedereen paraat. Een jonge vrouw schreef een gedicht, dat door de krant van uitgever Tijl werd opgenomen als een uitdrukking van de situatie en de stemming:

*'Laat de driekleur vrij nu wapp'ren
Tooi Oranje iedereen;
Laat het groen de huizen sieren,
Willem III zal binnentreë'n.
Willem, Willem van Oranje,
Heel het volk verheff' zijn zang,
Klinke uit ieders borst de juichtoon:
Koning Willem leve lang!'*

Tijdens de vijf dagen waarop de koning in de stad verbleef, waande Zwolle zich als een ster die volop en onophoudelijk schitterde. Versierd en wel, vol van illuminaties, recepties, diners, bals, audiënties, rondritten en toejuichingen. Op de Grote Markt stond een erepoort met in het Latijn aan de ene kant de tekst 'Die wij zo lang hebben gewenst' en aan de andere kant 'Hier zult U met genoegten ondervinden Vader en Vorst genoemd te worden.' Op zaterdagavond was de gehele stad verlicht. Het was allemaal ongekend, schreeuwde de krant. 'Het schitterendst gezicht leverde de Grote Markt, waar behalve de ereboog en de Hoofdwacht, de sociëteit De Harmonie met haar schone illuminatie en de duizend lichten aan de guirlandes die langs de huizen prijken een betoverend schouwspel leverden. Het werd nog groter door de sierlijk verlichte tempel aan het eind van de Melkmarkt. Overal wedijverde men in schone verlichting, getuige het Gouvernementsgebouw, de Waag, het Raadhuis, het Gerechtshof, het Odéon, de Kamperpoorten en Vispoortenbrug en ook bijna alle woningen in de voornaamste straten. De Kamperstraat was in een lichtberceau herschapen, de Koestraat prijkte met een aanzienlijk aantal Chinese lampions, de Bloemendalstraat was een sierlijk verlicht preeel, de Roggenstraat werd door bogen en lichtkronen versierd en De Dijk (nu: Thorbeckegracht) bood het mooiste gezicht door de overgrote dubbele rij van lichten.'

Galgenmaal?

De zondagochtend voor zijn vertrek woonde de koning in de Grote of Sint Michaëlskerk een dienst bij. En zo verscheen hij onder het gehoor van dominee Johannes Gerrit van Rijn, de in dienstjaren minst ervaren van de zes predikanten.

Een aantal gemeenteleden, vooral afkomstig uit de kleine burgerij, had zich sterk gemaakt voor het orthodoxe geluid dat deze nieuwkomer verkondigde. 'Met het oog op de Heer alleen vind ik vrijmoedigheid om in het besef van de geringheid mijner krachten de gewichtige en moeilijke taak te aanvaarden, die mij bij u wacht,' had hij nederig geschreven aan de kerkenraad. Doordrongen 'door de liefde van Christus', was hij bereid 'de moeilijke strijd aan te gaan met de zonde, in welke vorm die zich ook zou voordoen.' Hoe moeilijk die strijd tegen de zonde zou worden en op welke manier hij die aan moest gaan, zal de dominee wel niet hebben vermoed.

In september 1858 had Van Rijn zijn intree gedaan en vanaf het begin had hij indruk gemaakt. Toneelspelers uit den lande kwamen naar Zwolle

Het Katerveer omstreeks 1860. De koning reisde vanaf Het Loo in Apeldoorn over land naar Hattem, en stak vanaf de Gelderse kant met het veer de IJssel over. De veerlieden die hem en zijn gevolg overzetten kregen veertig gulden fooi. Tekening door W. Hekking jr. (Collectie SMZ)

De preekstoel in de Grote Kerk, omstreeks 1880. Vanaf deze kansel ging dominee Van Rijn voor in de door koning Willem III bijgewoonde dienst. (Collectie HCO)

om te zien hoe deze predikant zijn publiek in zijn ban wist te krijgen. Bijna 1.85 meter lang was hij, ongeveer twintig centimeter meer dan de gemiddelde man in die tijd. Ook zijn neus was opvallend. Fors. Hij had bruin haar, dito wenkbrauwen, een ovaal gezicht, een rond voorhoofd en bruine ogen.

Zo stond hij daar op 26 april 1862, 36 jaar oud, hoog op het preekgestoelte met aan zijn voeten de koning en zijn gevolg, bestuurders van provincie, stad, kerk en rechtbank, hoge militairen, voornamelijk burgers en anderen die erbij wilden horen. Na een korte voorbede hield de dominee, opnieuw volgens de krant, 'een hartelijke en gepaste toespraak tot de koning en daarop sprak hij een zegenbede over Zijne Majesteit uit, waarop de gemeente, in staande houding naar de koning gekeerd, het vierde (enigszins gewijzigde) vers van psalm 121 zong. Hierop volgde de leerrede over Openbaring XXII:17b. Als tussenzang werd nog gezongen Gezang 43 vers 1 en als nazang Gezang 152 vers 3. De gehele godsdienstoefening werd, bij de duizenden (?) toehoorders, gekenmerkt door grote orde en eerbiedige stilte, wat zeker ten dele ook was toe te schrijven aan de gepaste maatregelen van heren kerkvoogden.' Het moet een groot moment zijn geweest voor een predikant die tien jaar eerder, als zoon van een eenvoudige kaarsenmaker, nog stond te preken in een gemeente in een klein plaatsje in de provincie Utrecht. 's Middags mocht hij op persoonlijke uitnodiging van de koning nog deelnemen aan een diner ten huize van de Commissaris des Konings.

Maar Johannes Gerrit van Rijn had ook zorgen, grote zorgen. Hij mocht zich afvragen of deze maaltijd in een letterlijk schitterende stad voor hem niet ook het begin van het einde markeerde. Het einde van zijn carrière als man van aanzien, als predikant. Of het luisterrijk diner niet een galgenmaal was geweest. 'Hoe is het met je rug en zij en hoofd en lijf en keel? Hoe is het met de miselijkheid?' had hij op 14 april geschreven aan de jonge weduwe Pruimers. 'Heb je goed geslapen? Ook nog misselijk? Hoe is het met het verwachte?' vroeg hij haar twee weken later.

De koning was toen net weer uit Zwolle vertrokken, maar nog een paar jaar lang kon hij in de pers berichten volgen over de barones en de dominee en hun verboden liefde.

* Zie verder Wim Coster, *De barones en de dominee. Een verboden liefde in de negentiende eeuw*, in de rubriek 'Recent verschenen' op p. ..

Literatuur

Zie voor koning Willem III:

- Dik van der Meulen. *Koning Willem III. 1817-1890*. Amsterdam 2013
- R.E. van Ditzhuysen. *Oranje-Nassau. Een biografisch woordenboek*. Haarlem 1992, 244-245
- Jacqueline Doorn, *Willem III, Emma en Sophie. Geluk en ongeluk in het Huis van Oranje*. Zaltbommel 1986

Zie voor Johannes Gerrit van Rijn:

- J. Erdsieck en W. Faber. *Een aanzienlijke gemeente met eerlijke verdraagzaamheid. Verkenning in de Zwolse Hervormde Gemeente gedurende de Jaren 1830-1940*. Zwolle 1989, 42-46

Zie voor het bezoek van Willem III:

- Gert van der Horst. 'Koninklijk bezoek: Willem III in Zwolle.' In: *Zwols Historisch Tijdschrift*, 10 (1993) nr. 3, 76-80
- *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*, 16, 26, 28 en 30 april 1862

‘De jonge Koningin betreedt thans Neerlands troon!’*

De Kroningsfeesten te Zwolle in 1898

In 1890 stierf koning Willem III. Het koningschap onder het huis van Oranje bestond een kleine honderd jaar, maar nu was er een groot probleem. De opvolgster van Willem III, prinses Wilhelmina, was nog maar tien jaar oud. De acht jaar tot haar meerderjarigheid moest overbrugd worden. Dat gebeurde door Emma van Waldeck-Pyrmont, de weduwe van Willem III, als regentes uit te roepen. Zoals Bank en Van Buuren aangeven: ‘Emma had te kampen met twee uitdagingen. Zij moest als “vreemdeling” bewijzen de Nederlandse constitutionele verhoudingen te respecteren en als vrouw daarin haar gezag te kunnen doen gelden. Bovendien moest ze het koning-

schap in Nederland trachten te nationaliseren overeenkomstig het algemeen streven in Europa om de van huis uit internationaal georiënteerde dynastieën sterker in de natiestaat te verankeren.’

Monarchie zichtbaar

Emma kweet zich uitstekend van haar taak. Door middel van bezoeken in het land maakte zij de monarchie zichtbaar als samenbindend nationaal symbool. Stelselmatig liet ze zich met haar dochter in de provinciehoofdsteden door het hele land zien. Hun bezoek was overal voornamelijk symbolisch van aard. Om het maar weer in de woorden van Bank en Van Buuren te zeggen: ‘Het

Frank Inklaar

Versieringen op de Melkmarkt ter gelegenheid van het bezoek van koningin-regentes Emma en koningin Wilhelmina in 1895. (Collectie Wijnbeek)

beeld van een jong koninginnetje met hangend haar, tezamen met haar moeder, werd een dierbaar gekoesterde herinnering, werd als het ware met een scherpe naald in het nationale geheugen geëst. Zo bezochten beide vorstinnen in september 1895 een enthousiast Zwolle. Opvallend was de participatie van vrijwel alle bevolkingsgroepen aan de feesten. Klaarblijkelijk werd de monarchie een echt nationaal symbool: voor liberalen, hervormden, gereformeerden en katholieken. En dat was met name voor de laatste groep nieuw. Slechts de net georganiseerde arbeidersbeweging ontbrak in het feestgedruis. De verjaardag van Wilhelmina werd al vanaf het eind van de regeerperiode van Willem III ingezet als promotiemiddel voor de monarchie. Vanaf haar vijfde jaar werd haar verjaardag als Princessedag gevierd. Dit veranderde na de dood van Willem III in 1890 in Koninginnedag. Deze dag ontwikkelde zich vooral als een feestdag voor kinderen. Maar het stond ook uitdrukkelijk in het teken van nationale eenheid onder de Oranjemonarchie.

Inhuldiging

In 1898 was het dan zover: de achttienjarige Wilhelmina mocht de troon bestijgen. Ze kwam wat betreft de nationale acceptatie van de constitutionele monarchie in een gespreid bedje. Of in de woorden van Bank en Van Buuren: 'Onder liberale leiding en met confessionele instemming werd in Nederland de monarchie per feestelijk plebisiet (opnieuw) vastgeklonken in het natiebeseef. Toen ook werd de verjaardag van Wilhelmina, 31 augustus, van prinsessefeest een koninginnedag; een feestdag van staatswege die in naam van de Oranje-dynastie tegenstellingen voor 24 uur kan doen vergeten, al bleven overtuigde socialistenaan de kant staan.'

De inhuldiging van Wilhelmina als koningin vond plaats op 6 september 1898 in Amsterdam, een week na haar achttiende verjaardag. Het werd een grootse gebeurtenis die in de collectieve herinnering van de tijdgenoten is opgeslagen. Deels kwam dat door nieuwe media als fotografie en film die ruimschoots aanwezig waren. Deels kwam het ook door de jeugdige koningin. Het nationale feest van de inhuldiging was bij uitstek

een burgerlijk feest met allerlei manifestaties door het hele land. Hoewel Amsterdam en Den Haag de centra van viering van het nationale zelfvertrouwen waren, vormden zich overal burgercomités die plaatselijke kroningsfeesten of andere manifestaties organiseerden. En overal was een nieuw orangisme prominent aanwezig. De geschiedenis van ons land werd vereenzelvigd met de geschiedenis van het huis van Oranje, een historische gang van Willem van Oranje tot Wilhelmina. Zo werd in de officiële aubade voor het paleis het Wilhelmus gezongen op een aangepaste tekst van Nicolaas Beets. Het lied verwijst uiteraard naar Wilhelmus van Nassauwe (Willem van Oranje), maar in de tweede en derde strofe gaat het over Wilhelma van Nassauwe (Wilhelmina):

*Wilhelma van Nassauwe
Tot Koningin gekroond!
U blijft het volk getrouwe,
Dat u zijn liefde toont.
In u zien wij herleven
Wat ons herleven doet:
Ten top van eer verheven
Oranje's Naam en Bloed.*

Kroningsfeesten

In Zwolle was men vroeg met de Kroningsfeesten. De verjaardag van Wilhelmina en de dag erna werden aan feestelijkheden besteed. Dus een paar dagen voor de officiële inhuldiging. Voor de organisatie was er een feestcommissie geassisteerd door maar liefst elf subcommissies. De tien leden van het hoofdbestuur van de feestcommissie waren bij de feestelijkheden te herkennen aan een 'Strik in de Zwolsche kleuren, waarop Oranjecarde met knoop in de nationale kleuren en eenige kroningsattributen.'

Een groot deel van de feestelijkheden bestond uit muziekuivoeringen in diverse soorten en maten. Het begon al op woensdag 31 augustus om 7 uur met het luiden der klokken, van 8.30 tot 10 uur gevolgd door een rondgang door de stad van het Stedelijk Muziekkorps. Datzelfde korps hield van 12 tot 14 uur op de Grote Markt een Matinée met kroningsmarsen, jubel-ouvertures en dergelijke. In de Grote Kerk was van 14 tot 15 uur het Feest-concert met orgelspel en liederen

van vrolijk nationale aard. 's Avonds werd er weer verder gemusiceerd. Om 20 uur speelde het Stedelijk Muziekcorps weer op de Grote Markt, terwijl in de Buitensociëteit een concert van Eduard Strauss met zijn voltallige orkest uit Wenen plaatsvond. Na afloop was er een Bal-champêtre, een openluchtbal, waar achtereenvolgens de volgende dansen konden worden uitgevoerd: de Polonaise-Polka, de Wals, de Kreuz-Polka, weer een Wals, een Pas de quatre, een Quadrille des Lanciers, en nog een Wals, de Washington-Post, een Mazurka en als afsluiting een Wals.

De volgende dag begon weer met een rondgang van twee uur van het Stedelijk Muziekcorps door de stad. Om 11 uur was het de beurt aan de Zwolse kinderen. Een koor van 750 kinderen trad op in de Grote Kerk, begeleid door het Stedelijk Muziekcorps. Ze voerden daar onder meer de Oranje Nassau-Cantate uit, voor de gelegenheid gecomponeerd door Catharina van Rennes. En ook daar

met een fier nationaal gevoel, zoals blijkt uit de Slotzang:

*Ons Neerland is een vurig land,
Het heeft een leeuw met klauwen,
En wie aan 't vuur zijn vingers brandt,
Die zal 't nog lang onthouën!
Want al die geestdrift, al die gloed
Door éénen naam wordt leeuwenmoed
Wilhelma van Nassauwe.*

*Ons Neerland is een krachtig land,
Al is z'n vorst een Vrouwe:
En wie 't er ooit heeft aangerand,
Die moet het bloedig rouwen.
En 't krachtig Neerland, één van zin,
Staat pal voor Neerlands Koningin:
Wilhelma van Nassauwe!*

's Middags was er weer een concert in de Grote Kerk, nu van een aantal vocale solisten en koor met kinderkoor en strijkorkest. Zij brachten onder meer de Koninginne-Cantate en een feestzang van Beets ten gehore. En de avond werd besloten met een concert in de Buitensociëteit van het Stedelijk Muziekcorps, gevolgd door een zelfde openluchtbal als de vorige avond. Het Stedelijk Muziekcorps wist klaarblijkelijk niet van ophouden, want dit muziekgezelschap speelde van 10.30 tot 12 uur nog verder op de Grote Markt.

Concours van versierde voertuigen

Muziek in overvloed dus. Maar er waren, gelukkig voor de Zwollenaren die niet zo geïnteresseerd waren in muziek, ook andere feestelijke activiteiten. Op de verjaardag van de toekomstige koningin was de belangrijkste niet-muzikale activiteit het concours van versierde voertuigen in de Wipstrikkerallee. Voor dit evenement, dat van 14-15 uur 's middags duurde, waren maar liefst 13 verguld zilveren, 13 zilveren en 21 bronzen medailles uitgelooft. De voertuigen waren ingedeeld in diverse categorieën. Er waren rijtuigen, reclamewagens (onder meer van de slagersgezellen en de meubelmakerspatroonsvereniging), ezel- en bokkenwagens, sportkarren en fietsen, of rijwielen in de toenmalige terminologie. Hierbij werden als categorie onderscheiden: heren rijwielen, dames

Het programma van de kroningsfeesten in 1898 in Zwolle. (Collectie auteur)

*Optocht en versieringen
op de Grote Markt voor
de kroningsfeesten in
1898. (Collectie HCO)*

rijwielen, jongens rijwielen, meisjes rijwielen en groepen, waaronder twee- of meerpersoons rijwielen voor volwassenen en kinderen. En dan was er nog de categorie 'degenen, die het rijwiel in de uitoefening van enig beroep gebruiken.' Dat fietsen vooral een bezigheid van de elite was blijkt uit deelname van baron van Voorst tot Voorst bij de heren en mej. Lycklama (verwant aan de commissaris van de koningin) bij de dames. Na afloop trok de stoet van voertuigen, als bloemencorso, naar het Stationsplein.

Volksspelen en vuurwerk

Op de eerste september waren er meer niet-muzikale evenementen. Een hiervan doet sterk denken aan de ons welbekende koninginnedagen: de volksspelen op de Turfmarkt. Deelnemers hieraan vertrokken om 13.30 van het Rodetorenplein naar de Turfmarkt, waar van 14 tot 17 uur allerlei wedstrijden werden gehouden. Er waren tien onderdelen: ringrijderij te paard, hoepellopen, mastklimmen, wedloop met hindernissen, stroophappen, zaklopen, hardlopen op drie benen, tonsteken, rollopen en de nieuwe rutschbaan. Anders dan wij gewend zijn konden bij al deze onderdelen geldprijzen gewonnen worden. Vijf onderdelen waren speciaal bestemd voor jongens onder zestien jaar. En de andere onderdelen lijken ook vooral voor het mannelijke geslacht bedoeld te zijn.

's Avonds waren er nog twee grote evenementen. Op de stadsgracht tussen de Nieuwe Haven-

brug en het Kerkbrugje was een waterfeest met een wedstrijd van verlichte vaartuigen. De mooiste verlichte vaartuigen in de categorieën zeilvaartuigen, roeivaartuigen en andere vaartuigen konden weer prijzen winnen. Na afloop voeren de boten door de stadsgracht. En dat alles in een decor van verlichte oevers. De gemeente zorgde ervoor dat de Nieuwe Havenbrug en de Sassenpoortenbrug waren verlicht en de feestcommissie nam het Kerkbrugje en de oevers tussen de beide bruggen voor haar rekening. Bengaals vuur en watervuurwerk maakten het waterfeest compleet. O ja, er was ook nog muziek op het water ...

De finale van de feestdag komt ook welbekend voor: vanaf 21.30 uur vuurwerk op de Turfmarkt. De Koninklijk Nederlandsche Pyrotechnische fabriek zorgde voor een waar spektakel met Bengaals vuur, vuurkardoezen, Chinese bommen, Romeinse kaarsen, draaiende sterren, een pyrotechnische fluitende telegraaf, een draaiende bloemvaas, vuurpijlen, luchtslangen, bommen en zwermotten. Aan het begin was er een decoratie van de koningin temidden van vuurwerk. De slotdecoratie bestond uit: "Twee medaillons, waarin de letters **W** en **R** [Wilhelmina Regina], gedekt door de Koninklijke Kroon, waarboven een rijzende zon, alles in diamantvuur, omgeven door een lauwertak (groen licht) en door guirlandes van gekleurd licht verbonden aan de flankering (mozaiekvuur en schuine batterijen van Romeinse kaarsen). Frontbreedte 30 M. In de guirlandes de woorden "Leve onze Koningin". De eind negentiende-eeuwse variant van de eenentwintigste-eeuwse lasershow.

* Zin uit de Koninginne-cantate op 1 september 1898 uitgevoerd door het 'Oranjekoor' in de Grote Kerk

Literatuur

J. Bank en M. van Buuren, *1900 Hoogtij van burgerlijke cultuur* (Den Haag 2000)

Feestwijzer voor de Kroningsfeesten te Zwolle 31 Augustus - 1 September 1898 (Zwolle 1898)

Tekst van aubade van Nicolaas Beets: http://www.dbnl.org/tekst/beet005gedi07_01/beet005gedi07_01_0372.php

Zwolle bejubelt vorstenpaar

Op maandag 6 september 1948 werd prinses Juliana in de Nieuwe Kerk in Amsterdam ingehuldigd als koningin. In de periode daarna legde het nieuwe vorstenpaar kennismakingsbezoeken af in alle provincies. Overijssel werd aangedaan op 11 en 12 oktober 1949. Koningin en prins arriveerden op dinsdag 11 oktober in Zwolle. Ze bleven overnachten in de ambtswoning van de commissaris van de koningin aan de Roopoort en trokken de volgende dag de provincie in.

De Centrale Commissie

De organisatie van de feestelijkheden ter gelegenheid van dit bezoek lag in de vertrouwde handen van de CC, de Centrale Commissie voor Nationale Feesten of kortweg de Centrale Commissie Oranje, die al sinds haar oprichting in 1903 zich de organisatie van Oranjefeesten tot doel gesteld had. Daarin vormden de bezoeken van leden van het koninklijk huis aan Zwolle natuurlijk een hoogtepunt. Want zo vaak gebeurde het niet dat de Oranjefamilie de Blauwvingerstad aandeed. De laatste keer dat Zwolle die eer te beurt viel was in 1928 geweest, goed twintig jaar geleden. Toen bezochten Wilhelmina, Hendrik en Juliana de landbouwtentoonstelling *Zwolland*. De periode van onthouding had de dorst naar de vorstin alleen maar versterkt. En zeker na de moeilijke jaren van de Duitse bezetting was de populariteit van het huis van Oranje gestegen tot ongekende hoogte.

Onnodige spanning

De Centrale Commissie had het er druk mee. Gehoopt werd dat de meeste Zwollenaren de dag van het bezoek vrij zouden krijgen. Misschien, zo suggereerde men, konden de werknemers alvast dagelijks een half uurtje extra werken om de snip-

perdag mogelijk te maken. In ieder geval riep de CC de werkgevers op de dag van het koninklijk bezoek vrijaf te geven. Dit tot groot verdriet van de Nijverheidsraad. Volgens de leden van die raad leidde de oproep bij sommige bedrijven tot onnodige spanning. Er werden verwachtingen gewekt die niet altijd beantwoord konden worden. Beter was het als de CC zich voortaan niet meer over dergelijke zaken zou uitspreken voordat er met het bedrijfsleven overleg was geweest.

Ondertussen maakte de stad zich op voor de komst van het koninklijk paar. En niet alleen Zwolle. Vanuit de wijde omgeving zouden groe-

Harry Stalknecht

De omslag van het feestprogramma voor het koninklijke bezoek aan Zwolle in oktober 1949. (Collectie Wijnbeek)

Ssst!

In de nacht van 11 op 12 oktober 1949 wapperde de koninklijke standaard van huize Roopoort 1. Koningin en prins logeerden, naar oud gebruik, in de woning van de Commissaris der Koningin. Op dat moment was dat ir. J.B.G.M. ridder de van der Schueren. Voor de oorlog was het gouverneurs-huis in het Ter Pelkwijkpark de ambtswoning. Het werd ook wel 'het hotel van de Commissaris der Koningin' genoemd. In 1895 had de toen vijftienjarige Wilhelmina er met haar moeder overnacht. Omdat het Gouverneurshuis midden in de stad lag, werd destijds aan de posterende agenten gevraagd er voor te zorgen dat er 's avonds niet te veel lawaai op straat zou worden gemaakt. Dat hoefde men de Zwollenaren niet twee keer te zeggen. 'Ssst... het koninginnetje slaapt', werden gevlugelde woorden.

pen en mensen naar de Overijsselse hoofdstad komen om een glimp van Hare Majesteit op te vangen. Delegaties uit Urk, Staphorst en Haerst hadden hun komst al aangemeld.

Feestverlichting

De organisatie wilde niets aan het toeval overlaten. Zo werd op de avond voor het bezoek de door particulieren aangebrachte feestverlichting gecontroleerd. Daarbij werd vooral gelet of er geen lampen waren die de verschillende optochten zouden hinderen. Ook moesten verkeersmaatregelen worden genomen. De gehele binnenstad zou worden afgesloten voor gemotoriseerd verkeer en

Aankomst van koningin Juliana en prins Bernhard in de toenmalige gemeente Zwollerkerspel, waar zij in de gereedstaande landauer overstapten. (Collectie HCO)

bespannen wagens. Ook de stadsdienst ontkwam niet aan dit gebod. De Veerallee was tijdens de doorkomst van de koningin voor fietsers taboe. Rond de Roopoort, waar de majesteit en haar gemaal in de ambtswoning van de commissaris van de koningin zouden overnachten, was geen publiek toegestaan.

Aan de oproep om de stad uitbundig te versieren werd massaal gehoor gegeven. 's Avonds brandden duizenden lichtjes. Vooral Hotel Wientjes had er veel werk van gemaakt. De Westerstraat, om de hoek van de Roopoort, zag er ook prachtig uit, net als vele andere straten. Overal waar men keek zag men bloemen, slingers, vlaggen en erepoorten. In het hartje van de stad stond een fraaie muzikent, ontworpen door de Zwolse kunstenaar Teun van der Veen. In het licht van de vele speciaal voor het bezoek opgestelde schijnwerpers bood de stad een betoverende aanblik. Het was de avond voor het bezoek van het koninklijk paar dan ook enorm druk in de stad. Duizenden waren gekomen om van de sprookjesachtige verlichting te genieten.

Massaal onthaal

De ochtend van de elfde oktober brak aan. In alle vroegte klonken de klanken van de reveille door de stad. Op de Turfmarkt werd die ochtend door leden van rijvereniging 'Rijden is Kunst' uit Ittersum een ruiterdemonstratie gegeven. Op het Grote Kerkplein verzamelde zich de jeugd uit de verschillende wijken voor de grote kinderopocht. Ondertussen voerden bussen voortdurend bezoekers van buiten aan. Vooral uit de kop van Overijssel waren velen gekomen. Het was iets over half drie 's middags toen de koninklijke stoet van over de IJsselbrug arriveerde, een juichkreet ontlokkend aan de duizenden die daar, op het grondgebied van de toenmalige gemeente Zwollerkerspel, het paar opwachtten. Onder de tonen van het Wilhelmus stapten Juliana en Bernhard over in een gereedstaande landauer. Aan de wachtende burgemeester van Zwollerkerspel, C. Slager, vroeg de koningin nog vlug: 'Burgemeester, zien wij u vandaag nog?', waarop Slager antwoordde, 'ik hoop vanavond, mevrouw', waarna Juliana met een 'dan, tot ziens' richting Zwols grondgebied

Koningin en prins maakten een rijtour door de stad, hier rijden ze langs het Sophia Ziekenhuis aan de Rhijnvis Feithlaan. (Collectie HCO)

vertrok. De koninklijke stoet reed over de Veerallee de stad binnen, toegejuicht door het enthousiaste publiek. Kinderen zwaaiden fanatiek met oranje en rood-wit-blauwe vlaggetjes. Voor de stoet uit reden drie vrachtwagens van de gemeentereiniging. Ze waren gevuld met zand. Dit zand werd op de weg gestrooid om te voorkomen dat de paarden zouden uitglijden op de toch wat gladde stenen van het wegdek. Duizenden mensen waren op de been om een glimp van het koninklijk paar op te vangen. Aangekomen op het Stationsplein werd de koningin een vaandelgroet gebracht. Sportverenigingen en allerlei andere Zwolse organisaties stonden daartoe in gelid opgesteld. Spontaan begonnen enkele meisjes het lied 'Voor Koningin en Vaderland' te zingen. Binnen een paar seconden galmden het uit duizenden kelen.

Een koninklijk besluit

Vorstin en prins bezochten aansluitend het katholieke ziekenhuis aan het Groot Weezenland en het

Provinciehuis, toen nog in de Diezerstraat. Maar de officiële ontvangst was in de mooiste zaal van het stadhuis, de Schepenzaal. Daar kreeg de koningin van de kleine Elly Alferink een tuiltje bloemen. Ondertussen wachtte buiten een grote menigte. Want daarna zou op het Grote Kerkplein door de Zwolse kinderen een zanghulde worden gegeven. Langs de gevels van de huizen waren oplopende

Bij de officiële ontvangst in de Schepenzaal kreeg de koningin van de kleine Elly Alferink bloemen aangeboden. (Collectie HCO)

Zwolse taartjes

Voor banketbakker Chris Lindeboom was het bezoek van de koningin Juliana in 1949 extra spannend. Vier weken had hij aan een taart voor de koningin gewerkt. Het resultaat was een meesterwerkje dat de belangrijkste gebouwen van Zwolle liet zien. De taart werd eerst officieel aangeboden in de Schepenzaal, maar twee dagen na het koninklijk bezoek mocht de familie Lindeboom samen met een delegatie van de CC het zoete kunststuk afleveren op paleis Soestdijk. De vier prinsesjes stonden al met smart te wachten en toonden zich dolenthousiast. 'We hebben nog nooit zo'n mooie taart gehad', meende prinses Beatrix. En na het aansnijden van het lekkers: 'Ik wist niet dat Zwolle zo lekker smaakte, ik krijg er kleef-vingers van.' De sfeer op het paleis was kinderlijk ongedwongen. Gerrit en Fietje Lindeboom genoten van een groot glas limonade. Bij het afscheid liet het wijsneuzerige Beatrixje nog weten: 'We weten nu, waar we in Zwolle gebakjes moeten gaan eten.'

De taart met de prominentste gebouwen van Zwolle. (Collectie HCO)

Met de taart in de tuin van paleis Soestdijk. (Collectie HCO)

houten verhogingen gemaakt, zodat de Melkmarkt wel wat weg had van een amfitheater. Toen tegen zessen het koninklijk paar weer buiten verscheen, barstten de vele wachtende kinderen uit in een daverend gejuich. Na de muzikale hulde had de koningin voor de kinderen een verrassing in petto. Bij 'koninklijk besluit' gaf zij alle kinderen de volgende dag vrijaf van school. Opnieuw gejuich. De koningin fluisterde schertsend in de oren van de heer Wansink, de voorzitter van de CC: 'Hoe zou het toch komen dat de kinderen zo graag vrij van school hebben? Zouden ze het erg naar vinden?'

Polonaise

Na de zanghulde vertrok het koninklijk paar naar hun gastenverblijf in het huis van de commissaris van de koningin om zich wat op te frissen. Daarna was het tijd voor een kleine rijtoer door de stad. Groot was de teleurstelling van het publiek toen het paar in een gesloten wagen snel voorbij suisde. Vanwege de regen had men namelijk afgezien van de open landauer. 's Avonds was er voor de koninklijke gasten een soiree met genodigden in Hotel Wientjes. Daar zagen zij ook een indrukwekkende lichtoptocht voorbij trekken. Veertig fraai verlichte wagens passeerden het hotel. Thema van de stoet was Zwolle als stad van industrie en nijverheid. Vervolgens ging het naar de Bollebieste. Blijkbaar had Juliana gehoord van de eerdere teleurstelling, want ondanks een fijne motregen werd nu toch de landauer genomen. De bewoners van de Bollebieste werden door vorstin en prins wel wat overvallen. Niemand had gedacht dat ze al zo vroeg zouden arriveren. De buurt had zich juist overgegeven aan een oer-Hollandse polonaise. Even was er verwarring, maar al snel wist men de juiste toon weer te vinden. De meisjes Tineke ter Zweege en Mini Lindeboom boden de koningin, gelukkig weer geheel conform het zorgvuldig opgestelde programma, bloemen aan. Na een kort onderhoud met enkele buurtbewoners vertrok Juliana weer naar de woning van de commissaris van de koningin.

Iedereen tevreden

De volgende dag maakte het koninklijk paar zich op voor een rondtocht door Overijssel. Het ver-

Banketbakker Chris Lindeboom maakte ter gelegenheid van het koninklijke bezoek een fraaie taart, die hij tijdens de officiële ontvangst in de Schepenzaal samen met zijn kinderen aan het koninklijk paar mocht aanbieden. (Collectie HCO)

trek was, in overeenstemming met de wens van de koningin, in alle stilte. Maar natuurlijk waren er toch een paar honderd Zwollenaren gekomen om haar uit te zwaaien. De inwoners van Berkum kregen nog een mazzeltje. Hoewel een goederentrein uit de richting Zwolle nog ruim een kilometer van de overweg was verwijderd wilde de rijkspolitie geen enkel risico nemen. De koninklijke stoet moest voor de overweg wachten. Hierdoor kregen de Berkummers onverwacht een prachtig zicht op vorstin en prins.

En wat kostte dat nou allemaal, is een vraag die de Nederlander graag mag stellen. En gewoon-

tegetrouw wordt daar dan geheimzinnig over gedaan. Een tip van de sluier kan hier toch opge-licht worden: de begroting telde in totaal een bedrag van achtduizend gulden, waarvan de post 'onvoorzien' er duizend voor zijn rekening nam. Want zo zijn de Hollanders per slot ook: ze gaan graag op zeker.

* Dit artikel, licht aangepast, verscheen eerder in '100 jaar CCO Zwolle', *Zwols Historisch Tijdschrift* 20 (2003) nr. 3, p. 108-112.

Koningin Juliana en de miljoenste naoorlogse woning

Een defilé aan de Hogenkampsweg in 1962

Frank Inklaar

In november 1962 haalde Zwolle het nationale nieuws met de opening van de miljoenste naoorlogse nieuwbouwwoning. Op de televisie was er een speciaal programma en in het achtuurjournaal viel er van alles te zien uit Zwolle. In de bioscoop kon je in het Polygoonjournaal hiervan genieten. De karakteristieke stem van Philip Bloemendaal ondersteunde de beelden van het bezoek van koningin Juliana aan de portiekflat aan de Hogenkampsweg. Hierbij vielen de onthulling van een kunstwerk, een kopje thee bij de bewoners van de flat en het afnemen vanaf het balkon van het defilé aan bouwers en hun bouw-materieel haar ten deel.

Naoorlogse nieuwbouw

Woningbouw en woningnood waren hot items in naoorlogs Nederland. Tot in de jaren zestig scoorde de woningnood in NIPO-enquêtes hoog op de lijst van de grootste problemen in Nederland. In de troonrede van 1956 verklaarde koningin Juliana: 'Het woningtekort is de zwaarste nood waaronder ons volk lijdt.' De wederopbouwtaak was ook enorm. Nederland had lang te kampen met de naweeën van de oorlogsschade. Er was schaarste aan bouwmaterialen en dan groeide de bevolking ook nog explosief. Een ware cocktail van problemen die elkaar versterkten. Er moest gebouwd worden en onder regie van de Rijksoverheid gebeurde dat ook met de nodige bergen en dalen. De woningnood vergde snel en goedkoop bouwen, industrieel bouwen, waardoor in de jaren vijftig en zestig massaal woningen uit de grond werden gestampt. En elke minister die voor de volkshuisvesting verantwoordelijk was voorspelde dat binnen tien jaar de woningnood verleden tijd zou zijn. Ondanks de enorme inspanningen lukte dat maar steeds niet. In 1947 werd feest gevierd vanwege de 50.000ste nieuwbouwwoning in Tiel.

In 1957 was er feest in Groningen vanwege de halfmiljoenste nieuwbouwwoning. In 1962 was het dan de beurt aan Zwolle met de miljoenste naoorlogse woning. En nog becijferde het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid een tekort van 280.000 woningen, 50.000 meer dan in 1945 was begroot!

Mijlpalen

Het was, gezien het belang van de woningbouw, volstrekt logisch dat er ruim aandacht werd besteed aan mijlpalen van de woningbouw in Nederland. In 1962 was de miljoenste naoorlogse woning klaar. Dat deze woning in Zwolle stond was natuurlijk enigermate toevallig. En dat Hogenkampsweg 139 uitverkoren werd, was al helemaal toeval. Op 22 augustus meldde de *Zwolse Courant* nog dat er sprake van zou zijn dat er koninklijk bezoek kwam bij de opening van het miljoenste huis in Zwolle. Al maanden zou het insiders bekend zijn dat Zwolle was uitverkoren om het miljoenste huis te hebben. De opening zou in oktober plaatsvinden en de woning zou een van de huizen van het complex etagewoningen aan de rijksweg Zwolle-Meppel zijn. En wellicht zou dat gebeuren in aanwezigheid van een van de leden van het koninklijk huis. Het werd allemaal wat anders.

Dat een lid van het koninklijk huis naar Zwolle kwam voor de miljoenste naoorlogse woning bleek geen loos gerucht. Sterker nog, het was niet zo maar een lid van het koninklijk huis, het was de koningin zelf! De *Zwolse Courant* presenteerde op 7 november het programma van de feestelijke dag. Om circa 14.15 zou de koningin verwacht mogen worden aan de Zwolse stadsgrens. Onder politie-begeleiding werd dan het gezelschap van de IJssel-brug rechtstreeks naar Odeon gebracht. Voor het gerechtsgebouw tegenover Odeon stonden vijf-

Het defilé van bouwers met hun gereedschappen en materialen dat op de Hogenkampsweg aan de koningin voorbijtrok. (Foto Henneke, collectie HCO)

honderd kinderen met Jong Jubal ter begroeting. Wie de bloemen aan de koningin zou geven was ook al bekend. Het was het tienjarige dochtertje van de minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid, mr. J. van Aartsen. De minister zou vervolgens in Odeon een redevoering houden, waarna er een film werd vertoond over de naoorlogse woningbouwinspanningen. Vervolgens zou dan het hele gezelschap worden verplaatst naar de locatie Hogenkampsweg 139. Daar moest dan rond 16.30 uur de plechtigheid bij de miljoenste woning van start gaan. De route van Odeon naar Dieze via Luttekestraat, Diezerstraat, Diezerkade, Thomas a Kempisstraat, Meppelerstraatweg, Paulus Buysstraat en Radewijnstraat was natuurlijk afgezet en het Zwolse publiek moest ook rekening houden met gesloten straten in Dieze Oost. De Zerboltstraat, de Isaäk van Hoornbeekstraat en de Casper Fagelstraat waren gereserveerd voor het opstellen van een grote optocht van bouwers met hun gereedschappen en bouwmaterialen die aan de koningin voorbij zouden trekken.

Hoge gast

De volgende dag was het dan zover. Volgens het verslag van de Zwolse Courant stopte de grote zwarte limousine met koningin Juliana om drie minuten over half drie voor Odeon. Iets te laat. Dat kwam omdat de stoet na het passeren van de Zwolse stadsgrens vaart moest minderen vanwege het enthousiaste welkom van duizenden op het trottoir. Dit spontane welkom kreeg zijn hoogtepunt voor Odeon, waar de honderden schoolkinderen opgetogen met vlaggetjes zwaaiden en luid juichten. Juliana werd bij Odeon officieel welkom geheten door minister Van Aartsen, de commissaris van de koningin J.B.G.M. ridder de van der Schueren en burgemeester Roelen. 'Onder het schelle licht van de televisiefilmers ging de hoge gast de hal van de stadsschouwburg binnen, waar de tienjarige Wilma van Aartsen haar een boeket gele rozen aanbood. De koningin, die gekleed was in een deux-pièces van fijn lila-paars met een bijpassend hoedje, werd hierop naar het balkon geleid, waar zij op de eerste rij plaats nam. Staande

applaudisseerden de genodigden in de zaal – uit alle schakeringen die bemoeienis hebben met de bouwnijverheid – bij het binnenkomen van de vorstin.’ In Odeon was de belangrijkste spreker minister Van Aartsen. Hij hield een uitgebreid verhaal over de naoorlogse woningbouwinspanningen. Hoewel tevreden met het bereikte resultaat van de naoorlogse woningbouw was de strijd tegen de woningnood nog niet gewonnen. Of in de woorden van de minister: ‘Er is reden tot een zekere dankbaarheid voor het bereikte resultaat in kwantiteit en kwaliteit. En toch is er geen reden tot feestvreugde. (...) Er is nood en daarom moet er hard gewerkt worden, zo mogelijk nog met meer inspanning dan tevoren.’ Na deze toespraak werden enige onderscheidingen uitgedeeld en voerden anderen, waaronder Anton van Duinkerken, het woord. Tenslotte kreeg het gezelschap nog een film te zien, gemaakt door het ministerie, over de woningbouw tot aan de miljoenste woning.

*Het kunstwerk 'Het gezin' van Henk Krijger.
(Collectie HCO)*

Op de thee

Hoewel de minister geen reden zag tot feestvreugde, was de rest van het programma toch behoorlijk feestelijk. Het hele gezelschap werd in bussen geladen en vertrok naar de plek van de heugelijke gebeurtenis: Hogenkampsweg 139. De koningin volgde even later met haar gevolg in gesloten auto's. Aangekomen bij de miljoenste woning gingen de plechtigheden weer verder. Er waren toespraken van burgemeester Roelen, van J.A.P. Nelissen van het gelijknamige bouwbedrijf en van ir. K. van der Pols, voorzitter van het Metaalpensioenfonds. Na de woorden kwamen de daden. Voor de ingang van de portiekflat stond al een sokkel gereed. Een kraandrijver liet hierop een grote kist zakken. Met een druk op een knop beduidde de koningin dat de kist omhoog getrokken kon worden, waarmee zij het kunstwerk, *Het gezin*, van Henk Krijger, onthulde. Even wankelde het plastic nog vervaarlijk, maar de toegeschoten hoogwaardigheidsbekleders hoefden niet in te grijpen. Het voorval versterkte de symboliek van het kunstwerk alleen maar. Immers het kunstwerk staat voor een huis dat beschutting geeft aan het gezin. De ouderen heffen het dak op waaronder de jongere generatie veilig kan opgroeien. Zelfs als alles even wankelt.

Hierna was het tijd voor de koningin om de burger te ontmoeten. In dit geval was dat een wel heel huiselijk bezoek, namelijk aan de bewoners van Hogenkampsweg 139. Want, zoals in het programma stond: 'het echtpaar Hendriks zal haar thee offreren, geholpen door een bewoonster van de er beneden gelegen vrijgezellenflat, mej. Keller.' Er werd thee geschonken en gedronken, waarbij de zeven maanden oude dochter Marion lekker in haar kinderwagen lag en de vierjarige zoon des huizes, Erik, de koningin een doosje Zwolse lekkernijen aanbood. Afhankelijk van welke krant je openslaat waren dat Zwolse biscuits (*Leeuwarder Courant*) of Zwolse balletjes (*Nieuwsblad van het Noorden*). De *Leeuwarder Courant* maakte veel werk van het verslag van het verblijf van de koningin bij de familie Hendriks. 'Koningin Juliana vertoefde geruime tijd in de woning van het gezin Hendriks. Ze gebruikte daar ook de

Erik Hendriks biedt koningin Juliana een doosje met (waarschijnlijk) Zwolse balletjes aan. (Collectie HCO)

thee. Het zoontje Eric van de familie bood de vorstin ietwat ongeïnteresseerd een blikje Zwolse biscuits aan, om vervolgens weer gauw de hoge bezoekster de rug toe te keren om voor het raam naar al die mensen te kijken. Koningin Juliana bekeek vol belangstelling de vertrekken van deze nieuwe woning en had bijzondere aandacht voor het feestgeschenk dat de minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid de bewoners van de miljoenste woning had aangeboden: een tekening van beide kinderen van de familie Hendriks.' En daarna was er een volgend hoogtepunt. De koningin verplaatste zich naar het balkon van de woning om vandaar de bonte stoet van 64 wagens met modern bouw materiaal aan zich voorbij te laten gaan. En hoewel de koningin gewend was aan defilés is het de vraag in hoeverre ze van dit defilé gecharmeerd zal zijn geweest. In ieder geval deed ze haar best en wuifde enthousiast de deelnemers toe. Het *Nieuwsblad van het Noorden* sloot af met: 'Met een gebaar van schrik, snel omslaand in nieuwsgierigheid en hilariteit, reageerde de vorstin op het fel knallende vuurwerk, dat boven

het flatgebouw losbarstte en het eindsignaal betekende van deze plechtigheid.'

Na afloop vertrok koningin Juliana via de Hogenkampsweg naar de Rondweg, waarvandaan ze naar Soestdijk terugreed. De overige gasten keerden met de bus terug naar Odeon. Daar was, minister Van Aartsen ten spijt, een feest met een koud buffet, een filmvertoning en een speciaal optreden van Wim Kan. Tot negen uur werd dit feestje gevierd. En na afloop klonk er nog muziek op de Blijmarkt en de Grote Markt.

Literatuur

H. van der Cammen en L. de Klerk, *Ruimtelijke ordening. Van grachtengordel tot Vinex-wijk* (2e druk Utrecht 2006)

Zwolse Courant, 22-8, 7-11 en 8-11 1962

Leeuwarder Courant, 9-11 1962

Nieuwsblad van het Noorden, 9-11 1962

Op het Youtube-kanaal van het Oversticht is een fragment te zien van de plechtigheden bij Hogenkampsweg 139

Een stop bij het gebouw Eben Haëzer van de Keiezen

Het bezoek van koningin Juliana in 1970 aan Holtenbroek

Frank Inklaar

In 1970 werd het heugelijke feit gevierd van de vijftiende verjaardag van de bevrijding van Nederland. Reden voor koningin Juliana om alle provincies te bezoeken om de provinciale bevrijdingsfeesten mee te maken. Zo kon zij haar medeleven met het Nederlandse volk, een belangrijk aspect van haar functie, uiten. De tournee voerde haar op 14 april naar Overijssel. Hiervoor had ze respectievelijk Limburg, Noord-Brabant, Zeeland en Gelderland al aangedaan. In Overijssel bezocht de koningin drie locaties. De dag begon in Markelo, waar Juliana een krans legde bij het

verzetsmonument. Vandaar liep de reis naar Holten waar de Canadese begraafplaats werd bezocht. Het grootste deel van de dag bracht de koningin in provinciehoofdstad Zwolle door.

Grote Kerk en Odeon

Het programma in Zwolle begon vrij voor de hand liggend. Om 12.00 uur werd de koningin verwacht bij de Grote Kerk voor het bijwonen van de provinciale herdenking van de 25-jarige bevrijding. De *Zwolse Courant* meldde: 'De vorstin arriveerde ongeveer een kwartier later dan was gepland bij de Grote Kerk, waar ze door een grote schare, vooral jonge Zwollenaren hartelijk werd toegejuicht.' Bij de Grote Kerk werd ze, ook alweer geheel traditioneel, ontvangen door burgemeester Drijber en mocht ze het onvermijdelijke boeket bloemen in ontvangst nemen. Dit keer kreeg ze bloemen van de zesjarige Doutzen Langkamp, de kleindochter van een gevallen verzetsman. De herdenking in de Grote Kerk had als hoogtepunt de rede van ds. J. Buskes, waarvan gemeld werd dat alle aanwezigen zeer onder de indruk waren. Ook de Commissaris van de Koningin, jhr. mr. dr. O.F.A.H. van Nispen tot Pannerden mocht nog een woordje zeggen. Het programma werd muzikaal omlijst door het Groot Mannenkoor Zwolle.

Na deze plichtigheid liep het gezelschap door de Luttekestraat naar de Blijmarkt. Ook hier weer veel, met name jonge, juichende Zwollenaren in een feestelijk vlaggende stad. Op de Blijmarkt werd men vergast op een optreden van de Canadese drum- en bugelband 'La Clique'. Vervolgens ging men naar Odeon voor een informele bijeenkomst. Hier ontmoette Juliana, naast de onvermijdelijke notabelen van stad en provincie, ook diverse verzetshelden. Die waren ter gelegenheid van de 25-jarige bevrijding in Zwolle voor een reünie bijeen.

Koningin Juliana krijgt onder het goedkeurend oog van burgemeester Drijber bloemen aangeboden door de zesjarige Doutzen Langkamp. (Zwolse Courant, 14 april 1972)

Schoolkinderen

Koninklijke bezoeken worden vaak opgevrolijkt met schoolkinderen. Zo ook nu. De dag werd besloten met een bezoek aan het 'Doe-feest'. In de veilinghal in Berkum waren zeshonderd scholieren uit de zesde klas van de lagere school uit heel Overijssel bijeengebracht voor een 'creativiteits-spel'. Hierin konden de scholieren 'hun creativiteit en hun speellust ontdekken', zoals dat in het programma omschreven werd. Kostuums maken, met decors werken, zelfgemaakte spelen opvoeren, schilderen, versieren, met allerlei materialen werken, het moest een fontein van creativiteit worden. 'Het betekende een feestelijk zij het zeer lawaaiig slot van de Overijsselse bevrijdingsviering', volgens de *Zwolse Courant*. Maar, ondanks het oorverdovende lawaai, vermaakte Juliana zich zeer. 'De koningin werd omstuwd door jongeren, moest over hopen afval stappen, bukkend onder kleurig geverfde zeildoeken door. En ze deed het allemaal met zichtbaar veel plezier en zei na afloop tegen de artistieke leider van het "Doe-feest", de heer J.P. Franssen uit Enschede dat zoiets eigenlijk iedere week zou moeten gebeuren.'

Holtenbroek

De dag was eigenlijk een bezoek zoals je dat kunt verwachten. Met een serieus deel voor de herdenking en met lawaaiige schoolkinderen als een vrolijke eindnoot. Tussen beide onderdelen zat nog een route die afgelegd moest worden tussen de Grote Kerk en de veilinghal in Berkum. In de *Zwolse Courant* valt te lezen: 'Het was de wens van de Koningin om tijdens de rijtoer iets van de nieuwbouw in Zwolle te zien, waardoor het grootste deel van deze tocht door de wijk Holtenbroek loopt.' En een staartje van de route ging door 'de allernieuwste woonwijk Aa-landen'. Daar werd sinds een paar jaar driftig gebouwd. Kom er nu nog eens voor dat een lid van het koninklijk huis als speciale wens opgeeft om door Holtenbroek te mogen rijden! Het zegt veel over de status die de wijk toen had. Geen probleem-, kracht- of pracht-wijk, maar een toonbeeld van een bloeiende nieuwe woonwijk: het Zwolse antwoord op de strijd tegen Volksvijand nr. 1: de woningnood. Een wijk waarmee de stad Zwolle zich kon presenteren aan

de buitenwereld. In 1970 bestond Holtenbroek ruim tien jaar. De eerste paal was op 17 september 1958 door minister Witte van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid geslagen. De wijk waarin ruim 14.000 mensen woonden was vrijwel voltooid. Een echte Wederopbouwwijk met oorspronkelijk een kleine 4400 woningen waarvan ruim 80 procent midden- en hoogbouw. Zeker in 1970 was het een wijk met veel gezinnen met (kleine) kinderen. Verder kende de wijk een doorsnee Zwolse bevolkingsopbouw. En hoewel er hier en daar best wat kritiek was op al die hoogbouw en rechtlijnigheid, toch was de teneur vooral die van tevredenheid met een wijk met goede voorzieningen en een behoorlijk wooncomfort. Een wijk met een homogene bevolking, witte gezinnen, merendeels met een redelijk (en stijgend) inkomen, die groeiden in omvang. De homogeniteit uitte zich in een veelgeprezen saamhorigheid.

De Keiese gemeenschap

De route door Holtenbroek was vol met schoolkinderen die een half uurtje vrij van school hadden gekregen om te juichen en met vlaggetjes te zwaaien. Juliana zag in Holtenbroek het toonbeeld van nieuwe woningbouw in Zwolle. Maar er was nog een tweede reden om naar Holtenbroek te gaan. Want Holtenbroek was niet helemaal een wijk met een homogene witte bevolking. Dat uitte zich in een stop onderweg bij het gebouw Eben Haëzer aan de Lassuslaan. De *Zwolse Courant* meldde: 'De rondrit door Holtenbroek duurde langer dan was voorzien omdat de Koningin vrij lang temidden van de Keiezen bij het gebouw Eben Haëzer vertoefde. De vorstin werd door de in Holtenbroek wonende Keiezen begroet met het in 't Maleisch gezongen Wilhelmus.' De genoemde Keiezen waren oorspronkelijke inwoners van de Kei-eilanden, een eilandengroep in de Molukken. Samen met andere bewoners van de Molukken, bijvoorbeeld van het eiland Ambon, waren zij in 1951 naar Nederland gekomen. Zo'n 12.500 Molukkers, veelal KNIL-soldaten met hun gezinnen, maakten deze reis. In Nederland aangekomen werden ze ondergebracht in woonoord. Deze huisvesting, gescheiden van de Nederlandse samenleving, was bedoeld als tijdelijk. Eind jaren

Ontmoeting van de koningin met de Keiese gemeenschap in Holtenbroek. Juliana krijgt een zilveren theestel aangeboden. (Zwolse Courant, 15 april 1972)

vijftig veranderde het regeringsbeleid. Terugkeer van de Molukkers naar Indonesië werd niet realistisch geacht en daarom was het tijd om de Molukkers te laten integreren in de Nederlandse samenleving. Dat zou het best groepsgewijs kunnen gebeuren. Daarom moesten er in dorpen en steden woonwijken worden gebouwd voor groepen Molukkers. Dat kon in de vorm van een geheel eigen wijk, of als onderdeel van een grotere nieuwbouwwijk. Door te wonen en werken midden in de Nederlandse samenleving zou er meer contact met Nederlanders komen. In 1960 ontstond zo de eerste Molukse wijk in Appingedam. In de jaren daarna volgden er nog meer dan zestig. Vaak kwamen de woonwijken in de buurt van de oude woonoorden; soms speelde werkgelegenheid een doorslaggevende rol in de vestiging van een wijk.

Ook de gemeente Zwolle kreeg een verzoek van de Rijksoverheid om Molukkers te huisvesten. In 1964 besloot Zwolle veertig Keiese families uit woonoord Laarbrug bij Ommen op te nemen. Ze

werden ondergebracht in de nieuwbouwwijk Holtenbroek. Aangezien de Molukkers groepsgewijs gehuisvest moesten worden, gebeurde dat in Holtenbroek ook zo. In buurt 3 werd aan de Frobergerstraat en de Purcellstraat een cluster woningen gereserveerd en in buurt 4 in de omgeving van de Schubertstraat nog wat verspreide woningen. Van rijkswege werd een kerkgebouw en een wijkgebouwtje toegezegd. Ze konden als een soort cultureel centrum van de Molukse wijk fungeren. De Zwolse bestuurders dachten hiermee meteen een goedkope wijkvoorziening voor alle Holtenbroekers binnengehaald te hebben. Maar zowel de Molukkers als de Zwolse bestuurders kwamen bedrogen uit. Het rijk vond dat er te weinig Keiese families in Zwolle kwamen wonen om een dergelijk grootschalig centrum te claimen. Na veel overleg stemde het rijk uiteindelijk toe in de bouw van een eenvoudig gebouw, een kerk voor tachtig personen en een met een vouwwand af te scheiden bijlokaal voor nog eens honderd personen. Uitdrukkelijk moest het gebouw zo sober mogelijk uitgevoerd worden. Dit werd het gebouw Eben Haëzer aan de Lassuslaan.

Op 14 april, 's middags, onderweg van de Grote Kerk naar Berkum, stopte koningin Juliana dus bij haar rondrit door Holtenbroek bij Eben Haëzer. Een logische plek voor een ontmoeting met de Keiese gemeenschap in de wijk. Nadat ze was begroet met het in het Maleis vertolkte Wilhelmus, kreeg ze een bos bloemen van twee Molukse meisjes. Enkele oudere dames waren er verantwoordelijk voor dat, zoals de *Zwolse Courant* dat versloeg: 'de zichtbaar verraste vorstin nog een fraai zilveren theestel aangeboden kreeg.' Hiermee was de eerste kennismaking van een vertegenwoordiger van het koninklijk huis met een nog zeer bescheiden multicultureel Zwolle een feit.

Literatuur

<http://www.museum-maluku.nl/>
Zwolse Courant, 7-4, 10-4, 14-4 en 15-4 1970
 Frank Inklaar, *Holtenbroek remixed. Toonbeelden van een Zwolse wijk* (Zwolle 2006)

David Wijnbeek, de Zwolse Oranjekenner (1915-1975)

In een tijd dat de computer en Google nog niet bestonden bezat David Wijnbeek het grootste particuliere archief met betrekking tot het Huis van Oranje in Zwolle, en waarschijnlijk in heel Nederland. David Wijnbeek, een kleine man met een onafscheidelijke alpinopet op, beschikte over een hoofd vol kennis en een fotografisch geheugen, hij was een lopende Wikipedia.

Jeugd

David Wijnbeek werd op 26 juli 1915 in Zwolle geboren als oudste kind van Johannes Wijnbeek en Everdina van Limburg. Zijn wieg stond in de Goudsteeg midden in de Zwolse binnenstad. Hij werd vernoemd naar zijn grootvader David Wijnbeek (1842-1932), die het hoofd van de eerste Christelijke School van Zwolle was. Zijn vader Johannes (1882-1951) werkte bij het gemeentearchief. David kreeg er vijf jaar later nog een zusje, Tiny, bij.

Het gezin woonde achtereenvolgens aan de Groeneweg, de Walstraat en de Sassenstraat. David ging naar school bij zijn grootvader David Wijnbeek sr., de 'Wijnbeekschool' in de Goudsteeg. Daarna bezocht hij het net opgerichte Christelijk Lyceum aan de Veerallee, waar hij op de gymnasiumafdeling terecht kwam. Getuige zijn dagboeken genoot hij op alle fronten zeer van zijn schooltijd; hij was actief bij de schoolkrant, het toneel en de muziek.

Al op jonge leeftijd was hij geïnteresseerd in geschiedenis en dan vooral in het Huis van Oranje. Hij begon plaatjes van het koninklijk huis te verzamelen en plakte ze zorgvuldig in schriften. Toen hij twaalf was omvatte zijn verzameling al zo'n duizend items. Als veertienjarige gymnasiast ging hij over tot een ingrijpende reorganisatie van de almaar uitdijende collectie. Om alle gegevens vast te leggen ontwikkelde hij een ingenieus kaartstelsel. De verzameling kon nu serieus genomen worden.

Na zijn eindexamen besloot hij, onder lichte druk van zijn vader, theologie te gaan studeren aan de Theologische Hogeschool in Kampen. Zelf zei hij in een interview over deze keuze: 'Ik studeerde theologie in Kampen, toen het ineens bij mij opkwam een gedenkboek samen te stellen. Dat was *Oranjezaterdagen*. Een uitgever had interesse en zo verdiende ik mijn eerste studienpenningen zelf. Ik wilde dominee worden. Maar Colijn, die mijn vader goed kende, zei: "Jammer dat je het herdersambt hebt gekozen; in jou steekt een voortreffelijk historicus." Daar kon ik het helemaal niet mee eens zijn, want in die dagen was ik net aan mijn studiepreken begonnen. Ik stond voor het eerst voor een gemeente en trok weldra half Nederland rond.'¹

Tijdens zijn studietijd in Kampen bleef hij in Zwolle bij zijn ouders in de Walstraat wonen.

Aranka Wijnbeek*

Links: De verzameling van David Wijnbeek bevat niet alleen foto's en documenten, maar ook voorwerpen. Hier een emaille beker, uitgegeven ter gelegenheid van de troonsbestijging van Wilhelmina in 1898.

Een bijzonder object in de collectie van David Wijnbeek is een eenvoudig doosje met daarin een uit lood gezaagde vioolsleutel, wat muzieknootjes van papier en stokjes waarmee een muziekbalk kan worden gemaakt. Prinses Juliana kreeg tijdens haar lagere schoolperiode muziekles van de toen bekende componiste en zangpedagoge Catharine van Renesse (1858-1940). Bij deze lessen werd de inhoud van het doosje gebruikt. De prinses schreef op het doosje haar naam, Juliana van Oranje.

Toen de familie Wijnbeek verhuisde naar de Sasenstraat nr. 37a werd de zolder het domein van David. Zijn verzameling en bibliotheek groeiden en behelsden allang niet meer alleen het Huis van Oranje.

Jubileumboeken en Margriet

Al op zijn achttiende werkte David Wijnbeek mee aan verschillende jubileumboeken. Toen in 1937 prinses Juliana zich verloofde met prins Bernhard en in 1938 het veertigjarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina werd gevierd, braken er drukke tijden aan voor de theologiestudent. Men wist hem te vinden als er weer iets over het koningshuis moest worden geschreven. Zijn motivatie om juist over dit onderwerp te schrijven lag vooral in zijn historische interesse. Hij was zeer gesteld op het Oranjehuis, maar dweepte er zeker niet mee, het was de geschiedenis die er achter school die zijn belangstelling had. Zijn grote collectie foto's, prenten, artikelen en voorwerpen

had een hobbymatige achtergrond, maar ook een praktische, hij had het nodig als bron- en illustratiemateriaal voor zijn artikelen.

Wijnbeek beperkte zich ook niet alleen tot het Huis van Oranje maar schreef ook over de Nederlandse geschiedenis in het algemeen, over beeldende kunst, literatuur en hij schreef verhalen over Zwolle, onder meer over de Zwolse markt en de ingebruikname van de Nieuwe Havenbrug. Zijn artikelen verschenen met regelmaat in *Eigen Erf*, de *Vriend des Huizes* en *Timotheus*, in uitgaven van de Geïllustreerde Pers en regionale en landelijke dagbladen. Deze activiteit zal naast zijn studie een behoorlijke aanslag op zijn tijd hebben gelegd. Maar zijn studententijd in Kampen vormde ook een bron van inspiratie voor diverse artikelen. Hij leidde een actief studentenleven. Net als in zijn gymnasiumtijd hadden ook nu toneelspelen, declameren en het geven van lezingen zijn passie. Graag trad hij op verkleed als Willem van Oranje.

Rechts: David Wijnbeek trad ook na zijn studententijd nog graag op als Willem van Oranje. Hier samen met zijn echtgenote Julia en dochter Aranka, als de Vader des Vaderlands met vrouw en kind, eind jaren vijftig.

Toen in 1938 *Margriet*, weekblad voor vrouwen en meisjes, voorloper van het damesblad *Margriet*, het licht zag, was hij een van de eerste medewerkers. De Geïllustreerde Pers, uitgever van dit tijdschrift, had een blad voor ogen dat niet alleen was gevuld met breipatronen en huishoudelijke tips maar ook aandacht besteedde aan kunst, geschiedenis en cultuur. ‘Vrouwen trekken op’ was de eerste serie artikelen die Wijnbeek hiervoor schreef, over bijzondere vrouwen in de Nederlandse geschiedenis. Hij publiceerde deze bijdragen onder het pseudoniem Z.K., Zonne Kind.

Tweede Wereldoorlog

De bezetting door de Duitsers van Nederland in 1940 had al snel gevolgen voor de inhoud van het genre artikelen dat Wijnbeek publiceerde. Zo kreeg hij op 29 juli 1940 een schrijven van N.V. Gebr. Zomer en Keuning's Uitgeversmaatschappij Wageningen, uitgever van *De Spiegel* waarin zij het volgende meldde:

‘Helaas, alles is bij ons door het oorlogsgeweld vernietigd, gebouwen, machines, voorraden en alle copy, dus ook die van U. Evenzeer is het te betreuren dat van de door U genoemde onderwerpen momenteel geen enkele in *De Spiegel* kan opgenomen worden. De reden is U natuurlijk wel bekend.’

Op zaterdag 11 mei 1940 was er nog wel een paginagroot artikel van zijn hand in *de Standaard* verschenen, ter gelegenheid van een Oranjejubileum: ‘Een dag van herdenken, Ter gelegenheid van het feit, dat onze Vorstin deze week het langst van alle Oranjes regeert over ons land.’ In zijn plakboek schreef Wijnbeek hier bij: ‘Het luchtige spel is uit, grimmige ernst gaat beginnen.’ En later voegde hij er nog aan toe ‘mijn liefste stukje. D.’

In 1941 kreeg hij van uitgeverij N.V. voorheen H. Born in Assen de opdracht tot het schrijven van een serie populaire geschiedenisboekjes met veel beeldmateriaal, onder de titel de *Fundamenten reeks*. Ook hiervoor kon hij uit eigen collectie putten. Het was zaak voor Wijnbeek om creatief met de onderwerpen om te gaan, gezien de oorlogssituatie. De titel van het eerste deeltje luidde *Het Turfschip van Breda* (14 mei 1941), al snel gevolgd door deel twee *De Overwintering op Nova*

De sinaasappelkratten van David Wijnbeek

Toen zijn ouders eind jaren dertig naar de Sassenstraat verhuisden werd de zolder het domein voor de collectie van David. Een journalist beschreef het huis eind jaren vijftig als volgt: ‘Men kan het zo gek niet verzinnen, of David Wijnbeek weet het of heeft het. Telkens onderbreekt hij het gesprek om even naar zijn sinaasappelkistenzolder, zijn twee hallen, zijn studeervertrek of zijn zeven andere kamers te rennen. ’t Is een groot huis waar hij woont. Het beslaat de bovenste etages van een bankgebouw vlak bij de Sassenpoort en het hangt vol gedenkboorden, schilderijen en etsen. In de salon staan degelijke stoelen, waaruit men niet gauw overeind komt. Maar dat hoeft ook niet, want de heer des huizes draagt de bezienswaardigheden uit zijn verzameling stuk voor stuk aan en mevrouw – een Hongaarse – zorgt onafgebroken voor koffie.’

Het was een huis vol geschiedenis overal waar je keek. Op de hoeken van de hallen stonden grote borstbeelden van diverse Oranjes, die wij als dochters graag gekke kleren aantrokken. Toen koningin Juliana en prins Bernhard in 1949 een bezoek aan Zwolle brachten en door de Sassenstraat kwamen stonden de beelden voor de ramen en vormden een bijzonder decor.

De mensen waarmee mijn vader omging proefden het altijd onmiddellijk: hier zijn we bij iemand te gast, die een minnaar van de historie is; maar dan tegelijk iemand, die de historie uit wil dragen. Hij was namelijk dolgelukkig wanneer hij op zijn speurtochten langs de boekenstalletjes op het Waterlooplein in Amsterdam of de Grote Markt in Den Haag weer iets zeldzaams op de kop kon tikken. Maar hij was pas echt voldaan, wanneer hij anderen van zijn ‘rijkdommen’ deelgenoot maken kon.

David Wijnbeek met dochtertje Aranka tussen de sinaasappelkratten. (Collectie Wijnbeek)

Zembla. De recensies waren prima. Er volgden nog drie deeltjes: *Leidens Ontzet* (1941) dat hij opdroeg 'Aan de geteisterde burgerbevolking van ons land', *Prins en Prinsenhof* (1943) en tot slot *De Ruyter als mens* (1943). Voor het publiceren van het laatste deeltje kreeg de uitgever geen toestemming (22 juli 1942), maar toch verscheen het in 1943.

Wijnbeek richtte zo de aandacht op zichzelf en het was daarom zaak dat zijn Oranjecollectie uit het huis aan de Sassenstraat zou verdwijnen. De collectie werd op drie plaatsen verstoppt, in de kluis van de Rotterdamse bank, de benedenburen van de familie. In de zuil van de preekstoel van de Oosterkerk aan de Bagijnensingel en in het depot van het Provinciaal Overijssels Museum, waar J. Geesink, een goede vriend van zijn vader, directeur was.

In 1942 werd vader Johannes Wijnbeek door de Duitsers gearresteerd, op beschuldiging

'mehrere deutschfeindliche Schriften in Besitz gehabt zu haben.' Johannes werd eerst vastgezet in de strafgevangenis in Arnhem, vervolgens in kamp Amersfoort en daarna in kamp Vught. Daar zou hij tot de opheffing van het kamp in september 1944 blijven.

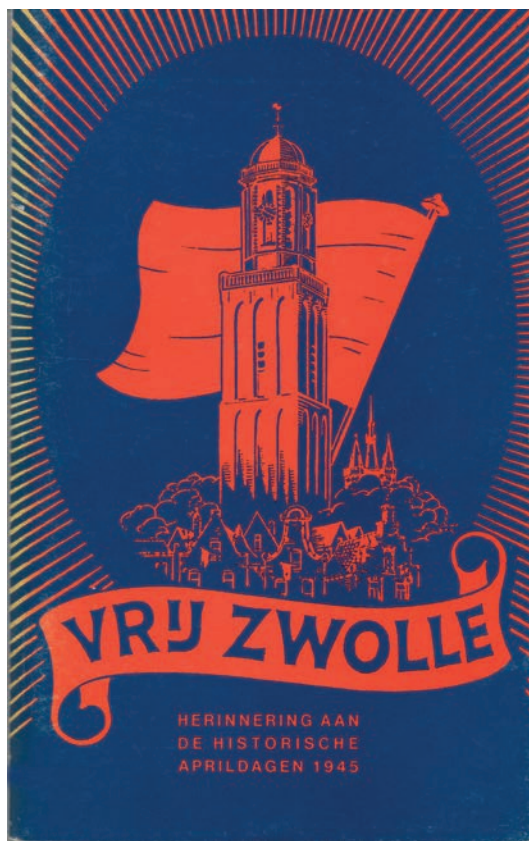
David dook onder bij een oom en tante in Den Haag en later in de Mastenbroekerpolder.

Zoals opgemerkt was hij gedurende de eerste oorlogsjaren blijven schrijven. Voor het dames-tijdschrift *Margriet* schreef hij in 1941 een serie over het werk en leven van Rembrandt van Rijn. Dit vormde een eerste aanzet tot zijn latere boek *De Nachtwacht*, dat aan het eind van de oorlog illegaal zou verschijnen. Hij zou het op 16 april 1945 tijdens het bezoek van prins Bernhard aan Zwolle aanbieden. Na 1942 konden zijn artikelen niet meer gepubliceerd worden, maar hij bleef wel doorschrijven en onderzoeken.

1945

Al snel na de bevrijding van Zwolle op 14 april 1945 verscheen de uitgave *Vrij Zwolle*. Op bijna euforische wijze beschreef David Wijnbeek daarin de bevrijding van de stad: 'Paschen 1945 ... morgen zijn wij vrij ... tien dagen is April oud, wij wachten ... dag in, dag uit ... ondergronds en bovengronds. En "wij zijn zo moe van te lang wachten, God!" Donderdag 12 April: Brand aan het Zwartewater. Duitsche opslagplaatsen gaan in vlammen op ... Vrijdag ... de spoorwegen worden grondig vernield ... Om 12 uur 'n dulle razzia ... 's Avonds negen uur gieren granaten over de stad ... verwoesting en rouw ... Een kwartier later wordt weer het vuur geopend. De nacht is stil ... er rijden auto's. De ongedachte terugtocht der Duitschers voltrekt zich ... Om 4 uur verdwijnt de S.D. De IJsselbruggen gaan de lucht in. Aan den rand der stad vragen Duitschers waar zij zich kunnen melden voor overgave. 8.15 uur, Duitsch hospitaalsoldaat peddelt op gestolen fiets door de binnenstad ... er is brand binnen de grachten. 10.20 uur, de eerste Canadees gaat langs de Sassenpoort. VRIJ!!!'

Na de bevrijding werd Wijnbeek eerst archivaris bij het Militair Gezag, daarna (in 1950) kwam hij in dienst bij het Rijksarchief in de provincie

'Vrij Zwolle' geschreven door David Wijnbeek. Herdruk in facsimile, 1980, Waanders.

Boven: David en Julia Wijnbeek-Hardi in hun huis aan de Sassenstraat. Overal stonden boekenkasten. Links: David Wijnbeek naast prins Bernhard op het balkon van de Harmonie, september 1945.

Overijssel in Zwolle. Hij bleef daar werkzaam tot 1957. Zelf vertelde hij daarover in het al eerder aangehaalde interview: 'Maar ik had eigenlijk meer dan genoeg aan mijn eigen spullen. In 1948 kreeg ik bijna een zenuwcrisis van al dat gedoe. En kunt u zich voorstellen wat er in mij omging, toen hier op een dag het dak begon te lekken. Denkt u eens even in: ruim een half miljoen foto's en prenten en vierhonderd jaar feiten, feiten, feiten. Kijk daar onder de hanenbalken; daar staan ze in sinaasappelkisten. Elk vak bevat weer een ander onderwerp.'

Kort na de oorlog leerde David Wijnbeek zijn vrouw kennen, de Hongaarse Julia Hardi (1914-1994). Ze was op dat moment wijkverpleegster in Zwolle en kwam bij de familie thuis om moeder

Wijnbeek te verzorgen. Het klikte tussen de twee en al snel waren ze verloofd. In januari 1952 trouwden ze. Het jonge paar ging in het ouderlijk huis boven de bank in de Sassenstraat wonen. Er werden twee dochters geboren.

Archief als kraamkamer

Zo lang ik me kan herinneren hebben we poezen gehad. Toen een van de poezen zwanger was en op het punt stond kittens te krijgen waren we haar kwijt in huis. Naar buiten kon niet. Na lang zoeken vonden we haar op zolder waar ze een nestje had gemaakt in de kranten met het verslag van de begrafenis van koningin Emma. Daar lag moeder poes trots met haar kinderen! Er kon ook door mijn vader smakelijk om worden gelachen.

Ter gelegenheid van de geboorte van prinses Juliana werden er talloze souvenirs op de markt gebracht. Zoals een beeldje van de kleine Juliana als eau de cologne flesje, het kurkje zit in haar hoed verstoppt.

Juliana Regina

Drukke jaren braken aan in 1948 met het gouden regeringsjubileum van koningin Wilhelmina en met de inhuldiging van koningin Juliana. In datzelfde jaar verscheen ook het eerste deel van de *Juliana Regina* serie. Ieder jaar verscheen er een fotoboek met daarin een overzicht van het wel en wee van het koninklijk huis. De samenstelling

van deze fotoboeken deed hij samen met zijn verloofde en latere echtgenote.

Het concept was simpel, heel veel foto's en weinig tekst. Iedere week werden er door de fotopersbureaus de nodige foto's geleverd. Bij bijzondere gelegenheden ging Wijnbeek zelf op reportage om ook voor andere tijdschriften en kranten te kunnen schrijven. De serie zou tot in de jaren zestig blijven verschijnen.

Vast onderdeel vormde een verslag van het defilé op Soestdijk, waar hij vrijwel ieder jaar te gast was. Inmiddels was hij een vaste medewerker van *de Wereldkroniek* geworden. Voor dit blad maakte hij onder meer reportages over Zwolle en zijn beroemde bewoners, zoals Rhijnvis Feith en Potgieter. Om het geheel tot leven te brengen werden er foto's gemaakt op historische plekken. David zelf, zijn vrouw en dochters fungeerden daarbij als modellen.

Net als voor de oorlog schreef David ook nu weer diverse revues, waarin hijzelf de rol van Willem van Oranje vertolkte, zijn vrouw Charlotte de Bourbon speelde en een dochter Charlotte Brabantina, de vijfde dochter van Willem van Oranje.

Wijnbeeks theologie-opleiding was steeds meer op de achtergrond geraakt. In 1945/46 werkte hij nog als hulppredikant in Zwolle en was hij met gemengde gevoelens weer aan de studie in Kampen gegaan. Zijn motivatie om predikant te worden had echter gedurende de oorlog een gevoelige knauw gekregen door de scheuring in 1944 in de gereformeerde kerk. Hij zei daarover: 'Als ze in deze barre tijden geen vrede onder elkaar kunnen bewaren, wil ik hun dominee niet zijn.' Hij keerde zich tenslotte af van de kerk en zijn verbondenheid met zijn roots, het Jodendom, werd sterker. In plaats van de theologie ging hij een tijd geschiedenis studeren aan de Vrije Universiteit Amsterdam, zonder zijn doctoraalbul te halen. Want zijn schrijven kwam nu op de eerste plaats. Daarnaast gaf hij geschiedenisles aan de Rijks HBS in Zwolle en in Ter Apel.

Jaren zestig

Naar aanleiding van het overlijden in december 1962 van prinses Wilhelmina verschenen er diverse boeken en veel artikelen van Wijnbeeks hand.

Sinterklaas

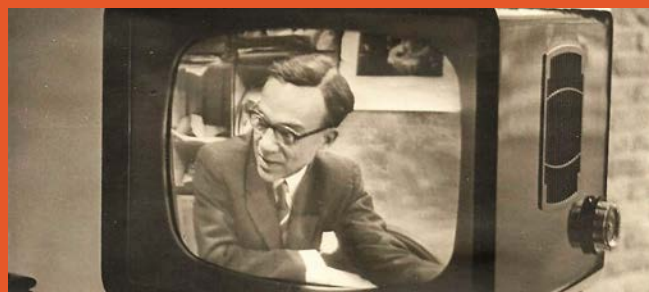
Dat David Wijnbeek van verkleden en toneelspelen hield is bekend. Dat hij jarenlang in de decembermaand Sinterklaas speelde is minder bekend. Niet alleen in de huiselijke kring maar ook jaarlijks voor de Zwolse Courant. De goedheiligman deed dan met een fotograaf een kritisch rondje door Zwolle. Waarbij complimenten maar ook standjes werden uitgedeeld. Aanvankelijk fungeerde zijn zus Tiny als Zwarte Piet, later werd zij opgevolgd door zijn echtgenote Julia. Wij als dochters traden in haar voetsporen. Zodra je dreigde van je geloof te vallen werd je Zwarte Piet gemaakt en deelde je het geheim.

Interieurfoto van de Sassenstraat.

Teledubbel

In 1959 werd David Wijnbeek door de KRO gevraagd deel te nemen aan de tv-quiz Teledubbel. Het was voor het eerst dat de Nederlandse kijker een live coproductie (Nederlands-Belgisch) zag. In de KRO-studio, toen nog in Bussum, werd de zolder van het huis aan de Sassenstraat letterlijk nagebouwd. In dit decor van sinaasappelkratjes en stapels boeken en kranten werd de uitzending gemaakt. David werd aan de tand gevoeld over de geschiedenis van het Huis van Oranje. Tegenstander was de vermaarde Vlaamse wielrenner Rik van Steenbergen. De strijd ging onder de noemer 'de benen tegen de hersenen'. Steeds als David een vraag niet wist moest Rik van Steenbergen in het Sportpaleis in Brussel een bepaalde afstand in een bepaalde tijd afleggen. David won dankzij zijn fenomenale parate kennis van de Oranjes. Hij kreeg 6.000 gulden die hij echter met Rik van Steenbergen moest delen.

Oranje behang

Soms ging de liefde van mijn vader voor het Huis van Oranje ook weleens te ver. Zo zal ik nooit vergeten dat ik als kind na school thuis kwam en naar mijn kamer ging en zag dat de behanger de schoorsteenmantel had beplakt met oranje behang. Het was wel bijzonder behang, destijds gemaakt ter gelegenheid van de inhuldiging van koningin Juliana (1948), maar voor mij was het toch iets te veel van het goede.

In de jaren daarna braken er met de verloving (1965) en het huwelijk (1966) van prinses Beatrix en prins Claus ook weer drukke tijden voor hem aan.

David Wijnbeek begin jaren zeventig.

Tussendoor maakte Wijnbeek in opdracht van de gemeente Zwolle de expositie V3 in de Bethlehemsekerk, naar aanleiding van de herdenking van twintig jaar bevrijding van Nederland. Zijn grote collectie documenten met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog vormde de basis voor deze expositie.

Toen in 1967 prins Willem-Alexander werd geboren verscheen het boek *Ons Oranjekind*. Het zou zijn laatste boek zijn. Wel verschenen er nog artikelen van zijn hand.

Eind jaren zestig werd het stil rond David Wijnbeek, zijn gezondheid liet hem in de steek en zijn huwelijk eindigde in een scheiding. Hij verhuisde daarna naar Deventer. Op 7 augustus 1975 overleed hij aan de gevolgen van kanker. Hij werd in Zwolle begraven.

Collectie

Na zijn dood kwam zijn verzameling, die inmiddels redelijk uitgedund was, weer naar Zwolle. Zijn oudste dochter ontfermde zich daarover. In de loop der jaren werd het materiaal voor diverse tentoonstellingen gebruikt, onder meer in Staphorst, Zuidlaren, Den Ham, De Rijp, Rijssen en Zwolle. Daarnaast gebruikte zij het als basismateriaal voor lezingen en werkte ze mee aan het tijdschrift *Vorsten Vandaag* en het part-work *In naam van Oranje* van Waanders. Regelmatig werd er een beroep gedaan op de collectie, onder meer door Museum Paleis Het Loo en de pers. De verzameling wordt niet meer actief aangevuld, tenzij iets bijzonders haar pad kruist. De collectie Zwolle is regelmatig gebruikt voor exposities in het Stedelijk Museum Zwolle.

* Auteur Aranka Wijnbeek is de oudste dochter van David Wijnbeek.
Alle afgebeelde voorwerpen en foto's bij dit artikel komen uit de collectie Wijnbeek.

Noot

1. De gebruikte citaten komen uit het volgende interview:
Bert Westerhout, 'De sinaasappelkratten van David Wijnbeek', *Panorama* 28 juni 1958

Matchfixing avant la lettre: PEC beschuldigd van omkoping in 1936

‘Onze mensen zijn aan de schandpaal genageld’

De voorzitter, de penningmeester en de oud-secretaris van P.E.C. werden in januari 1936 door de Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB) geschorst voor de tijd van tien jaar. Omkoping van spelers en verenigingen was hen ten laste gelegd, een handeling die tegenwoordig in goed Nederlands *matchfixing* wordt genoemd en door onder andere wat er bij de Tilburgse eredivisieclub Willem II zou zijn gebeurd actueel is geworden. Maar toen voetbal nog een echte amateursport heette te zijn, werden deze praktijken kennelijk ook al toegepast. De landelijke pers stortte zich gretig op wat de Zwolse affaire werd genoemd. Bij P.E.C. (verder PEC) heerste grote verontwaardiging over de straffen die ten onrechte aan de bestuursleden zouden zijn opgelegd. De schorsing van voorzitter Nico Geertsma werd al snel opgeheven; de voetbalbond stelde vast dat hem niets te verwijten viel. Penningmeester Hendrik de Graaf en oud-secretaris Louis Kievit werden in hoger beroep in zoverre van alle blaam gezuiverd, dat omkoping onbewezen werd geacht. Voor andere overtredingen kregen ze echter een schorsing van twee jaar opgelegd.

Schone handen of duistere praktijken

Nu, bijna tachtig jaar later, is het onmogelijk om uit te zoeken of het bestuur van Prins Hendrik Ende Desespereert Niet Combinatie (PEC) werkelijk schone handen had of dat er toch duistere praktijken bij de club hadden plaats gevonden. De hoofdrolspelers zijn al lang overleden en noch het rapport van de Commissie van Onderzoek noch de uitspraak van de Commissie van Beroep zijn in de archieven van de KNVB terug te vinden. Wel is er een uitgebreid ‘witboek’ van Meint Heemstra, die in 1935 als opvolger van Kievit secretaris van PEC was. ‘Onze mensen zijn aan de schandpaal genageld. Ze worden beledigd, besmeurd en belasterd. Het grau-

joelt hen na... Nergens vinden ze rust: de lasterlijke aantijgingen groeien tot in ’t walgelijke.’

Als helemaal objectief kan de secretaris van PEC uiteraard niet worden beschouwd. In zijn ‘witboek’ gaat hij soms tot in detail en niet bang om op de man te spelen in op de beschuldigingen die tot de zware straffen hadden geleid. De pers, waaronder de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* (verder: *Zwolse Courant*) en het *Overijssels(ch) Dagblad* maar ook landelijke bladen als de *Telegraaf* en het *Volksblad* deden pogingen om meer licht op de zaak te werpen, zonder dat daarbij werkelijk van onderzoeksjournalistiek kon worden gesproken. Toch is er genoeg materiaal voorhanden om een reconstructie van de Zwolse affaire te maken, echter zonder er een harde conclusie aan te verbinden. En dan blijft alleen de vrijspraak in hoger beroep van omkoping als vaststaand feit over.

Steven ten Veen

Het PEC-bestuur op 1 mei 1935. De foto werd genomen ter gelegenheid van het afscheid van secretaris Louis Kievit. Van links naar rechts: L. den Braber, E.A. Admiraal, J. Poulussen, E. Kievit, N. Geertsma, H. de Graaf, B. de Groot, H. Pinkster en S. de Rooy. (Archief PEC, collectie HCO)

Het PEC-elftal dat in 1931 in Almelo de beslissingswedstrijd om het kampioenschap van de oostelijke 1e klasse verloor van Go Ahead. (Archief PEC, collectie HCO)

‘P.E.C. kan, zal en moet winnen’

De wedstrijd die door omkoping (in de pers werd een bedrag van 250 gulden genoemd) door PEC zou zijn gewonnen, vond op zondag 3 mei 1931 op sportpark de Vrolijkheid in Zwolle plaats. Het was een spannend seizoen met een nek-aan-nek race tussen Go Ahead en PEC om het kampioenschap in de oostelijke eerste klasse. De wedstrijd tegen AGOVV op 3 mei, de laatste van het seizoen, moest door PEC gewonnen worden om de concurrent uit Deventer nog te kunnen achterhalen. Onder leiding van scheidsrechter Coole uit Nijmegen kwam de thuisclub in de eerste helft met 0-1 achter, maar nog voor rust kopte Van der Meulen de gelijkmaker binnen en werd het 2-1 door Palland. Halverwege de tweede helft maakte AGOVV gelijk en daardoor werd PEC, dat dus moest winnen, onder zware druk gezet. Wie het verslag in de *Zwolse Courant* leest, krijgt geen moment de indruk dat de uiteindelijke 3-2 overwinning van de thuisclub geen zuivere koffie was. ‘Heel P.E.C. trekt nu ten aanval, want een gelijkspel betekent het verlies van de kampioenskan-

Het winnende doelpunt zit in de lucht, doch hoe Palland en de anderen ook zwoegen Van Baarle [de keeper van AGOVV] staat als een rots in de branding.’

De verslaggever van het *Overijssels Dagblad* voelde wel nattigheid. ‘Ieder en allen waren opgetogen over den wedstrijd die werkelijk op buitengewoon hoog niveau stond. Het was nog de beste match die wij in deze competitie gezien hebben. 70 minuten heeft dit opgetogen voetbalfeestijn geduurd. Toen kwam er een donkere wolk, die als een sombere schaduw over het spel gleed. Oorzaak: Een opmerkelijke “inzinking” bij enkele blauwhemden, welke den indruk zou kunnen wekken: P.E.C. kan, zal en moet winnen.’ De speler van AGOVV die zeker niet op een inzinking kon worden betrap, was doelman Van Baarle. Het *Overijssels Dablad* noemde zijn vele reddingen ‘de wonderlijkste verrichtingen’ en volgens de *Zwolse Courant* stond hij dus als een rots in de branding. Tot twee keer toe stopte hij zelfs een strafschop van Admiraal, die scheidsrechter Coole ook nog een derde keer liet overnemen. Toen schoot de

PEC'er naast... Kort voor het einde kwam de winnende treffer er dan toch nog. De Bruin zette voor en Van der Meulen kopte raak.

Uiteindelijk eindigden Go Ahead en PEC in de competitie gelijk met 26 punten uit achttien wedstrijden, waardoor op zondag 10 mei op het veld van Heracles voor 13.000 toeschouwers een beslissingswedstrijd moest worden gespeeld. Met extra treinen reisden de supporters vanuit Deventer en Zwolle naar Almelo. 'Zelfs de bomen zaten vol', berichtte de *Zwolse Courant* de volgende dag. 'Het was of een kolonie wonderbaarlijke vogels daar neergestreken was.' Go Ahead, met de legendarische Leo Halle in het doel, won uiteindelijk met 2-1 en volgens sommigen was daarmee gerechtigdheid geschied. Het bestuur van PEC bood de spelers de volgende avond een etentje in hotel Van Gijtenbeek aan om de kater weg te spoelen. Het duurde lang voor de stemming er in zat...

Mogelijke malversaties

Pas vier jaar later stelde de KNVB een onderzoek in naar mogelijke malversaties rond wedstrijden van PEC. Aanvankelijk ging het om wedstrijden van lagere teams die in de Noord-Centrale Voetbalbond speelden. PEC zou spelers hebben opgesteld waarvan de overschrijving vanuit een andere club nog niet rond was of die zelfs niet op de ledenlijst stonden. Geen schokkende feiten, al werden ze wel door PEC ontkend. Verder werd het bestuur ervan beticht in strijd met de amateurbepalingen uitgaven te hebben gedaan en de KNVB financiële schade te hebben berokkend door opzettelijk posten te hebben verzwegen en leden niet bij de bond te hebben aangemeld. Een affaire werd het pas toen er verhalen rond gingen over het omkopen van spelers en verenigingen. De commissie van onderzoek, bestaande uit de heren Wissink, De Jager en Buddingh, dook er in volle bekapping bovenop.

Waar kwamen die beschuldigingen opeens vandaan? Bij PEC wisten ze het wel. Marinus Dijk, de eigenaar van café de Vrolijkheid aan de (nu Oude) Meppelerweg en de verhuurder van de velden waarop PEC van 1923 tot 1935 speelde, werd als de kwade genius beschouwd. Hij zou het niet hebben kunnen verkroppen dat de voetbalclub

had besloten om de huur op te zeggen en om naar het nieuw aangelegde gemeentelijk sportpark, tegenover het ook net gebouwde openluchtbad, te verhuizen. 'Een felle haat tegen de club die zo lang zijn broodwinning was geweest, doch die hem thans practisch brodeloos maakte, bezielde den terrein-exploitant en hij zwoer, dat hij niet zou rusten, alvorens hij P.E.C. eronder had gewerkt', schreef de bekende verslaggever Kick Geudeker

PEC speelde van 1923 tot 1935 op de velden van de Vrolijkheid aan de Meppelerweg. Hier juichende PEC-supporters op het hoofdveld na de promotie naar de 1e klasse in 1929. (Archief PEC, collectie HCO)

De tribune van het voetbalterrein de Vrolijkheid aan de Meppelerweg. (Archief PEC, collectie HCO)

Hoofddrolspelers

- **Marinus Dijk** (7 mei 1891, Zwolle) kocht in 1922 na het overlijden van zijn vader Egbert op een veiling van de erven Dijk samen met zijn moeder Maria Hekkert via een stroman de Vrolijkheid. Dat bestond toen uit twee woningen (waaronder het café), stallen en enkele weilanden. Egbert had in totaal achttien kinderen, waarvan dertien uit zijn eerste huwelijk met Hendrika Frederika Hersevoort en vijf uit zijn tweede huwelijk met Maria Hekkert, waarvan Marinus de derde was. In 1913 trouwde Marinus, die behalve caféhouder ook landbouwer en paardenhandelaar was, met Johanna Westerhof. Het echtpaar kreeg vier kinderen. Na het overlijden in 1935 van zijn vrouw hertrouwde Marinus in 1939 met de uit Hoogeveen afkomstige Sjoukje Fortuin, die een naaiatelier in Den Haag had. Marinus Dijk overleed op 30 april 1972. Eigenaar van de Vrolijkheid was toen zijn zoon Daniël (Daane), geboren op 27 juni 1918 en overleden op 29 mei 1994.

- **Nico Geertsma** (2 juni 1886, Enschede) was in 1906 een van de oprichters van de voetbalclub Prins Hendrik, die vier jaar later met Ende Desespereert Niet fuseerde. Een jaar daarvoor was hij naar Bremen verhuisd. In 1919 keerde hij terug in Zwolle, waar hij vijf jaar later samen met Frederik Johannes de Herder, de zoon van zijn vroegere kostbaas, een aannemersbedrijf en handel in hout- en bouwmaterialen oprichtte. Later werd dit bedrijf omgezet in een naamloze vennootschap onder de naam Aanneming en Beton-Maatschappij voorheen De Herder en Geertsma. In 1926, het jaar waarin hij trouwde met Clara Maria Faber uit Ambt Almelo en een huis in de Coetsstraat betrok, werd Geertsma voorzitter van PEC. Die functie zou hij ruim tien jaar bekleden. Op 14 november 1937 werd tijdens een feestelijke bijeenkomst in de Harmonie afscheid genomen van Geertsma, die tot erevoorzitter werd benoemd. Hij woonde toen met zijn gezin in Wapenveld. Na een korte periode weer in Zwolle te hebben gewoond, vertrokken Geertsma, zijn vrouw en zoon Nicolaas Anne in februari 1935 naar Vught. Nico Geertsma overleed op 2 januari 1962.

- **Hendrik de Graaf** (10 oktober 1888, Zwolle) werd in 1914, het jaar waarin hij met de uit Bolsward afkomstige Pietje van der Spoel trouwde, magazijnmeester bij de vloerzeilfabriek in de Kamperpoort. Hij maakte er carrière, want hij klom op tot eerst fabrieksbaas en later bedrijfsleider. Het echtpaar, dat twee kinderen kreeg (een zoon en een dochter) woonde onder andere aan de Deventerstraatweg, Willemsvaart en vanaf 1954 de Groeneweg. Hendrik de Graaf was van 1920 tot 1936 penningmeester van PEC. Hij werd bij zijn afscheid tot erelid benoemd. Hij overleed op 14 januari 1969 in Zwolle.

- **Meint Heemstra** (4 december 1896, Groningen) kwam in 1919 als bureelambtenaar van de Nederlandse Spoorwegen in Zwolle terecht, waar hij in 1925 trouwde met Tjitske Elizabeth Catharina Vogel uit Zwolle. Het echtpaar kreeg drie kinderen en hun laatste adres in Zwolle was de Groeneweg. In 1935 volgde Heemstra Louis Kievit op als secretaris van PEC, maar die functie oefende hij slechts twee jaar uit, omdat hij in november 1937 met zijn gezin naar Haarlem verhuisde. In 1941 werd Heemstra, die zich sterk verbonden bleef voelen met PEC, benoemd tot erelid. Hij overleed op 3 november 1983 in Haarlem.

- **Elisa Izaak Kievit** (17 januari 1897, Bergen op Zoom) was van 1917 tot 1935 secretaris van PEC. Louis, zoals zijn roepnaam luidde, trouwde in 1921 met Martha Johanna van der Spoel uit Zwolle. Het echtpaar, dat twee kinderen kreeg, woonde op verschillende adressen in Zwolle: Klaasboerstraat, Willemsvaart en Deventerstraatwegen. Kievit werkte als commies/ambtenaar bij de Nederlandse Spoorwegen. Toen in 1935 de centrale werkplaats van de NS in Zwolle gesloten werd, verhuisde hij met zijn gezin naar Maartensdijk. Kievit was erelid van PEC.

in *het Volksblad*. Waar hij overigens onmiddellijk aan toevoegde: 'dat wij zeker niet gaarne zouden beweren, dat de man valse getuigenis heeft gesproken, omdat ons daarvoor bewijzen ontbreken. Maar evenmin zouden wij voetstoots voor waar willen aannemen, wat hij beweert en er is zeker generlei aanleiding om aan te nemen, dat hij voor P.E.C. de zaken gunstiger heeft voorgesteld dan zij in werkelijkheid zijn. Om dus op zijn getuigenis zulke ernstige beschuldigingen voor bewezen aan te nemen lijkt ons op zijn minst genomen voorbarig, te meer, omdat verdere bewijzen ontbreken.'

De verslaggever van *het Volksblad* nam het dus op voor de veroordeelde PEC-bestuurders, terwijl ook in andere kranten vraagtekens werden gezet bij de bewijzen die de commissie van onderzoek had verzameld en vooral bij de bescheiden mogelijkheden die de bestuurders hadden gekregen om de beschuldigingen tegen te spreken. Voorzitter Geertsma was zelfs niet door de commissie gehoord. De sportpers toog niet spoorlags naar de Vrolijkheid om Dijk om commentaar te vragen. Dat de pers, die aanvankelijk schande sprak over wat er bij PEC gebeurd zou zijn, na het uitspreken van de straffen een andere toon aansloeg, was ongetwijfeld in belangrijke mate het gevolg

van het witboek dat secretaris Heemstra in allerijl had samengesteld en naar alle krantenredacties had gestuurd. 'Een kreet om eerherstel' luidde de kop van het negentien pagina's tellende document.

De rol van advocaat van de aangeklaagden in de rechtbank zou Heemstra niet hebben misstaan. Heel slim haalde hij in zijn witboek eerst uit naar iedereen in de sport die zich schuldig zou maken aan hetgeen waarvoor zijn voorzitter, zijn penningmeester en zijn voorganger zojuist waren gestraft. 'De schaamteloos, de vampiers die tegenpartij en spelers omkoopen uit onverantwoordelijk winstbejag of ziekelijk fanatisme moeten verbannen worden uit de sportgemeenschap, maar niet voor tien jaar, maar voor altijd. Nimmer mogen dezulken weer in de gelegenheid worden gesteld om daarin terug te keren. Zij maken al wat mooi, wat edel en schoon is in de sport afzichtelijk. Zij maken de sport tot een instituut, waarin de opgroeiende jongelingschap den weg wordt gebaad naar de misdadigheid.'

Het sprak vanzelf, dat het driemanschap Geertsma, De Graaf en Kievit ('dat al zijn vrijen tijd, zijn nachtrust, ja bijna huiselijk geluk opofferde aan zijn dierbare kleuren') zoiets niet kon doen. 'Nooit...'

Uitspanning De Vrolijkheid aan de Meppelerweg, Zwollerkerspel, in de jaren dertig. (Collectie HCO)

Marinus Dijk, 1891 - 1972. (Particuliere collectie)

Luchtfoto uit 1949 met boven omcirkeld de uitspanning De Vrolijkheid met het oude sportterrein aan de Meppelerweg, en onder het gemeentelijk sportpark tegenover het Openluchtbad. (Collectie HCO)

Marinus Dijk

Een hoofdrol in de affaire was dus weggelegd voor Marinus Dijk, eigenaar en exploitant van de Vrolijkheid. Het bericht eind 1934 dat het bestuur van PEC voor verhuizing naar het nieuw aangelegde gemeentelijk sportpark, had gekozen, viel hem rauw op het dak. De voetbalclub was voor hem immers een belangrijke broodwinning. Huur en omzet in het café leverden hem jaarlijks zo'n 2.500 gulden op. De definitieve beslissing over de verhuizing van de Vrolijkheid naar het gemeentelijk sportpark werd op 11 januari 1935 tijdens een buitengewone ledenvergadering in de achterzaal van lunchroom Demmer aan de Assendorperstraat genomen. Enkele dagen daarvoor zou Dijk voorzitter Geertsma van PEC, die toen in Wapenveld woonde, met een telefoontje hebben gewaarschuwd dat hij hem zou neerschieten als de verhuizing doorging... En PEC-lid H. van Mackelenbergh kwam later met de verklaring dat Dijk hem een rijksdaalder zou geven als hij op de ledenvergadering tegen verhuizing zou stemmen en andere leden zou bewegen dat ook te doen. 'Werkloze jongens [crisistijd!] werden met 'n blinkende rijksdaalder tot verraad aangezet', vond Heemstra.

Voor de secretaris was er maar één conclusie mogelijk: Dijk had de beschuldiging dat de club wedstrijden had gekocht verzonnen. Maar voor de commissie van onderzoek stond vast dat hij

de waarheid sprak. 'Het doen omkopen van verenigingen en spelers om wedstrijden te doen of te laten winnen, waarbij niet spelende leden als tussenpersonen optraden', zo stond het in het vonnis. Een van de tussenpersonen zou J.J. Burgert, die in de Tulpstraat woonde, zijn geweest. Tijdens een zitting van de commissie van onderzoek in november 1935 in Deventer vertelde Dijk dat Burgert 'een som gelds' aan AGOVV had gegeven om op die manier een wedstrijd in het voordeel van PEC te beslissen. En op de vraag vanuit de commissie waar het geld vandaan kwam, zei Dijk dat dit heel gemakkelijk ging door op de terreinrekening een post graszoden of iets dergelijks te zetten. Burgert reageerde boos en onthutst toen hem dit ter ore kwam en stuurde prompt een aangetekende brief naar Dijk, waarin hij hem sommeerde zijn verklaring binnen twee keer 24 uur terug te nemen. 'Daar ik anders een aanklacht wegens smaad bij de Commissaris van Politie te Deventer zal indienen.' Het voorval wordt prominent gemeld in het witboek van secretaris Heemstra, maar de vraag of Dijk zijn verklaring introk, blijft onbeantwoord. Wellicht was de aangetekende brief die Burgert naar de eigenaar van de Vrolijkheid stuurde georkestreerd door de actieve PEC-secretaris, want in de oorlog die tussen de commissie van onderzoek en de Zwolse club was uitgebroken, werd geen middel onbepoefd gelaten om de tegenpartij schade toe te brengen. Het leverde eerste elftalspeler A.G.M. de Bont, die in de Kastanjestraat woonde, bij de Nederlandse Spoorwegen werkte en vrij kon reizen, angstige momenten op. De commissie van onderzoek verdacht De Bont ervan voor een uitwedstrijd naar Tilburg ten onrechte reiskosten te hebben gedeclareerd, maar dat werd door hem ontkend. Waarop de commissie van onderzoek de speler schriftelijk liet weten van plan te zijn een onderzoek bij de NS in te stellen. Maar in diezelfde brief stond ook, dat de NS had meegedeeld dat De Bont vrij zeker ontslagen zou worden als hij ten onrechte had gedeclareerd. 'Alvorens nu tot het onderzoek over te gaan, willen wij u nog vragen of u op het destijds ingenomen standpunt blijft staan. Gaarne zullen wij van u vernemen of u de risico van het onderzoek ten volle voor uw

rekening wilt nemen, aldus de commissie van onderzoek. Secretaris Heemstra nam onmiddellijk contact op met de NS, die ook zijn werkgever was, en wat bleek, de directie wist nergens van. 'Een fatale leugen', concludeerde Heemstra.

'Sportverwording'

Op 28 januari 1936 deed de KNVB uitspraak in de zaak die tegen PEC was aangespannen. Geertsma, De Graaf en Kievit werden dus voor tien jaar geschorst vanwege 'het doen omkopen van verenigingen en spelers om wedstrijden te doen of te laten winnen, het verzwijgen van de waarheid bij overtredingen, in elke vorm, het doen van uitgaven gedurende een reeks van jaren in strijd met de amateurbepalingen, het opzettelijk verzwijgen van posten, waarvan opgave gedaan had moeten worden, waardoor groot financieel nadeel voor de bond is ontstaan, het niet opgeven van leden aan de KNVB, waardoor eveneens nadeel voor de Bond is ontstaan.' De sanctie voor twee leden die als tussenpersoon zouden zijn opgetreden, naast de al genoemde J.J. Burgert ook G.J. Burgers, was nog veel zwaarder. Zij werden van het Bondslidmaatschap vervallen verklaard.

In alle Nederlandse kranten en zelfs die in Nederlands-Indië verschenen, werd het nieuws van de schorsing met grote koppen vermeld. 'Voetbal-schandaal in oostelijke 1e klasse. Bestuur van P.E.C. van bedrog en omkoopings beschuldigd', meldde bijvoorbeeld het *Limburgs Dagblad*. 'Alle mogelijke voetbalmisdrijven zijn daar gepleegd. Het schandaal is er een, dat zijns gelijke nog niet gehad heeft in de voetbal-geschiedenis' berichtte het *Volksblad*. Vooral in de 'eigen' *Zwolsche Courant* kreeg PEC er flink van langs. 'Als de feiten kloppen dan moet het ons van het hart dat hier wel een zeer bedroevende blijk van sportverwording aan den dag is getreden. Personen die ter bereiking van hun doel niet schromen hun sporteer zoodanig te vergeten, dat zij spelers van andere vereenigingen geld geven om hen te bewegen hun eigen club te verraden en te laten verliezen, zulke personen behooren inderdaad buiten de sportgemeenschap te worden gebannen. De K.N.V.B. kan de sport geen grooter dienst bewijzen dan dergelijke kankergezwellen radicaal uit te snijden, teneinde de sport te doen blijven wat

Doorgelaten ballen?

Harry van der Vegte, een van de beste doelmannen die PEC heeft gehad, haalde in december 1937 de voorpagina's omdat hij expres ballen zou hebben doorgelaten. Volgens de berichten in de krant had hij samen met teamgenoten gewed op uitslagen van zijn club. Om de pot te kunnen opstrijken, zou hij expres aan het blunderen zijn gegaan. Genoemd werd een wedstrijd tegen AGOVV, die door de Apeldoorners met 4-2 werd gewonnen. Van der Vegte zou overigens een 4-1 resultaat hebben voorspeld... Door het bestuur van PEC werd hij uit de club gezet, maar twee maanden later alweer gerehabiliteerd. De beschuldigingen zouden op een misverstand hebben berust.

zij behoort te zijn. Nooit mag geld op deze wijze een rol spelen, sterker nog dan elders is hier elke corruptie uit den boeze.'

PEC stuurde na het bekend worden van de straffen een perscommuniqué rond, waarin stond dat alles als een wraakneming van de vorige terreineigenaar werd beschouwd. Redacteur H.J.E. Alferink van het *Overijssels Dagblad* belde Dijk om te vragen wat hij vond van de beschuldiging dat hij via tussenpersonen geld aan spelers had gegeven en dit later weer terugvorderde door posten als graszoden op de rekening te zetten. 'Dit is een leugen', reageerde de eigenaar van de Vrolijkheid. 'En wanneer ik dit in de krant zie staan zal ik bij Justitie een klacht tegen P.E.C. indienen. Vanmorgen heb ik Buddingh, die op de rechtbank in Zutphen werkt, er al over gebeld en die heeft me toegezegd me daarbij behulpzaam te zijn.' Toen Heemstra dit ter ore kwam haastte hij zich om de redacteur van het *Overijssels Dagblad* te vragen met een getekende verklaring de uitspraak van de eigenaar van de Vrolijkheid te bevestigen. J.K. Buddingh was immers lid van de commissie van onderzoek die PEC aan de schandpaal had genageld. Het versterkte de gedachte bij de club dat het onderzoek niet objectief was geweest. 'Ze laat zich volkomen eenzijdig inlichten en schroomt zelfs niet dingen te schrijven die bezijden de waarheid zijn', klaagde Heemstra.

Dankzij het witboek, in grote haast samengesteld en in de nachtelijke uren gedrukt bij Nanni Poortier, begon de pers die eerst zo negatief over de Zwols club had bericht, een andere toon aan

Kort lontje

Marinus Dijk (geb. 1946), kleinzoon van de terreinverhuurder van PEC, kan zich wel voorstellen dat zijn grootvader naar wie hij is vernoemd furieus reageerde toen de voetbalclub besloot naar het gemeentelijk sportpark te verhuizen. 'Hij had een kort lontje en erg toegankelijk was hij ook niet.' Maar dat zijn grootvader vals spel had gespeeld door PEC van het omkopen van spelers en verenigingen te betichten, kan hij zich niet voorstellen. 'Want hij was eerlijk. Ik heb nooit gehoord dat hij niet te vertrouwen was.'

te slaan. Geudeker in *het Volksblad*: 'De uiterste voorzichtigheid is wel heel ernstig uit het oog verloren, afgezien nog van de methodes die bij dit onderzoek gebruikt zijn en waarvoor wij allerm minst waardering kunnen opbrengen.' PEC tekende onmiddellijk beroep aan, waarbij een dringend appèl op het Bondsbestuur werd gedaan om 'de kwellende gedachte van omkoping van spelers en verenigingen' weg te nemen. 'Deinst niet terug voor de consequenties. Deze consequenties kunnen nooit zo diep vreten in de ziel van het individu als deze blamage. Maakt van mensen die meer dan 30 jaren als paedagoog 'par excellence' optraden geen sportmisdadigers, uitgestooten, gehoond en veracht door het leidend lichaam aan welke groei zij het beste hebben gegeven wat een mensch te geven heeft. Haalt hen uit de folterkamer. Hef de schorsing voorlopig op. Wij vragen om eerherstel.'

Gelouterd uit de strijd

Voor voorzitter Geertsma kwam dat eerherstel er al snel. Amper een maand na de uitspraak kreeg hij te horen dat zijn schorsing was opgeheven. Korte tijd later, op 8 april 1936, kwam er een herziening van de straffen. De schorsing van penningmeester De Graaf en oud-secretaris Kievit werd teruggebracht van tien naar vijf jaar. Maar PEC beschouwde dit niet als eerherstel en handhaafde het beroep. Op zaterdag 18 juli kwam de commissie van beroep, bestaande uit J. Schuitemaker, J.E. de Man, mr. E.J. Bulder, L.J. Lobach en dr. C. Spoelder in hotel Wientjes bijeen. In het archief van PEC is een korte notitie uit 1936 te vinden, waarin staat dat de commissie volstond

met één vergadering en dat het resultaat was dat het dagelijks bestuur van de club in ere werd hersteld. Maar in kranten uit die tijd, waaronder *de Graafschapsbode* en *het Nieuwsblad van Friesland*, staat dat de vergadering tot ver in de nacht en zelfs de aansluitende zondag duurde voor het tot een uitspraak kwam. De beschuldiging van het omkopen van spelers en verenigingen werd niet bewezen geacht. Toch kregen De Graaf en Kievit nog een schorsing van twee jaar aan hun broek vanwege andere vergrijpen, waaronder het onjuist verstrekken van leden-opgaven. Het roeyment van Burgers werd herroepen, maar Burgert kreeg een schorsing van vijf jaar opgelegd.

Het feit dat de thans uitgedeelde straffen alleen betrekking hebben op administratieve onregelmatigheden en dat alles wat naar omkoopings zweemt uit de strafmutatie is vervallen is voor P.E.C. uitermate verheugend', meldde de *Zwolse Courant*, die het uitermate frappant vond dat een procedure van een half jaar – na een langdurig vooronderzoek – nodig was om de feiten tot de juiste proporties terug te brengen. Pas eind juli 1936 werd ook bekend, dat een zware straf was uitgedeeld aan H.E. Hulsebos uit Zwolle, secretaris van zowel de NCVB (Noord Centrale Voetbal Bond) als het oostelijk district. Hij bleek de commissie van onderzoek, waarmee hij regelmatig overleg voerde, van belastende informatie over PEC te hebben voorzien. Hulsebos werd wegens onbetrouwbaarheid al op 9 maart 1936 uit alle KNVB-functies ontslagen en was bondsridder af. Volgens Heemstra stond hij een paar dagen na de uitspraak als een berouwvol zondaar bij hem thuis op de stoep met de vraag bij de bond een goed woordje voor hem te doen. 'Want mijn hele leven is naar de maan.'

Bij PEC heerste tevredenheid. Secretaris Heemstra in zijn jaarverslag over het seizoen 1935-1936: 'Men heeft een geval van het helaas ongerechtigd laten meespelen van enkele leden aangegrepen om een campagne tegen onze club in scène te zetten, zoals nog nimmer in voetbal-Holland is voorgekomen en wellicht ook nimmer weer zal voorkomen. Men wierp met modder en vuil, loog en bedroog tot in het walgelijke. En het ergste van dit alles is wel, dat verschillende couranten alles onvoorwaardelijk geloofden en

Eerherstel

Wij, P.E.C. ers, kleinen, groten,
Van junior - tot erelid,
Wij kennen 't onbevlekte streven
Voor onze kleuren, 't groen en wit.
De schorsing van die stoere werkers,
Wier levenstaak op sportgebied,
Wij, leden, dagelijks voelden: daarom
Deed het ons zo'n groot verdriet.
Spreekwoordelijk is het vaak bewezen:
De lasteraar heeft slecht gewin
Want wie een kuil graaft voor een ander,
Valt er meestal ... zelf in.

't Was geen wonder, dat een tijdschrift,
Week- en dagblad hiervan schreef:
En de een nog meer als d'ander
Ver bezijden d'waarheid bleef.
Want dat is couranten eigen.
Oorzaak ..., stelt u maar gerust.
Door 't publiek zoveel begeerde
Nieuwsblad en sensatielust.
De praeses weer in eer hersteld,
Wat moeilijk anders ging,
De anderen volgden, onverwijld,
Dat is een zeker ding.

'k Weet het zeker, beste lezers,
Deez' zaak deed velen pijn:
Maar na deze regenbuien
Komt er wel weer zonneschijn,
Schaart u allen op één lijn
Dat wij samen met ons aantal

De trots der leiders zullen zijn
Laat het clublied vrolijk schallen
Door heel sportlievend Nederland,
In wier boek wij staan beschreven,
Als een club van eersten stand.

Uit het clubblad 'De P.E.C'er', 1 maart 1936, door
Bart van de Craten (pseudoniem voor Bart Kok,
voetballer van PEC).

de ondenkbaarste schunnigheden in haar kolommen lanceerden. Maar waar men wanorde zocht heerste volkomen orde en in plaats van disharmonie vond men volmaakte harmonie. Er was vertrouwen! Dit onkreukbare vertrouwen, dat onze leden in hun bestuur stelden, schonk de kracht om alles te ontzenuwen en tenslotte onze vereniging te zuiveren van de verschrikkelijke blaam, die op haar was geworpen. Thans is de club sterk en gelouterd uit de strijd tevoorschijn gekomen en de

lasteraars en vuilspuiters slepen hun kruis tegen de Golgotha op?

* Voor het samenstellen van dit artikel is gebruik gemaakt van het archief van PEC (HCO) en zijn artikelen en verslagen in diverse kranten gelezen. In het archief van de KNVB in Zeist waren helaas geen rapporten en uitspraken van de commissie van onderzoek en de commissie van beroep die betrekking hadden op deze zaak te vinden.

De kaak van Thomas a Kempis

Lydie van Dijk

Een aantal bezoekers aan de stad Zwolle in de negentiende eeuw was vooral geïnteresseerd in Thomas a Kempis.* Een van hen was de Engelsman Francis Richard Cruise. Zijn boek, *Thomas a Kempis: notes of a visit to the scenes in which his life was spent*, uitgegeven in 1887, is geheel gewijd aan de plaatsen waar Thomas a Kempis verbleef. Cruise beschreef daarin onder meer zijn bezoeken aan Deventer, Zwolle en Windesheim.

Halve schedel

Na zijn bezoek aan Deventer kwam hij met de trein aan in Zwolle. Cruise overnachtte in het Heerenlogement aan de Grote Markt nr. 11. Daar werd hij verwelkomd door de gastheer, Gerardus Johannes Jansen, die vanaf 1864 de logementhouder was. Cruise vond Zwolle een bijzonder mooie stad en een toonbeeld van netheid. In zijn boek beschreef hij zijn bezoek aan de Agnietenberg, drie kilometer ten noordoosten van Zwolle. Het welvarende boerenbedrijf dat daar stond, was niet alleen een woonhuis maar ook een herberg waar de vele bezoekers van de begraafplaats Bergklooster konden logeren. Van het klooster waar Thomas a Kempis verbleef, vond hij niets terug.

Daarom ging hij terug naar de stad om iets van de overblijfselen van Thomas a Kempis te vinden. Zo kwam hij in de Michaëlkerk in de Nieuwstraat terecht. De pastoor van deze kerk, Roelofs, stond alles toe waar Cruise om vroeg. In de sacristie stond de zeventiende-eeuwse houten kist waarin de relieken van Thomas lagen. Het openen van de kist bleek nog wel een probleem, want de sleutel was niet te vinden. Er moest dus een sleutelsmid aan te pas komen. In de kist trof Cruise een halve schedel aan met wat andere botten en textiel. Hij mocht zelfs de schedel uit de donkere sacristie meenemen naar de kerk om er een foto van te maken. Ook mat hij de schedel nauwkeurig op.

Hij verbaasde zich erover dat het onderste deel van de schedel, de kaak, ontbrak. De informatie die pastoor Roelofs hem daarover gaf luidde als volgt.

Dom Pitra

In 1847 bezocht de benedictijn dom Pitra Zwolle tijdens zijn tocht door de Lage Landen. Jean Baptiste François Pitra (1812-1889) werd in 1823 aangesteld als prior in de kerk Saint Germain in Parijs. Tussen 1845 en 1850 reisde hij door Frankrijk, Zwitserland, België, Nederland en Engeland. In 1858 werd hij door paus Pius IX naar Rome geroepen. Pitra was een zeer geleerde theoloog en archeoloog, hij werd in 1887 benoemd tot kardinaal. Tijdens zijn bezoek aan Zwolle in 1847 nam Pitra een deel van de schedel van Thomas mee, de door Cruise vastgestelde ontbrekende kaak. Hiervoor werd een document opgesteld en dit lag tijdens het bezoek van Cruise nog in de kist.

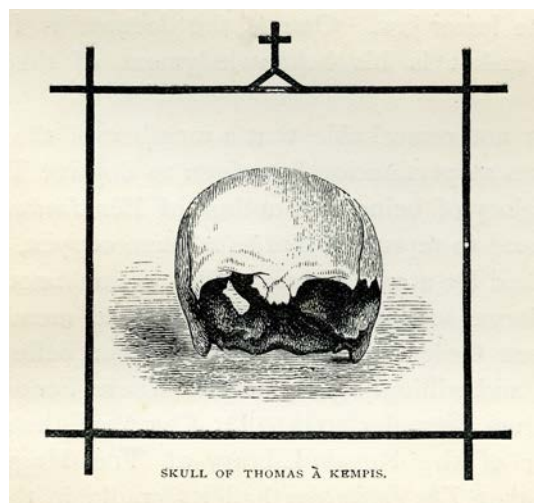
In mei 2011 werd de reliekkist met de glazen binnenkist opnieuw geopend. Hij stond toen al in de Onze Lieve Vrouwebasiliek. De kist was verzegeld met het aartsbisschoppelijke zegel van mgr. Van de Wetering uit 1897. Toen de kist geopend werd, zat het document dat Cruise in 1864 daarin had aangetroffen er niet meer in. De inhoud van de reliekkist werd tijdelijk opgeslagen in de kluis van het Stedelijk Museum Zwolle voor wetenschappelijk onderzoek. Er werd ondermeer onderzocht of een driedimensionale reconstructie van het hoofd van Thomas mogelijk was. Dat bleek uiteindelijk toch niet mogelijk, omdat er teveel aan de schedel ontbrak.

Kaak gevonden!

Het was heel lang onbekend waar de kaak van Thomas a Kempis zich bevond. Deze zou in de benedictijner abdij van Solesmes kunnen zijn, maar ook

Sir Francis Richard Cruise. Hij leefde van 1834 tot 1912 en was uroloog van beroep. (Internet)

had Pitra hem mee kunnen nemen naar Rome.

Enkele jaren geleden heb ik contact opgenomen met de abdij van Solesmes. Voor de publicatie van de *Overijsselse Historische Bijdragen 2013*, die geheel gewijd was aan reizigers in Overijssel van eind zestiende eeuw tot eind negentiende eeuw, wilde ik die informatie graag hebben, maar toen kreeg ik geen reactie. In december 2015 heb ik weer contact met de abdij opgenomen. Dit keer ontving ik wel informatie: de kaak was daar! Degene die over de relikven en de collectie gaat, frère Arnaud de Castelbajac, stuurde het volgende bericht over de beschrijving van de kaak in de inventaris:

‘1847. 17 Sept.

Os maxillae tribus adhuc dentibus instructum -
Lettre signée de S. Jaspar
ancien curé et de Antoine Tempelman curé de
l'église dite Sub Arca
à Zwoll où sont conservés les restes du V. Servi-
teur de Dieu.

Lettre contresignée par Dom Pitra qui reçut les
reliques.’

(1847. 17 september

Bot van de kaak, nog voorzien van drie tanden
– brief ondertekend door S. Jaspar voormalige
pastoor en door Antoine Tempelman, pastoor
van de kerk genaamd Sub Arca (Onder de Bogen)
in Zwolle waar de resten van de dienaar van God
worden bewaard.

Links: Deze gravure van de schedel van Thomas a Kempis staat afgebeeld in het boek dat Cruise in 1887 publiceerde en werd vervaardigd op basis van de foto die hij in Zwolle nam. (Collectie HCO)

Rechts: De verdwenen en nu gelocaliseerde kaak van Thomas a Kempis in de abdij van Solesmes. (Foto Arnaud de Castelbajac)

Brief mede ondertekend door Dom Pitra die de relikven heeft ontvangen.)

De brief die door dom Pitra was ondertekend en die genoemd wordt in de beschrijving van de inventarisatie heeft frère Arnaud de Castelbajac (nog) niet teruggevonden.

Reconstructie

Met een afgietsel of tekening van de gevonden kaak en bij een hernieuwde opening van de kist van Thomas a Kempis, zou alsnog een reconstructie van zijn hoofd gemaakt kunnen worden.

* *Geen stad ligt zo prachtig..., Reizigers in Zwolle, in: Met andere ogen... Reizen in Overijssel, Overijsselse Historische Bijdragen 2013, p. 128*

De Abdij van Solesmes. (Foto Arnaud de Castelbajac)

Relicten en relieken^{*}

Omzwervingen van Thomas' gebeenten

Ton Hendrikman

In de jaren 2011 tot en met 2015 gonsde het in Zwolle van de activiteiten rond het thema Moderne Devotie. Verschillende instellingen sloegen de handen ineen en haalden alles uit de kast, waardoor de Fundatie, het Historisch Centrum Overijssel en het Stedelijk Museum Zwolle met goed op elkaar afgestemde tentoonstellingen kwamen. Daarin werd een tijdsbeeld geschetst van het veertiende- en vijftiende-eeuwse Oost-Nederland. Er werden lezingen gehouden (door onder meer mgr. Gerard de Korte en Frits van Oostrom) en diverse publicaties zagen het licht, waaronder een hertaling van Thomas a Kempis beroemde boek *De Navolging van Christus* in jonge taal. Bij dit alles mochten concerten, vocaal en instrumentaal niet ontbreken. Een voorbereidingscommissie werd samengesteld om over een goed onderbouwd thema te adviseren. In

deze commissie werd zelfs het idee geopperd te onderzoeken of een reconstructie van Thomas a Kempis' hoofd mogelijk zou zijn. Multidisciplinair onderzoek heeft in dit soort gevallen al tot opvallende resultaten geleid.

Van deze Thomas, één van de vele 'dragers' van de beweging van de Moderne Devotie, wordt zijn gebeente tegenwoordig bewaard in de Onze Lieve Vrouwebasiliek in Zwolle, veilig opgeborgen in een barokke houten kist uit 1674, destijds vervaardigd door de schrijnwerker Hermannus van Arnhem.

Zoals Deventer wordt geassocieerd met Geert Grote, zo is Thomas Hemerken, naar zijn geboorteplaats doorgaans *van Kempen* of in het Latijn a Kempis genoemd, verbonden met Zwolle. Beiden waren geestelijke voormannen in een maatschappij die in een geestelijke en materiële crisis verkeerde. Het was een turbulente tijd, de overgang van Middeleeuwen naar Renaissance en er was sprake van een zoeken naar een nieuwe maatschappelijke orde. Onderzoeksresultaten van de laatste decennia zorgden voor een nieuwe benaming van de toen ontstane geestelijke stroming: *Moderne Devotie* als beweging van *Vernieuwde Innigheid*, een vernieuwing dus die van binnenuit moest komen. Van grote betekenis in dit verband is het wetenschappelijk speurwerk geweest van dr. Rudolf van Dijk O.Carm.

Thomas' dood en zijn rustplaats

Op 25 juli 1471 'stierf' op Sint-Jacobus na de completion onze zeer geliefde broeder Thomas Hemerken' op 91-jarige leeftijd. Hij leed aan waterzucht in de benen en werd begraven in de oostelijke kruisgang. Aldus verhaalt de Agnietenbergkroniek, die na Thomas' dood nog zeven jaar door een medebroeder werd bijgehouden. Hiermee zou het verhaal ten einde zijn, ware het niet dat door

De zeventiende-eeuwse schrijn met het gebeente van Thomas a Kempis, 47 cm hoog, 94 cm breed en 37 cm diep. Het opschrift luidt: 'Reliquiae Pii Thomae A Kempis', de relieken van de vrome Thomas van Kempen. (Foto Jan van de Wetering)

zijn geschriften Thomas van Kempen reeds tijdens zijn leven grote bekendheid kreeg. Zijn geestelijke nalatenschap staat buiten kijf, zijn stoffelijke resten rustten tweehonderd jaren op de oorspronkelijke plek. Zelfs de afbraak van het klooster op de Agnietenberg tijdens de Reformatie tastte zijn graf niet aan. Maar daarna werd de grafgrust verstoord en zou het gebeente van Thomas beginnen aan een eeuwenlange tocht van omzwervingen.

Het rampjaar 1672

In onze geschiedenisboekjes leerden wij dat de Republiek in dat jaar in oorlog was met Frankrijk, Engeland, Munster en Keulen. Twee jaar lang was Zwolle en heel Oost-Nederland bezet door Munsterse en Keulse troepen onder leiding van bisschop Bernard van Galen en van de keurvorst

aartsbisschop Maximiliaan Hendrik van Beieren. Voor het katholieke volksdeel echter bracht de bezetting enige verlichting midden in de voor hen duistere schuilkerkenperiode. De Grote of Sint Michaëlskerk en de Bethlehemsekerk werden aan hen teruggegeven, de protestanten verhuisden naar de kruiskerk aan de Ossenmarkt. En zo kon even de volle vrijheid van godsdienst gevierd worden. Als zielzorger trad in die periode Arnoldus Waeyer (1606-1692) op. Hij was aangesteld als pastoor van Zwolle en aartspriester van Salland en had grote belangstelling voor de geestelijke nalatenschap van Thomas van Kempen en kende de kroniek van het klooster Agnietenberg.

Opgraving en overbrenging van Thomas' gebeente

Waeyer was ook de enige die goed op de hoogte was van de toestand op Bergklooster. De keurvorst van Keulen maakte handig gebruik van deze kennis en zo werd op aanwijzing van Waeyer op 1 augustus 1672 het graf van Thomas gevonden. Pastoor Waeyer schreef van deze gebeurtenis als ooggetuige een *Attestatie* (verklaring), zodat wij in detail weten wat zich toen op Bergklooster afspeelde, wie er aanwezig waren en in welke hoedanigheid. Belangrijk is te melden, dat een bijna volledig geraamte werd aangetroffen. Ribben en schouderbladen waren vergaan. Nadat de relictten van Thomas nauwkeurig waren bekeken werden zij in schoon lijnwaad gewikkeld en op 3 augustus per koets op plechtige wijze en onder grote belangstelling naar Zwolle gebracht. De eerste grote translatie (overbrenging) was toen een feit.

Aanvankelijk werden de kostbare overblijfselen van Thomas naar het huis van dr. Emmanuel van Twenhuysen (schout van Zwolle) gebracht, maar op last van de keurvorst werden ze vervolgens geplaatst in de Sint Jozefkapel (of statie in de Spiegelsteeg) van Arnoldus Waeyer. Daar bleef de kist in ieder geval tot de afbraak van de Jozefkapel in 1809. Waeyer kreeg van de keurvorst het strikte consigne de relictten, die in de beleving van vele hoofden als heilig werden beschouwd en aldus als relik of relikwie een begerenswaardig object werden, goed te bewaren. Vlak voor zijn vertrek naar Keulen bond de keurvorst Waeyer nogmaals

Links: Maximiliaan Hendrik van Beieren, 1621-1688, keurvorst en aartsbisschop van Keulen. (Internet)

Pastoor Arnoldus
Waeyer (1606-1692).
(Collectie Thomas a
Kempisparochie)

op het hart 'de relieken wel te bewaren en ze niet te vervreemden of te verstrooien.' Op 29 juni 1674 borg Waeyer zorgvuldig de vondsten op in de houten reliekkist, die de keurvorst had laten maken.

Touwtrekken om relieken

Gedurende de gehele periode vanaf 1674 tot begin van de negentiende eeuw werden er door buitenstaanders (schriftelijk) verzoeken gedaan om delen van Thomas' skelet als relikwie te verwerven. Twee serieuze pogingen kwamen van de prior van het klooster Groenendaal (in 1674 en in 1683), het klooster waar ooit de mysticus Jan van Ruusbroec leefde die evenals Thomas van Kempen behoorde tot de Augustijner koorheren. Verder werden pogingen ondernomen vanuit de bisdommen Keulen en Munster om relieken te verwerven, maar die liepen op niets uit. Toch blijkt dat de zorg voor het bijeenhouden van Thomas' gebeente

bepaald niet waterdicht was. Want rond 1825 verklaarde een medicus dat van het skelet alleen de linkerkant nog resteerde. Een verdere aantasting van het geraamte kwam op naam van de benedictijn dom Pitra uit het klooster Solesmes in noordwest Frankrijk. Hij maakte in 1847 een reis door ons land en bezocht ook Zwolle. Met goedkeuring en instemming van Antonius Tempelman, pastoor van de statie Onder de Bogen, verwierf dom Pitra (in ieder geval) een stuk kaakbeen met drie tanden. In een document bevestigde hij dit relik te hebben ontvangen.

Francis Richard Cruise, hoogleraar aan de medische faculteit van de Universiteit van Dublin, bezocht Zwolle in 1887 en ontmoette hier pastoor Gerard Roelofs van de St. Michaëlparchie, de voormalige statie Onder de Bogen. Hem werd toegestaan de inhoud van de reliekkist te bekijken en hij mocht een foto maken van de schedel van Thomas a Kempis. Cruise constateerde toen dat de onderkaak ontbrak. Intussen was van het verplaatsen van de kist het einde nog lang niet in zicht. Nadat de Waterstaatskerk (in casu Michaelkerk) aan de Nieuwstraat te klein was geworden voor de groeiende parochie, werden de relieken in 1892 overgebracht naar de nieuw gebouwde neogotische Michaëlkerk op de hoek Roggenstraat / Nieuwstraat en opgesteld in de sacristie in afwachting van een definitieve plek. Toen in 1894 een landelijke wedstrijd werd uitgeschreven voor een ontwerp voor een Thomas a Kempismonument volgde de verplaatsing van de schrijn naar de kerkzaal. Het bekroonde wandgrafmonument uit het Utrechtse atelier van Mengelberg werd op 10 november 1897 onthuld en de schrijn werd daarin geplaatst. De kist, nu ook voorzien van een glazen binnenkist, werd hoogstpersoonlijk verzegeld door de toenmalige aartsbisschop van Utrecht, mgr. Henricus van de Wetering.

Maar helaas waren de omzwervingen van de schrijn en het gebeente dat nog restte, niet ten einde. In 1965 werd de neogotische kerk (een van de mooiste in ons land) samen met het monumentale wandgrafmonument van Mengelberg gesloopt om op die plek een winkelcentrum te ontwikkelen; van bedehuis naar warenhuis! De

kerkgangers moesten uitwijken naar de nieuwgebouwde Michaëlkerk aan de Middelweg (nu Bisschop Willebrandlaan) en naar die kerk werd ook de schrijn overgebracht. Dit kerkgebouw zou echter geen lang leven beschoren zijn. In 2005 viel na veertig jaar het doek. Wel zag het Stedelijk Museum Zwolle voor die tijd nog kans de schrijn in bruikleen te verwerven voor een tentoonstelling over Thomas a Kempis van november 2002 tot januari 2003.

Een uitstapje naar Duitsland

Van 15 mei tot en met 23 mei 1971 werd op verzoek van het parochiebestuur van de proosdijkerk Sankt Maria Geburt de schrijn uitgeleend aan Kempen (Dld.), de geboortestad van Thomas, ter gelegenheid van het *Thomasfest*, de herdenking van de vijfhonderdste sterfdag van Thomas. Tijdens een processie op de openbare weg werd de schrijn meegedragen.

Van 21 augustus tot en met 24 augustus 1980 werd de schrijn voor de tweede keer uitgeleend aan Kempen. Nu in verband met het *Thomasjahr*, de herdenking van de zeshonderdste geboortedag van Thomas Hemerken van Kempen.

De geschiedenis herhaalt zich

Het hoogfeest van Pinksteren op 4 juni 2006 was een gedenkwaardige dag. De geschiedenis van 1672 leek zich wat Thomas a Kempis betreft te herhalen. Op plechtige wijze werd de schrijn per auto overgebracht vanuit de inmiddels gesloten St. Michaëlkerk aan de Bisschop Willebrandlaan om via Bergklooster, waar bij de gedenksteen van Thomas een korte plechtigheid gehouden werd, naar de basiliek Onze Lieve Vrouwe ten Hemelopneming aan de Ossenmarkt te worden vervoerd. Vanaf de oude stadsrand ging het in processie te voet naar de basiliek langs devote plekken door de Zwolse binnenstad. In de basiliek sloot men deze plechtigheid af met de vespers, met als voorgangers mgr. Gerard de Korte en Rudolf van Dijk O.Carm.

Kaak terecht

In de basiliek kreeg de schrijn een voorlopige plaats in een van de zuidelijke muurnissen van

het schip. Er vonden in de jaren daarna nog twee belangrijke handelingen plaats: de opening van de schrijn op 12 mei 2011 en de sluiting en herverzegeling ervan op 24 februari 2012 door mgr. Herman Woorts, vicaris-generaal van het aartsbisdom Utrecht. In de tussenliggende periode kon het gebeente fysisch-antropologisch worden onderzocht. Daarover verscheen een onderzoeksrapport. Om een sobere en waardige plaats te realiseren conform de opvattingen van de *Vernieuwde Innigheid* werd op 9 februari 2005 de Stichting Grafmonument Thomas a Kempis opgericht. Op 16 februari 2014 heeft deze stichting haar werk voltooid en heeft de schrijn officieel een plaats in de basiliek gekregen. En hiermee is dan voorlopig een einde gekomen aan de *Translatio reliquiarum Thomae Kempensis* (de overbrenging van de overblijfselen van Thomas van Kempen).

Theoretisch lijkt een eventuele reconstructie van Thomas' hoofd lijkt nu overigens weer tot de

De gedenksteen van Thomas a Kempis op Bergklooster. (Collectie HCO)

In 2011 werden de botten van Thomas à Kempis in het reliekkistje fysisch-antropologisch onderzocht. Er werd met de nog resterende botten een reconstructie van het geraamte gemaakt. (Foto Joop van Putten)

mogelijkheden te behoren. Want in december 2015 is na onderzoek van mevrouw drs. Lydie van Dijk bevestigd dat de onderkaak van Thomas in het klooster van Solemnies ligt. Of die reconstructie er ooit zal komen, hangt onder meer af van dit klooster.

- * Relict in profane betekenis: een overblijfsel of rest van iets of iemand.
Reliek of relikwie in kerkelijk spraakgebruik: 1. het stoffelijk overschot van een martelaar; 2. een deel van het stoffelijk overschot (arm of been, enz.); 3. al wat de martelaar of heilige toebehoorde (bijv. kleding); 4. al wat in aanraking werd gebracht met het stoffelijk overschot of met de tombe van een heilige.

Literatuur

P.H.T. Braam, *Levensschets van Thomas à Kempis* (Zwolle 1881)

Wim Coster, *De Overijsselse geschiedenis in meer dan 100 verhalen* (Amsterdam 2005) pp. 58-60

Lydie van Dijk, 'Geen stad ligt zo prachtig... Reizigers in Zwolle' in: *Overijsselse Historische Bijdragen* (128ste stuk, Hilversum 2013, pp. 125-135)

Ton Hendrikman, *Een monument voor Thomas à Kempis*, (uitgave Onze Lieve Vrouwebasiliek Zwolle, 2014).

U. de Kruijf, J. Kummer, F. Pereboom, *Een klooster ont-sloten. De kroniek van Sint-Agnietenberg bij Zwolle door Thomas van Kempen* (Kampen 2000)

G.A. Meijer, O.P. (uitg.), *Nopende het Aerts-priesterschap van Swolle ...* (Zwolle 1917) 200-207

J. Mooren, *Nachrichten über Thomas à Kempis nebst einem Anhang von meistens noch ungedruckten Urkunden* (Arnheim/Krefeld, 1855)

Registrum Memoriale (GAZ KA074, Archief O.L.V. parochie 437 I-IX) bijgehouden door de pastoors van de kerk vanaf H. van Kessel (1853-1866) tot en met G. Terpstra (1964-1975)

W.G.A.J. Röding, *Thomas à Kempis zijne voorgangers en zijne tijdgenooten* (Utrecht 1902)

H.A. Stalknecht, *Mensen van mondig geloof* (Zwolle 2007)

Dr. F.B.M. Tangelde, 'Otto Anton Spitzen, een katho-
liek emancipator in Overijssel in de tweede helft
van der vorige eeuw', in: *Overijsselse portretten*
(VORG Zwolle 1956) 283-299

J.A.J. Temmink, *1230-1930 VII eeuwen Zwolsche ge-
schiedenis* (Zwolle 1930) pp. 30-32 en 113

Th.J. de Vries, *Gedenkboek van de Sint Michaël-Parochie
te Zwolle eertijds Statie 'Onder den Bogen' bij haar
300-jarig bestaan. 1641-1941* (Zwolle, 1941)

Katholieke Illustratie, 28ste jrg., 1894/95, pp. 339-342
Berichten in de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche
Courant, De Tijd en De Nieuwe IJsselbode* (1870-
1895)

Thomas van Kempen Wederwaardigheden na zijn dood

25-07 1471 Thomas van Kempen (geb. 1379 of 1380) overlijdt in het Sint Agnietenbergklooster. Hij wordt begraven in de oostelijke kruisgang tegen de muur van de kloosterkerk in een met leem bestreken kist en bijgezet op een diepte van tien voet (ongeveer drie meter) en zeven voet ten oosten van de koordeur afgemeten (aldus pastoor Arnold Waeyer).

1569 Johannes Cuperinus, laatste prior van het klooster, laat een schilderij maken van Thomas op de Agnietenberg. (Nu in bezit van de Onze Lieve Vrouwebasiliek).

1654 Pastoor Arnold Waeyer (1606-1692) van de Zwolse statie (schuilkerk) aan de Spiegelsteeg (tegenwoordig: Spiegelstraat) laat een schilderij maken van Thomas op de Agnietenberg. Het schilderij van Cuperinus stond waarschijnlijk hiervoor model. (Nu in bezit van het Stedelijk Museum Zwolle).

1672 Het rampjaar; oorlog met Engeland, Frankrijk, Munster en Keulen.

13-06 1672 Zwolle bezet door troepen van Maximiliaan Hendrik van Beieren, aartsbisschop en keurvorst van Keulen en door Christoffel Bernard van Galen, bisschop van Munster.

10-07 1672 Aankomst in Zwolle van keurvorst Maximiliaan. Deze gaat met een afdeling ruitery naar de Agnietenberg.

13-07 1672 Waeyer gaat met een vertegenwoordiger van de keurvorst, Henricus Meringh, naar de Agnietenberg om de grafplaats van Thomas van Kempen te bepalen.

01-08 1672 Kist met het gebeente van Thomas gevonden. Aanwezig: Waeyer, Meringh en drie regulieren. Waeyer schrijft hiervan een ooggetuigenverslag.

03-08 1672 Bij de 'elevatie' en het openen van de kist zijn aanwezig: Waeyer, Meringh, dr. Emmanuel van Twenhuysen (schout), Franciscus Corly en Caspar Everhardus Schrieck (reguliere koorheren). Het gebeente van Thomas wordt uit het graf genomen, in wit lijnwaad gewikkeld en onder grote belangstelling per koets overgebracht naar de woning van Van Twenhuysen. Diezelfde avond nog worden de stoffelijke resten naar de St. Jozefskapel / statie / woning van Waeyer aan de Spiegelsteeg overgebracht.

28-08 1672 De keurvorst vertrekt uit Zwolle. Aan Waeyer geeft hij de opdracht 'de relieken wel te bewaren en ze niet te vervreemden of te verstrooien.'

10-05 1674 Einde van de bezetting. De staatse troepen nemen Zwolle weer in.

29-06 1674 Feestdag van Petrus en Paulus. Het gebeente van Thomas wordt door Waeyer in een reliekkist met een loden binnenkist gelegd. De houten, barokke buitenkist is gemaakt door de schrijnwerker Hermannus van Arnhem (1648-1702) in opdracht van de keurvorst. De schrijn blijft in de Jozefskapel in de statie aan de Spiegelsteeg.

01-07 1674 Poging van de prior van Groenendaal, Hermannus Soly, om per brieven met hulp van apostolisch-vicariss Van Neercassel en van pastoor Van Someren van de statie Onder de Bogen het gebeente van Thomas te verwerven. In 1683 volgt een tweede poging.

24-08 1676 De keurvorst verzoekt Waeyer het gebeente aan de reguliere kanunniken in Keulen in bewaring te geven. Waeyer beantwoordt de brief niet.

Juli 1679 Verzoek van de bisschop van Munster om de relieken af te staan voor zijn huiskapel.

1683 Nieuwe poging door pater Soly om met hulp van Van Neercassel het gebeente van Thomas te

verwerven. Waeyer gaat niet op het verzoek in. 1809 De statie aan de Spiegelsteeg wordt opgeheven en samengevoegd met de statie Onder de Bogen aan de Bitterstraat.

Rond 1825 Tot aan het overlijden van Arnold Waeyer in 1692 is het gebeente van Thomas veilig gesteld, daarna vindt de 'uitverkoop' van de relikven plaats. Rond 1825 wordt door een medicus vastgesteld dat de rechterzijde van het skelet geheel is verdwenen.

07-07 1830 L. Prinsen van Delden verklaart per brief in tegenwoordigheid van getuigen een stuk gebeente uit de relikkist te hebben genomen.

10-11 1838 Dezelfde Prinsen betuigt per brief spijt en retourneert het relik.

17-09 1847 De benedictijn dom J.B. Pitra van de abdij van Solesmes (Frankrijk) bedankt per brief Antonius Tempelman, pastoor van de statie Onder de Bogen, voor de ontvangst van een deel der beenderen van Thomas van Kempen, in casu een kaakbeen met drie tanden.

1848 Ter plaatse van de Onder de Bogenstatie aan de Bitterstraat / Nieuwstraat wordt een nieuwe Waterstaatskerk gebouwd die tot 1892 in gebruik is, vanaf 1855 als parochiekerk van de nieuwe (herstelde) St. Michaëlparochie. De gebouwen van de oude statie worden afgebroken. De relikkist wordt geplaatst terzijde naast het altaar of in de sacristie.

Waar de kist tussen **1809** en **1848** verbleef, is niet bekend

1887 Sir Francis Richard Cruise, hoogleraar in de medische faculteit aan de Universiteit van Dublin, bezoekt Zwolle. Hij maakt met toestemming van pastoor Roelofs een foto van Thomas' schedel en constateert dat de onderkaak ontbreekt.

1892 De reliekschrijn wordt overgebracht naar de sacristie van de nieuw gebouwde neogotische St. Michaëlkerk aan de Roggenstraat hoek Nieuwstraat.

01-07 1894 Er wordt een prijsvraag uitgeschreven voor een ontwerp epitaaf ter nagedachtenis aan Thomas van Kempen. Atelier Mengelberg uit Utrecht wordt in 1895 de winnaar.

*Het Thomas a Kem-
pisonument van
W.F. Mengelberg in
de St. Michaëlskerk in
de Roggenstraat. Het
kunstwerk was acht
meter hoog. Het relik-
kistje stond helemaal
onderin.*

10-11 1897 Het Thomas a Kempismonument van W.F. Mengelberg wordt onthuld en de reliekschrijn, voor deze gelegenheid gerestaureerd, wordt er in geplaatst. De aartsbisschop van Utrecht, Henricus van de Wetering, verzegelt met lakzegels en een oorkonde de glazen binnenkist van de schrijn, die met het monument tegen de oostelijke toren(binnen)muur van de Michaëlkerk staat opgesteld.

Maart 1898 Een smeedijzeren hekwerk van de Zwolse smid Gerard van Rossum wordt om het Mengelbergmonument geplaatst.

1965 De neogotische St. Michaëlkerk aan de Roggestraat wordt afgebroken. Het epitaaf van Mengelberg waarin de reliekschrijn was geplaatst, wordt met brute kracht gesloopt. De kist met relieken wordt overgebracht naar de nieuwe Sint Michaëlkerk aan de Middelweg, tegenwoordig Bisschop Willebrandlaan.

Mei 1971 Thomasfest in Kempen (Dld). Ter gelegenheid van de vijfhonderdste sterfdag van Thomas wordt de reliekschrijn uitgeleend aan Kempen. De schrijn wordt opgesteld in de proosdijkerk Sankt Maria Geburt.

Augustus 1980 Thomasjahr in Kempen (Dld). Ter gelegenheid van de zeshonderdste geboortedag van Thomas wordt de schrijn voor de tweede keer uitgeleend aan Kempen.

17-10 1988 Oprichting van de Stichting Thomas a Kempis, voorheen Werkgroep Thomas a Kempis. Eerste voorzitter is Ton Hendrikman.

02-02 2001 Fusie van de rooms-katholieke parochies in Zwolle tot een nieuwe parochie onder de naam: parochie Thomas a Kempis. Het Rectoraat Thomas van Aquino (Dominicanenkerk) blijft zelfstandig.

09-11 2002 - 12-01 2003 Tentoonstelling in het Stedelijk Museum Zwolle (SMZ) met als titel

Aan God gehecht. Centraal staat het levensgrote gereconstrueerde Thomas van Kempenmonument van Mengelberg, aangevuld met bewaard gebleven beeldfragmenten (koppen) van het oorspronkelijke negentiende-eeuwse monument. De schrijn is hier ook te zien.

Het reliekkistje stond veertig jaar achterin de St. Michaëlkerk aan de Middelweg / Bisschop Willebrandlaan. (Foto Dick van Peer)

2004 Het bisdom Utrecht besluit de St. Michaëlkerk aan de Bisschop Willebrandlaan in 2005 aan de eredienst te onttrekken.

09-02 2005 Oprichting van de Stichting Grafmonument Thomas a Kempis. Voorzitter is Pierre Pinkse, rector van het Thomas a Kempiscollege te Zwolle.

04-06 2006 Pinksteren Plechtige overbrenging van de reliekschrijn met de resten van Thomas vanuit de opgeheven St. Michaëlkerk aan de Bisschop Willebrandlaan via Bergklooster naar de Onze Lieve Vrouwebasiliek aan de Ossenmarkt.

04-03 2011 Opening reliekkist in tegenwoordigheid van Peter van der Weide, pastoor van de parochie Thomas a Kempis, Paulus ten Doeschate, voorzitter locatieraad van de basiliek van de Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming, Marjan Brouwer, conservator SMZ, Joop van Putten, fotograaf en Ton Hendrikman, oud-voorzitter en adviseur van de Stichting Thomas a Kempis en voorzitter van de Publicatie- en Kunstcommissie van de basiliek. Doel van de bijeenkomst is te komen tot een driedimensionale gezichtsreconstructie met behulp van Thomas' schedel na forensisch onderzoek. De glazen binnenkist blijkt alleen te kunnen worden geopend door op de hoekpunten de verzegeling te verbreken. Hierover zal de (hulp)bisschop van Utrecht, mgr. Herman Woorts, zich moeten uitspreken.

12-05 2011 Om 15.15 uur wordt in aanwezigheid en met toestemming van mgr. Herman Woorts, Peter van der Weide, Marjan Brouwer, Paul van der Vegte (koster), Joop van Putten en Ton Hendrikman de reliekkist met het gebeente van Thomas van Kempen geopend. De zegels met het aartsbisschoppelijke zegel van mgr. Van de Wetering uit 1897 worden door mgr. Woorts verbroken en de glazen binnenkist geopend. De inhoud van de schrijn wordt tijdelijk opgeslagen in de kluis van het SMZ voor wetenschappelijk onderzoek. Ondermeer wordt onderzocht of in een forensisch

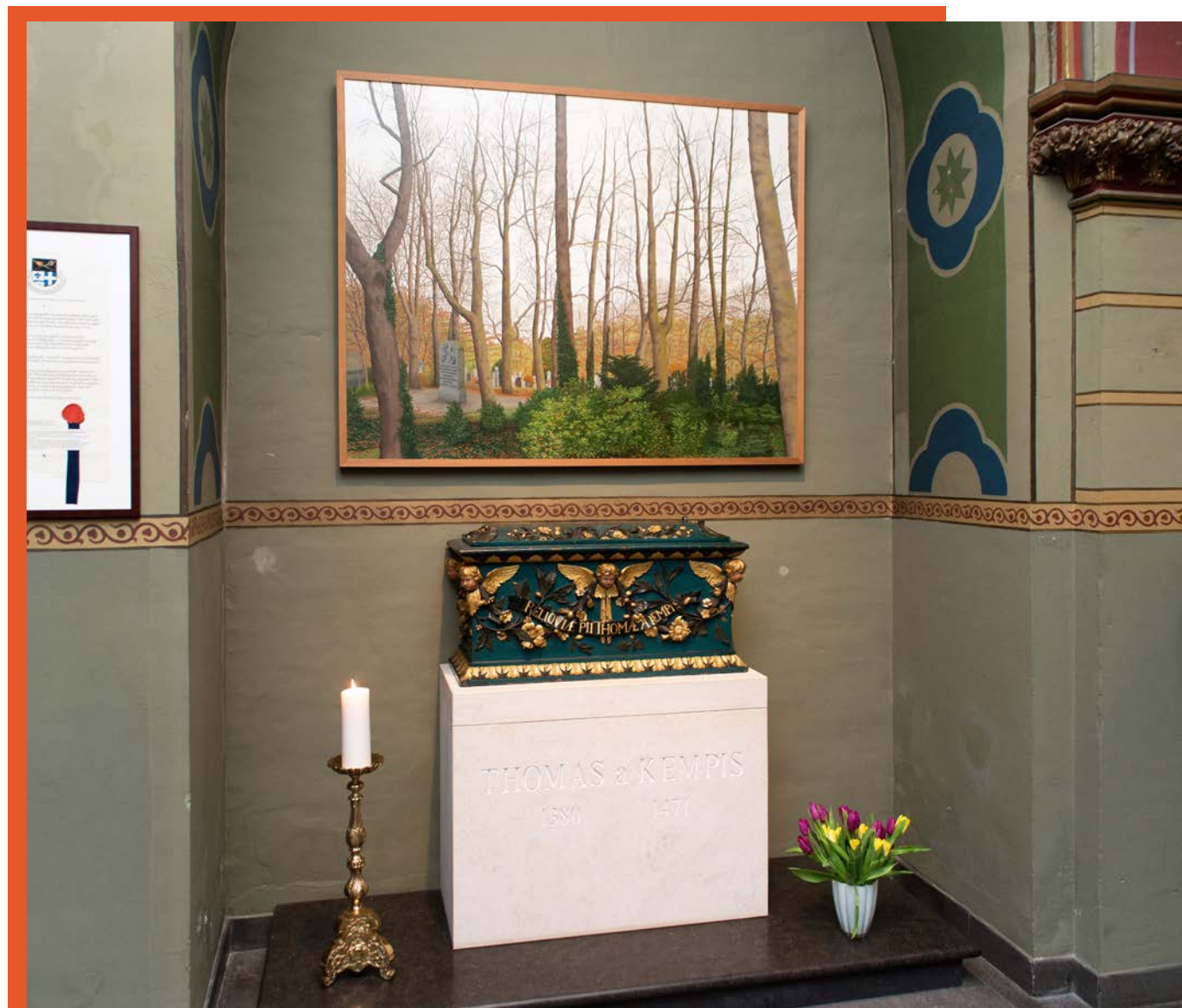
laboratorium een driedimensionale reconstructie van het hoofd van Thomas kan worden gemaakt.

11-07 2011 Na onderzoek door fysisch antropologen wordt het gebeente van Thomas a Kempis teruggeplaatst in de reliekkist en in zuurvrij materiaal verpakt. Er ontbreekt te veel aan de schedel om tot een verantwoorde reconstructie te komen. De houten buitenkist en de glazen binnenkist worden in de nis achterin de kerk tegen de zuidmuur gezet. Op een later tijdstip wordt ook de verzegeling van de glazen binnenkist met het bisschoppelijke zegel en oorkonde hersteld. Er verschijnt nog een onderzoeksrapport van fysisch antropologen over het gebeente van Thomas.

24-02 2012 Na een sobere gebedsviering wordt de reliekkist met de glazen binnenkist opnieuw verzegeld en voorzien van een nieuwe oorkonde. De verzegeling met het aartsbisschoppelijk zegel van mgr. Eijk wordt verricht door vicaris Woorts, geassisteerd door Arie Trum (calligraaf). De oorkonde uit 1897 wordt in bewaring gegeven aan het Historisch Centrum Overijssel. Radio en regionale televisie maken opnamen van de plechtigheid.

November 2013 In de Overijsselse Historische Bijdragen (128ste stuk), een uitgave van de VORG, verschijnt een artikel van drs. Lydie van Dijk (oud-conservator van het SMZ) waarin zij vermeldt waar de onderkaak met enkele tanden van Thomas gebleven is. Zij baseert dit feit op een reisverslag van Francis Richard Cruise uit 1887.

16-02 2014 Officiële overdracht van het nieuwe Thomas a Kempismonument van de Stichting Grafmonument aan de parochiegemeenschap van de basiliek door de voorzitter Pinkse aan de locatievoorzitter Ten Doeschate. Na de eucharistieviering wordt achterin de kerk het nieuwe grafmonument van Thomas gewijd en vindt per oorkonde de overdracht plaats van de verantwoordelijkheid voor het monument van de stichting naar de parochiegemeenschap. Het monument is opge-

bouwd uit een arduinstenen plint, een kalkstenen sokkel, de reliekkist uit 1672 en een schilderij van het landschap van Bergklooster in herfsttooi. Het geheel ademt een sfeer van uiterste soberheid. Ook wordt het boekje 'Een monument voor Thomas a Kempis' over de geschiedenis van de reliekkist gepresenteerd.

15-12 2015 Bericht ontvangen van Lydie van Dijk dat frère Arnaud Castelbajac van de abdij Solesmes de aanwezigheid aldaar bevestigt van de onderkaak van Thomas van Kempen.

Het huidige Thomas a Kempismonument in de basiliek van de Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming aan de Ossemarkt. (Foto Joop van Putten)

Twee eeuwen de krant van Tijd

Aflevering 10: Verandering van hoofdredacteur viel niet mee

Willem van der Veen

Het tragisch verongelukken in 1960 van Hans Alma, de gedoodverfde opvolger van Ko de Wit als hoofdredacteur van de Zwolse Courant, bracht voor de redactie tegelijk een definitief afscheid van de jaren vijftig met zich mee. De roemruchte en later ook verguisde jaren zestig dienden zich aan. Dat gold niet alleen voor de sfeer die gedurende dit decennium van jeugdige ontplooiing steeds losser zou worden, maar ook voor de personeelsbezetting van de redactie, die langzamerhand een ander gezicht kreeg.

Nieuwe hoofdredacteur

Het begon allemaal met de uitzwaaipechtheid van de oude hoofdredacteur die als 65-jarige, ten gevolge van Alma's dood, nog maar een jaartje had bijgetekend. De lof die De Wit bij zijn afscheid toebedeeld kreeg, was verdiend. Hij had de krant na de oorlog in een van de moeilijkste perioden van haar bestaan weer op het goede spoor gezet en de stoot gegeven naar een aanzienlijke uitbreiding van haar bereik.

Maar het verlaten van 'zijn' krant kwam wel precies op het goede ogenblik, want hij was

De nagenoeg voltallige redactie bijeen in 1961 bij het afscheid van hoofdredacteur mr. J.C. de Wit. Met de klok mee, van linksonder af, eerst vier bijna verborgen gezichten: Johan Boetze, Jan Kraaijer, Jo Sollie en Cees Granneman. Daarna H.F. de Groen (de eerste journalist in de IJsselmeerpolders), Ab Klaassens, Wim van den Bosch, Jan Amoureux, Hans Wiersma, Klaas Goinga en helemaal onderaan het achterhoofd van de auteur van deze tekst. (Particuliere collectie)

tenslotte een man die nog uit de vorige eeuw stamde en die niet meer de veerkracht bezat om alle stromingen en ideeën van de revolutionaire jaren zestig in al hun omvang te kunnen bevatten. Wel zorgde De Wit nog voor zijn opvolger. Hij ging daarvoor te rade bij zijn stiefzoon Nico Klein die redacteur buitenland van de *NRC* was en die zijn vader wellicht een aansprekende naam uit de journalistieke dichtheid van de Randstad kon bezorgen. Nico Klein herinnerde zich een collega uit vroeger jaren bij de *Haagse Courant*. Hij had toen veel op gehad met Loek Menschaar die daar op de redactie een sympathieke rol speelde. Klein beval hem van harte aan bij zijn stiefvader die op zijn beurt Tjildirecteur Dikkers wist te overtuigen van de juistheid van deze keuze. Helaas wist de tipgever niet dat de nieuwe hoofdredacteur van *de Zwolse* inmiddels een drankprobleem had. Menschaar vond de provincie wellicht een mooie, rustige wijkplaats ten opzicht van het drukke Den Haag om zijn kwaal te kunnen bedwingen, maar hij ondervond al spoedig dat Tjil met zijn sterk groeiende krant een dynamisch bedrijf was geworden. Hij bleek niet tegen zijn verantwoordelijke taak opgewassen. Er kwam door de jaren heen steeds minder uit zijn handen en de redactie merkte nauwelijks iets van zijn bestaan. Zelf vond ik het als druk bezet redacteurteje een beetje vreemd dat mijn baas zich af en toe 's middags tegen een uur of vier schuchter bij mijn bureau kwam melden met de vraag of ik zin had in een partijtje biljart aan de overkant bij café Demmer. Begrijpelijk voelde ik mij aanvankelijk enigszins vereerd dat hij mij uitkoos voor het edele spel op het groene laken, maar geleidelijk aan werd het me duidelijk dat het hem eigenlijk om iets anders begonnen was en dat de kelner daarin een uiterst belangrijke rol speelde. Overigens was Menschaar in de schaar-se omgang een alleraardigste man, maar voor het beleid en inhoud van de krant betekende hij bitter weinig. Dat hij het hoofdredacteurschap nog meer dan tien jaar vol kon houden dankte hij halverwege de jaren zestig aan de aanstelling van Leen van Rij, eerst als chef-redactie, later als adjunct-hoofdredacteur.

Wankelmoedig

Een typerend staaltje van Menschaars wankelmoedigheid heb ik zelf al spoedig na zijn entree bij de krant ondervonden. Het speelde zich af in de eerste jaren zestig toen de grammofoonplatenindustrie een enorme opgang beleefde. Door de invloed van nieuwe radiozenders en het splinternieuwe medium televisie was de belangstelling voor allerlei vormen van lichte muziek opzienbarend toegenomen. Als eerste beheerder van een tv-rubriek in de *Zwolse Courant* was ik daarom een apart afdelinkje begonnen voor grammofoonplaten van, zeg maar, amusementsmuziek tot jazz en rock'n-roll. Het heette 'Bij toeren', hetgeen verwees naar de toerentallen van de draaischijven van toen. Iedereen op de redactie was het er van harte mee eens dat daar eindelijk aandacht aan werd besteed en de gunstige reacties van lezers volgden al spoedig.

Nu wilde het geval dat er in de krant al geruime tijd op onregelmatige tijden een platenrubriekje verscheen dat geheel gewijd was aan klassieke muziek. Het werd geschreven door Henri Th. Timmerman, die voor de krant al jaren de vaste criticus voor klassieke muziek was en voor de Zwolse fans daarvan een waar instituut betekende. Timmerman liet zich soms ook kennen als een snel geraakt man die hevige discussies kon uitlokken met musici en lezers die het met zijn recensies niet eens waren. Kennelijk was de confrontatie met mijn platenrubriekje hem in het verkeerde keelgat geschoten, omdat hij zich de enige en vaste muziekmedewerker van de krant voelde. Toen mijn bijdrage enkele malen in de krant had gestaan begaf hij zich op hoge benen naar hoofdredacteur Menschaar en beval hem onmiddellijk een eind te maken aan het muzikale commentaar van die snotneus in de krant. En dat, nota bene, terwijl Timmerman nog nooit één woord had geschreven over amusementsmuziek, laat staan over jazz of rock'n roll..! Dat Menschaar toen onmiddellijk door de knieën ging en mij tot mijn grote verbazing verbood het rubriekje voort te zetten, deed me beseffen dat de redactie van hem niet veel te verwachten had.

Een geësceneerd kijkje op het terras van de Harmonie op de Grote Markt, gefotografeerd voor het fotoboek 'Zwolle, stad met karakter'. De Tijl-journalisten Jan Gerritsen en Ido van Bockel (rechts met echtgenote) worden aangenaam bezig gehouden door een violiste die daar in het weekend optrad. (Uit: Zwolle, stad met karakter)

Vlotte jasjes

Overigens had de krant in die tijd sowieso wel wat meer consistentie en krachtiger leiding kunnen gebruiken. Directeur Hein Dikkers kreeg hier kennelijk notie van en ging zich plotseling met het redactiebeleid bemoeien. Geheel onverwachts kwam hij met een suggestie dat de redactie weleens wat meer bij de tijd kon worden en dat er meer jonge journalisten moesten worden aangenomen en dat die nieuwe tijd ook tot uiting zou moeten komen in hun uiterlijk. Dikkers opperde dat de journalisten meer eigentijdse kleding moesten gaan dragen, bijvoorbeeld vlotte jasjes. Warempel leidde dit tot de aanstelling van een jonge Amsterdamse journalist, Ido van Bockel geheten, die er inderdaad vlot en modieus uitzag, maar wat zijn werk betrof niet zo'n aanwinst voor de redactie bleek. Een tijdje maakte hij indruk met zijn joviale manieren, maar hij hield het niet lang in Zwolle uit.

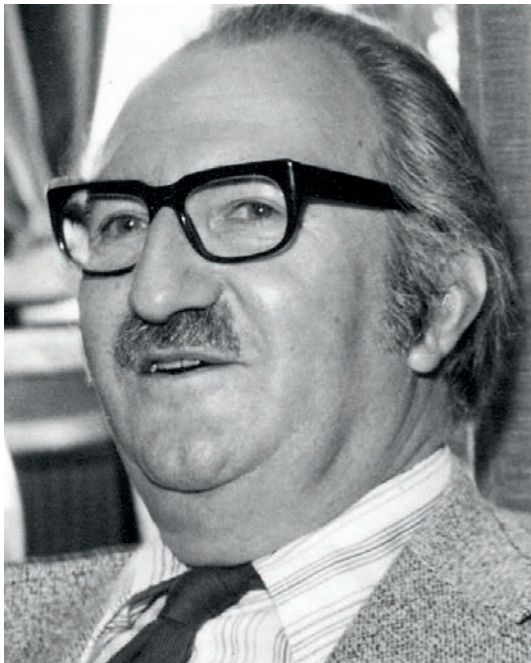

Dat er in die beginjaren zestig voor de krant toch vooruitstrevende dingen gebeurden, lag beslist niet aan de hoofdredactie, maar – verrassend! – aan de technische staf, met name Rikus Lans, de nieuwe chef van de zetterij. Sinds mensenheugenis waren de pagina's van de krant daar 'opgemaakt' door typografen die vanaf hun jeugd – en ze begonnen heel jong bij Tijl – niet anders te werk gingen dan volgens het aloude recept. Te weten: lange, verticale kolommen met kleine kopjes en af en toe een tweekoloms kop. Voor kopregels van driekolommen breed moest er al een oorlog uitbreken of een grote ramp gebeuren.

Rikus Lans had echter sjoego gekregen van een Engels woord dat men op de zetterij niet kende: *lay-out*..! Hij begon daarmee bij de redactie propaganda te maken en stelde zachtjes voor dat redacteuren zelf eens moesten proberen schetsen te maken van de pagina's waar ze verantwoordelijk voor waren. Nu geviel het dat ikzelf in die tijd toevallig net zou beginnen met het schrijven en samenstellen van een nieuwe, wekelijkse kunst- en showpagina. Rikus Lans zag zijn kans schoon en kwam bij mijn bureau aandragen met een paginagroot blad wit papier. 'Hier', zei hij, 'maak daarop maar eens een tekening zoals je wilt dat die pagina er uit zal zien. Waar de foto's moeten staan en hoe groot je de koppen wilt hebben.' Ik vond het al direct mooi werk, dat me bovendien voldoening gaf. Ik leerde er iets bij, waar ik eerder in de journalistiek nooit notie voor had gehad en dat ik eind jaren zestig nog intensiever kon gebruiken als samensteller van de toen gloednieuwe weekendbijlage.

Rijmende koppen

In een tijd dat Piet-op-z'n-Zwarts nog de onafscheidelijke knecht van Sinterklaas was, kwam de *Zwolse Courant* met een opmerkelijk initiatief dat bij ons weten nooit bij andere kranten was vertoond. Aan de vooravond van Sints verjaardag kwam een flink deel van de redactie bijeen om, voorzien van rijmboeken, alle artikelen, berichten en mededelingen in de editie van de volgende dag – zelfs de opening van de voorpagina – te voorzien van rijmende koppen. Het was een heel karwei, maar het werd een groot succes en voor mij

Hans Wiersma, 'de skriever van Kampen', bijna veertig jaar chef-redacteur van de Tijlkrant 'Nieuw Kamper Dagblad'. Hans Wiersma was in de jaren vijftig en zestig ook bekend als componist, tekstschrijver en zanger van liedjes die voor de Hilversumse radio (ook door andere vertolkers) ten gehore werden gebracht. (Particuliere collectie)

was het de leukste avond van het hele jaar. Zo eendrachtig wij elkaar hielpen bij het verzinnen van rijmvondsten en zo gezellig als het was in dat oude rommelige redactielokaal aan de Melkmarkt. De ketel met chocolademelk ging rond en directeur Dikkers kwam in eigen persoon aandragen met banketstaven. We hebben het wel een jaar of vijf volgehouden, maar toen Tijl in 1968 het oude gebouw in de binnenstad verliet en verhuisde naar een industrieterrein, bleek de illusie van het heerlijke avondje verbroken en gingen we zakelijk over tot de orde van de dag. Eerlijk gezegd was dit niet geheel ten onrechte, want door dat gerijm werd de actualiteit van het nieuws – toch de grootste drijfveer van een dagblad – bij die frivoliteit soms geweld aangedaan. Via de telex kwam er op die rijmavonden weleens nieuws binnen dat onge-

twijfeld een plaats in de krant van de volgende dag had verdiend, maar dat sneuvelde, doordat de 'dichters' hun werk lieten voorgaan. Van al die frivoliteiten herinner ik me een vondst van onze Kamper redacteur Hans Wiersma die ook bekend stond als tekstdichter en soms zelfs zingend voor de radio optrad. In zijn Kamper editie van de Zwolse stond bijna elke week wel een berichtje van het stadhuis dat burgemeester Berghuis weer eens verhinderd was zijn wekelijkse spreekuur te houden. Geen wonder, want die gewichtige man was als voorzitter van de ARP (Anti-Revolutionaire Partij) een bekende politicus die minstens de helft van zijn werktijd in Den Haag te vinden was. Op die bewuste Sinterklaasdag zette Wiersma boven het geijkte berichtje een ander kopje: 'Altijd weer hetzelfde lied – burgemeester is er niet.'

De Kampenaar Hans Wiersma was trouwens als journalist ook een klein beetje berucht bij het moederbedrijf in Zwolle. Als wellicht de enige journalist in Nederland had hij tot in het digitale tijdperk de gewoonte om al zijn stukken met de hand te schrijven en zo ook bij de eindredactie in te leveren. Gelukkig had hij een opvallend duidelijk handschrift. Dit in tegenstelling tot zijn vroegere hoofdredacteur De Wit, voor wie er destijds slechts één zetter in het hele bedrijf was die zijn gekriebel kon lezen.

Persoonlijkheden

De Zwolse stadsredactie in de jaren zestig zal ik niet licht vergeten. Zij was bemand met twee uitgesproken persoonlijkheden die met bravoure te werk gingen. Vooral de geboren Zwollenaar Ernst Stavenuiter had weinig in zich van de ingewortelde schroom die Zwolse ingezetenen in die tijd nog weleens aankeefde. Stavenuiter oogde als een heer, leefde soms als een bohemien, was ook sportief en toonde zich als journalist een voortreffelijk vakman die zaken glashelder kon analyseren en in begrijpelijke taal opschrijven.

In Stavenuiters schaduw die in de stad vaak onverwacht opdook en weer even snel verdween, opereerde Ab Klaassens, een echte Amsterdammer die in staat was de verbale humor van zijn stad ook in geschreven Nederlands weer te geven. Vermakelijk waren zijn korte observaties in de

Stadsredacteur Ab Klaassens uitrustend in het zonnetje op het balkonnetje van zijn toen splinternieuwe flat aan de Wiecherlinckstraat. (Particuliere collectie)

De dagelijkse, getekende 'Papegaai' op de stadspagina van 'de Zwolse' in de jaren zestig. (Particuliere collectie)

populaire rubriek *Kantwerk* en zijn cursiefjes (columns, zegt men tegenwoordig) die hij schreef over gebeurtenissen zoals tijdens zittingen van de politierechter, die toen nog in het klassieke gerechtsgebouw aan de Blijmarkt (tegenwoordig De Fundatie) gevestigd was. Samen vormde het tweetal een soepel team dat schijnbaar met de Franse slag scheen te werken, maar dat meestal met een prettig leesbaar en gedegen resultaat tevoorschijn kwam. Samen hadden zij 'de papegaai' in het leven geroepen, een getekend vogelfiguurtje dat het Zwolse leven elke dag met ultrakorte oneliners parodiëerde.

Ik stond er vaak bij aan 'de steen' (de massieve stellage waarop de loden pagina's werden bewerkt om daarna naar de drukkerij te verhuizen). Terwijl de zetterschef stond te bulderen om de hoogste speed, moest er op de valreep nog even een rake oneliner worden bedacht. Dan hoorde ik de hersens van Ernst en Appie kraken en probeerde soms zelf ook een bedenksel in het midden te gooien. De beste vondsten waren vaak niet geschikt voor publicatie, zeker niet in de preutse tijd van toen. Zo is mij bijgebleven dat Stavenuiter op de valreep een 'papegaaitje' verzoon op het bericht dat in de nieuwe wijk Holtenbroek het aantal geboren kinderen hoger was dan in alle andere delen van Zwolle. Het kwam snel uit zijn mond: 'Holtenbroekie uit'. Ondanks het spontane gelach van de omstanders sneuvelde deze vondst. Daar was de *Zwolse Courant* nog niet aan toe...

Undercover

Het is jammer dat de journalistieke carrière van Ernst Stavenuiter bij de *Zwolse Courant* een beetje wordt overschaduwd door de vervelende en geruchtmakende manier, waarop daar een einde aan kwam. Het was een situatie die spoedig daarna ook het einde betekende van Loek Menschaar als hoofdredacteur van de krant. De zaak lag versholten in de tijdgeest van toen, de tweede helft van de jaren zestig. Gemeentebestuurders deden hun werk in een weinig transparante sfeer die ook nog in de hand werd gewerkt door de gezagsgetrouwheid van de regionale pers. Veel bleef voor de burgers verborgen. Dat verdreef Stavenuiter die de nodige bronnen in het gemeentelijk apparaat koesterde, maar met de informatie die daaruit opwelde, lang niet altijd in zijn eigen krant terecht kon. Toen hij het zwijgen van het gezag beu was, deed hij een riskante stap en nam zijn toevlucht tot een soort van undercover journalistiek. Stavenuiter vond een tweede spreekbuis in een ander blad dan de krant waar hij in loondienst was. Toevallig kreeg hij daartoe de gelegenheid toen de Zwolse zakenman Piet van Drielen halverwege de jaren zestig het wekelijkse huis-aan-huisblad *De Peperbus* oprichtte. In het geheim maakte Stavenuiter de afspraak met Van Drielen dat hij voor hem een wekelijks spraakmakend rubriekje onder de naam 'Stadspraat' zou schrijven. Jarenlang bleef hij dit hoekje van *De Peperbus* vullen en trapte wekelijks strikt anoniem Zwolse notabelen op de tenen en soms zelfs op hun ziel.

Jaren achtereens giste en speurde half Zwolle naar de identiteit van de schrijver (of schrijfster) die achter 'Stadspraat' versholten ging. Het was de tijd van burgemeester Roelen en de wethouders Nooter, Runhaar, Veltman, Witvliet en Hubbers die soms witheet waren over de impertinente vragen die Stadsprater durfde te stellen. Vooral Nooter had het vaak te verduren, waardoor de rubriek de bijnaam Notenkraaker kreeg. Overigens moeten lezers van nu zich daar ook weer geen al te overdreven voorstelling van maken, want het venijn van het taalgebruik was in die tijd maar een flauwe afspiegeling van hetgeen men tegenwoordig in kranten kan lezen. Waar maakten autoriteiten zich toen in vredesnaam druk over? Zij lazen termen als 'wij vragen ons af', 'men

mag niet de ogen sluiten voor,’ ‘wij spreken onze leesturstelling uit over...’ en dergelijke.

Maar al die baasjes konden niet uitstaan dat iemand zomaar in een krant – en nog wel anoniem – kwesties aan de orde kon stellen die in de boezem van het stadsbestuur borrelden en die natuurlijk hoognodig geheim moesten blijven. Vragen stond in die jaren voor journalisten en de geïnteresseerde burger beslist niet vrij. Hoe wist die vermaledijde Stadsprater dat allemaal? Ze konden hem niet ter verantwoording roepen, want de uitgever van *De Peperbus* bewaakte de geheimhouding van Stadspraters identiteit nog feller dan de gemeentebestuurders die van hun eigen handelingen.

Naarmate de jaren verstreken werden de gezagsdragers steeds zenuwachtiger en begonnen alles in het werk te stellen om hun criticus te traceren. Ernst Stavenhouter behoorde tot de verdachten, omdat hij dingen aanroerde die wellicht alleen hij gehoord kon hebben. Burgemeester Roelen in eigen persoon pleegde een telefoontje naar hoofdredacteur Menschaar van de *Zwolse Courant*. Wist deze misschien of Stavenhouter de geheimzinnige man achter de Stadspiraat was? De hoofdredacteur moest het antwoord schuldig blijven. Roelen stelde dezelfde vraag aan Piet van Drielen, de baas van de *Peperbus*. ‘Stavenhouter..?’, zei Piet, ‘geen sprake van. Ik doe het zelf’. Gelo-

ven deed men hem niet. Men wist dat Van Drielen weliswaar een bedreven zakenman was, maar op het schrijven van een krantenstuk had men hem nooit kunnen betrappen.

Pyrrusoverwinning

Daarna werd een felle jacht op Stadspraters identiteit ontketend en bleven nauwelijks middelen onbeproefd. Handlangers van het gezag gingen zelfs bij Stavenhouters woning posten en volgden hem als hij de deur uit kwam. De ontknoping kwam rond 1970 toen de nieuwe, jonge Tijldirecteur Jaap Dikkers zijn redacteur op de man af vroeg of hij ‘die Stadsprater’ was. Stavenhouter antwoordde bevestigend, waarna Dikkers, initiatiefrijk man als hij was, hem daarop vroeg om ermee door te gaan, omdat hij plannen had *De Peperbus* te kopen. Hoofdredacteur Menschaar hoorde ervan en was in alle staten, omdat hij daar een mogelijkheid in zag om zijn reeds lang verloren gezag op de redactie een beetje te herstellen. Hij eiste Stavenhouters vertrek. Maar in die eis vond hij zijn eigen directeur, Jaap Dikkers, tegenover zich. Die wilde zo’n goede kracht als Stavenhouter niet verliezen. Het werd een pure competentiestrijd die Menschaar uiteindelijk met het argument ‘hij of ik’ in zijn voordeel beslechtte. Maar het werd voor hem een Pyrrusoverwinning. Directeur Dikkers gaf de redacteur in zijn bedrijf een andere journalistieke functie, die niets met de *Zwolse Courant* te maken had. Hoewel Stavenhouter deze slechts kort vervulde en Zwolle spoedig verliet, bleef het wringen tussen hoofdredacteur en directeur. Een jaar later werd Menschaar gedwongen zelf ontslag te nemen. Hij ging als gewoon journalist voor de GPD terug naar Den Haag, waar hij tien jaar eerder vandaan was gekomen. Korte tijd nadien overleed hij vrij plotseling, nog geen vijftig jaar jong. Stavenhouter werd na zijn vertrek hoofdredacteur van een van de vakbladen van Kluwer. Na zijn pensionering vestigde hij zich in Zuid-Frankrijk. Een paar jaar geleden keerde hij terug naar zijn geliefde geboortestad Zwolle, waar hij in juni 2014 op 85-jarige leeftijd overleed.

Wordt vervolgd

Links: Ernst Stavenhouter, chefstad van de Zwolse Courant in 1965. (Particuliere collectie)

Recent verschenen

Redactie

Wim Coster, *De barones en de dominee*.
Een verboden liefde in de negentiende eeuw.
 Balans, Amsterdam 2016. 256 pp.
 ISBN 9789460030925. Prijs € 18,95.

Al vrijwel sinds het overlijden van haar man Daniel Pruimers op 31 juli 1859 heeft Johanna Theodora, roepnaam Jeannette, geboren barones Van Dedem en afkomstig uit Dalfsen, te maken met geruchten over haar omgang met dominee Johannes Gerrit van Rijn. De 'opspraak' is ontstaan omdat hij haar voortdurend bezoekt, soms wel drie maal per dag en niet alleen in de huiskamer. Hij volgt haar zelfs, tot haar genoegen, naar Zandvoort als zij daar 's zomers verblijft om te kuren. De tien jaar oudere Van Rijn verkondigt dat hij met de weduwe omgaat als een vader met zijn geestelijk kind. Slechts een enkeling wil aan die bewering geloof hechten. Voor het grote

publiek, en zeker ook de families Pruimers en Van Dedem, is hij de kwade genius, die een onschuldige weduwe onder valse voorwendsels in zijn ban krijgt.

Dan wordt juridisch bewezen geacht dat Jeannette in december 1862 in Zuid-Frankrijk een kind heeft gebaard, een jongetje. De weduwe en de dominee ontkennen alles, maar de twee hebben een zware opponent in de persoon van officier van justitie en lid van de kerkenraad mr. Hendrik Machielsen. Vanuit deze beide publieke rollen, die hij gemakkelijk verwisselt, klaagt hun invloedrijke stadgenoot hen aan wegens onzedelijk gedrag. De moeder wordt ontzet uit de voogdij over haar wetig geboren dochter Daniella Pruimers. De dominee wordt, op gezag van de Nationale Synode, ontzet uit zijn ambt.

Pleitbezorgers en vooral tegenstanders van de zeer godvruchtige weduwe en haar orthodoxe trooster roeren zich. Ook de pers bemoeit zich met de zaak. De dominee wordt opgevoerd als *Tartuffe*, de personificatie van huichelarij en schijnheiligheid, in een creatie van de Franse auteur Molière. Anderen zien in hem een slachtoffer van roddel en achterklap of een verdediger van het ware geloof tegen het opkomende modernisme. De schrijver Multatuli publiceert in oktober 1864 een vurige open brief (Idee 448). 'En, mevrouw, ik wil u spreken van liefde', spreekt hij de weduwe toe. Wat valt de moeder te verwijten, vraagt haar zelfbenoemde advocaat zich af, ook al heeft zij een 'tweesoortig kroost'? 'De zeden, ach de zeden!' roept hij ten antwoord op zijn eigen vraag.

Samen verlaten Jeannette en Johannes ten slotte niet alleen Zwolle, maar ook het land, alles en iedereen in verbijstering achterlatend.

De hoofdrolspelers in dit verhaal mogen dood en doodgezwegen zijn, hun leven ligt verborgen in

archieven en bibliotheken in binnen- en buitenland en in tal van internetbronnen en is daarmee soms haarfijn te traceren. Brieven, testamenten, notulen en andere verslagen, procesdossiers, artikelen in kranten en tijdschriften laten zien hoe zich in de jaren kort na 1860 in Zwolle een tragedie voltrok. Wim Coster volgde de sporen in het verleden en vond ook nog levende nazaten van het in Frankrijk geboren kind. Hij schreef daarover en over zijn zoektocht in Nederland, Frankrijk, Engeland en Zwitserland *De barones en de dominee*. Het boek is op 20 april jl. bij Waanders in de Broeren gepresenteerd.

In de tweede helft van oktober 2016 brengt Stichting Suus in het gebouw van de rechtbank aan de Luttenbergstraat in een reeks voorstellingen een theaterversie van dit verhaal. Het stuk wordt uitgevoerd op basis van een script van Wim Coster en regisseur Frans Leenderts, met liedteksten van Jan Pieter Boudens.

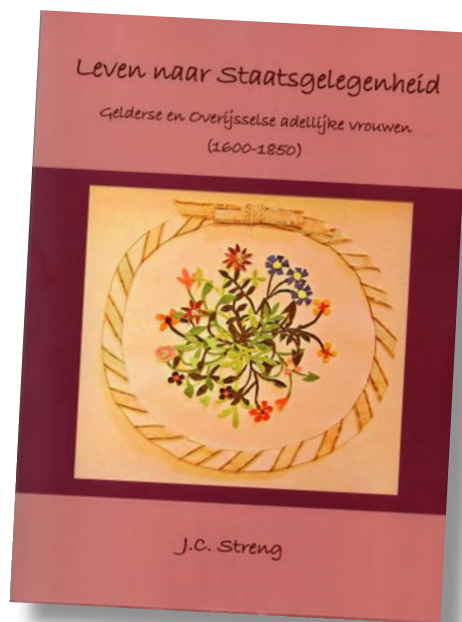
J.C. Streng, *Leven naar Staatsgelegenheid. Gelderse en Overijsselse adellijke vrouwen (1600-1850)*. Epe 2015. 320 pp. ISBN 978-90-822372-6-9. Prijs € 22,- (inclusief verzendkosten). Te bestellen via jcstreng@planet.nl

Een nieuw boek van het productieve echtpaar Jean Streng en Maria Hansen, dat in eigen beheer veel boeken publiceert over de geschiedenis van Overijssel in de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw en daarnaast transcripties van Overijsselse Handschriften uitgeeft.

Als er al vrouwen zijn die hun sporen hebben achtergelaten in de archieven, dan zijn dat zeker freules, baronessen en douairières. Dit boek beschrijft de levens van adellijke vrouwen van

geboorte tot de dood. Het is geordend als een collectieve biografie. Het behandelt de levensloop van de dames in negen chronologische hoofdstukken: geboorte, opvoeding, stiften, vrijen en huwen, het huwelijksleven, representatieve cultuur, het huishouden en de domestieken, de sociabiliteit onder vrienden, hofcultuur en caritas, en eindigt met ziekten, ziekenverzorging, dood en begrafenissen en monumenten.

Voor andere uitgaven, zie: www.strengghansen-publicaties.nl

Mededelingen

Overzicht koninklijke bezoeken aan Zwolle

Zie voor een uitgebreid overzicht van alle koninklijke bezoeken aan Zwolle de website van de Zwolse Historische Vereniging, www.zwolsehistorischevereniging.nl.

Historische wandeling centrum Zwolle

Zaterdag 30 april organiseert de AVGO (Academie Voor Geschiedkundig Onderwijs) een historische wandeling door het centrum van Zwolle. De rondleiding begint om 11.00 uur, duurt 90 minuten en staat onder leiding van historicus Ewout Klei, gespecialiseerd in de politieke geschiedenis van Nederland en afgestudeerd op Van der Capellen. Voor meer informatie en ticketverkoop zie de website: <http://www.avgo.nl/blog/2015/02/05/historische-wandeling-door-zwolle/>

Van Hogendorp en Thorbecke: twee toneelstukken

Odeon, zondag 22 mei, 14.30 uur

Op donderdag 19 mei 2016 wordt in Zwolle de jaarlijkse Thorbeckelezing gegeven. De zondag daarop worden er twee toneelstukken opgevoerd in Odeon, de 'Dialogo Koning Willem I en Gijsbert Karel van Hogendorp' en 'In de schaduw van Thorbecke'.

De parlementaire democratie van Nederland is vormgegeven door Gijsbert Karel van Hogendorp (1762-1834) en Johan Rudolph Thorbecke (1798-1872). Van Hogendorp was de vormgever van de grondwet, die in 1814 door Willem I werd ondertekend en Thorbecke wijzigde die, ondertekend door koning Willem II, ingrijpend in 1848. In een dialoog tussen Willem I en Van Hogendorp wordt het grote verschil van inzicht geschetst tussen beide heren. De koning

wilde Nederland naar het voorbeeld van België industrieel ontwikkelen, terwijl Van Hogendorp zich wilde richten op opleiding en mondigheid van de bevolking. De dialoog is geschreven door Mieke Lelyveld, het stuk is geregisseerd door Lucas Dietens en de acteurs zijn Joop Keesmaat en Hubert Fermin.

In 'In de schaduw van Thorbecke' wordt in een drietal scènes de grote invloed van Thorbecke uitbeeld, die hij middels de grondwetwijziging van 1848 tot in de huidige tijd op de vormgeving van onze parlementaire democratie heeft gehad. Deze grondwetwijziging had ook een grote invloed op het functioneren van de koning. Voortaan waren de ministers verantwoordelijk. In drie scènes worden achtereenvolgens Willem II en Thorbecke, Willem III en Wilhelmina ten tonele gevoerd. De grondwetwijziging was voor Willem III bijna reden om af te zien van de troon. Ook Wilhelmina had grote moeite met het gebrek aan macht. Het stuk is geschreven door historicus en toneelschrijver Philip Walkate en geregisseerd door Gepke Witteveen. Spelers zijn Piet van der Pas, Diana Dobbelman, Roelant Radier en Anna Nicolaï. De voorstelling werd al een aantal keren zeer succesvol opgevoerd in Den Haag, onder meer in aanwezigheid van koning Willem-Alexander.

De uitvoering in Zwolle wordt gespeeld op **zondag 22 mei** om 14.30 uur in de Hemminkzaal van Schouwburg Odeon. De entree bedraagt € 22,50, inclusief garderobe en pauzedrankje. Kaarten zijn te reserveren via de website www.zwolse-theaters.nl, of telefonisch via 0900-1435.

stedelijk Museum zwolle

Tentoonstellingen Stedelijk Museum Zwolle *Zwolle in de jaren '70 en '80*

22 mei t/m 28 augustus

Grote belevingsexpositie waarin Zwolle in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw in het landelijk tijdsbeeld wordt geplaatst. Met veel foto's en films, een huiskamer met zitkuil, tienerkamer, muziek, kleding, de jeugdcultuur, verdwenen stukken Zwolle maar ook nieuwe wijken en maatschappelijke bewegingen. Heerlijke herkenbare nostalgie uit de seventies en eighties.

Microminiaturen van Mykola Syadrity

29 mei t/m 31 december

Nederlandse primeur voor het Stedelijk Museum Zwolle! Wonderbaarlijke microminiaturen van de Oekraïense kunstenaar Mykola Syadrity, die al over de hele wereld heeft geëxposeerd maar nog nooit in Nederland. Met onder meer een caravanserai in het oog van een naald en een roos op een gepolijste haar ter grootte van 0,05 millimeter. Speciale vitrines met loop geven toegang tot deze micro kunstwerken. De microminiaturen zijn te zien in de filmzaal van het museum. Er geldt een toeslag op de entreprijs en er zijn combitickets met korting.

Auteurs

Wim Coster (1953) is historicus en was werkzaam in het onderwijs, de uitgeefwereld en het archiefwezen. Hij publiceerde verschillende historische werken en promoveerde aan Wageningen Universiteit op het proefschrift *Baron op klompen*, een biografie over de voortrekker op velerlei gebied mr. B. W.A.E. baron Sloet tot Oldhuis. Van zijn hand verschijnt in april 2016 *De barones en de dominee. Een verboden liefde in de negentiende eeuw*.

A.J. (Ton) Hendrikman (1943) is oud-leraar aardrijkskunde M.O. van het Meander College in Zwolle. Hij is oud-voorzitter en adviseur van de Stichting Thomas a Kempis en mederedacteur van *Collatie*, informatieblad over Moderne Devotie.

Wim A. Huijsmans (1948) was jarenlang als archivaris verbonden aan het Gemeentearchief Zwolle en na de fusie aan het Historisch Centrum Overijssel. Hij is nu als vrijwilliger betrokken bij diverse historische projecten.

Frank Inklaar (1957) is historicus. Hij is werkzaam bij de faculteit Cultuur- en rechtswetenschappen van de Open Universiteit. Daarnaast was hij onder meer eindredacteur van *Zwolle-Zuid, Een geschiedenis tussen stad en IJssel* (2010) en auteur van *Aa-landen, Een geschiedenis in rood, groen en blauw* (2011). Recentelijk verscheen van zijn hand *Ken je Zwolle* (2015).

Harry Stalknecht (1959) is historicus. Hij is werkzaam als freelance historicus/schrijver en is als vaste rubriekschrijver verbonden aan het tijdschrift *G/Geschiedenis*. Hij heeft vele publicaties over de geschiedenis van West-Overijssel op zijn naam staan.

Steven ten Veen (1943) is bijna veertig jaar werkzaam geweest in de journalistiek. Bij de *Zwolse Courant* was hij ruim twintig jaar chef van de stadsredactie en bij *de Stentor* de eerste lezersredacteur. Na zijn vervroegde uittreding in 2003 is hij op vrijwillige basis redactioneel werk gaan doen. Sportgeschiedenis heeft zijn speciale interesse.

Willem van der Veen (1932) werkte jaren als journalist (kunstredacteur) voor de *Zwolse Courant*. Daarnaast schreef hij onder meer jubileumboeken, theaterproducties, dichtbundels en vier delen *Zwolle in de achteruitkijkspiegel*. Van der Veen publiceert met vaste regelmaat in het *Zwols Historisch Tijdschrift*.

Aranka Wijnbeek (1952) is werkzaam als projectleider bij het Stedelijk Museum Zwolle. Zij publiceerde onder meer *Tussen kermis en carnaval, jaarboek Overijssel*, 1991, samen met Herman Aarts; *Literaire wandelingen in Overijssel*, 2005, samen met Geert van der Wal; en *Zwolle, brug naar de kunst, 60 jaar Palet*, 2007.

Colofon

Het **Zwols Historisch Tijdschrift** is een uitgave van de Zwolse Historische Vereniging en verschijnt viermaal per jaar. Leden van de vereniging krijgen het tijdschrift gratis toegezonden. Tegen overlegging van uw factuur (samen met uw legitimatiebewijs) heeft u tevens gratis toegang tot het Stedelijk Museum Zwolle.

Redactie Zwols Historisch Tijdschrift

Annèt Bootsma-van Hulten, eindredacteur,
Lydie van Dijk, Wim Huijsmans, Frank Inklaar, Harry Stalknecht,
Steven ten Veen, Jan van de Wetering

Redactieadres

Wipstrikkerallee 71, 8023 DV Zwolle
E-mail: annetbootsma@home.nl

Bestuur Zwolse Historische Vereniging

Henja van Nieukerken, voorzitter
Steven ten Veen, secretaris
Hilbert van der Zwaag, penningmeester
Jan Gulikers, Jan Kam

Website

www.zwolsehistorischevereniging.nl

Secretariaat Zwolse Historische Vereniging

Steven ten Veen, telefoon 038 4537299
Postbus 1448, 8001 BK Zwolle
E-mail: info@zwolsehistorischevereniging.nl

Ledenadministratie en contributie ZHV

Adreswijzigingen: via e-mail zhv@mijntijdschrift.com of
telefonisch 088 2266676
Opgave nieuwe leden: via www.zwolsehistorischevereniging.nl

Opzeggingen: vóór 1 oktober lopend kalenderjaar

Tarief lidmaatschap	25 euro per jaar
Bankrekening	NL46 INGB0005570775 tnv. Zwolse Historische Vereniging

Vormgeving, opmaak en druk ZHT

Vormgeving: Rob van den Elzen bno (†)
Vormgeving omslag: Buro 1 Hoog
Opmaak: Different Design Deventer
Druk: EPOS PRESS, Zwolle

ISSN 0926-7476 © Zwolse Historische Vereniging

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, scan, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zwolse Historische Vereniging

Voor iedereen met belangstelling
voor de geschiedenis van Zwolle

vier keer per jaar het *Zwols Historisch Tijdschrift*
gratis toegang tot het Stedelijk Museum Zwolle en
thema-avonden

Word nu lid voor slechts 25 euro per jaar!

Opgave lidmaatschap via:

www.mijntijdschrift.com

of

www.zwolsehistorischevereniging.nl

Het Vrouwenhuis
ZWOLLE

Rondleiding
op afspraak

038 422 48 23

www.vrouwenhuiszwolle.nl

Voorstraat 46, 8011 ML Zwolle

historisch
centrum
overijssel

> stadsarchief van Zwolle

www.historischcentrumoverijssel.nl

EPOS | PRESS

De kunst van het drukken

EPOS | PRESS FARADAYSTRAAT 17 8013 PH ZWOLLE T +31(0)38 4673 450

INFO@EPOSPRESS.COM WWW.EPOSPRESS.COM